

DE BENELUX ALS VOORBEELD

Een onderzoek naar de voorbeeldwerking op
de Baltic Assembly en de Visegrád Group

Aart Dekkers
Rotterdam, december 2004

De Benelux als voorbeeld

Een onderzoek naar de voorbeeldwerking op de Baltic Assembly en de Visegrád Group

Auteur: Aart Dekkers
Studentnummer: 263099

Erasmus Universiteit Rotterdam
Faculteit der Sociale Wetenschappen
Vakgroep Bestuurskunde

Scriptiebegeleiders:
prof. dr. M.P.C.M. van Schendelen & dr. J. Colijn

Rotterdam, december 2004

Scriptie ter afsluiting van de studie bestuurskunde
Afstudeerrichting: Beleid & Politiek

Voorwoord

Gedurende mijn studie bestuurskunde aan de Erasmus Universiteit Rotterdam heb ik de mogelijkheid gehad me te verdiepen in onderwerpen die me interesseerden. Er waren twee beleidsthema's die me bijzonder interesseerden, namelijk binnenlands bestuur en internationale dimensies van de bestuurskunde. Wat het binnenlands bestuur betreft heb ik bijvoorbeeld papers geschreven over de positie van de gekozen burgemeester en de cultuurverandering in de gemeenteraad na de inwerkingtreding van de Wet Dualisering Gemeentebestuur. In het vierde studiejaar heb ik me in het bijzonder verdiept in de internationale dimensies van de bestuurskunde. In dat kader heb ik een zomerschool gedaan in Milaan over publiek management in een globaliserende wereld. Verder heb ik een extra vak gevolgd over de werking van de Europese Unie (EU).

In het kader van mijn interesse voor de internationale dimensies is deze scriptie geschreven. Deze scriptie richt zich op de voorbeeldwerking van de Benelux Economische Unie op de Baltic Assembly en de Visegrád Group. Het onderzoek heeft zich daarmee gericht op de verhouding tussen internationale organisaties. Met het afronden van deze scriptie heb ik –vier en een half jaar na aanvang- mijn studie afgerond. Tijdens de uitvoering van het onderzoek en het schrijven van de scriptie heb ik geleerd de verworven kennis in de praktijk toe te passen.

Het schrijven van deze scriptie was niet mogelijk geweest zonder een stageplaats bij het Secretariaat-Generaal van de Benelux. Door deze stage kon ik gebruik maken van de kennis, ervaring en contacten van de Benelux. Daarvoor wil ik Johan Schotte van harte bedanken. Hij heeft, naast zijn werkzaamheden, geprobeerd mij te allen tijde bij te staan. Voor het vertalen van de samenvatting van deze scriptie gaat mijn dank uit naar Jean-Luc Vlamynck, werkzaam op de taalafdeling van het Secretariaat-Generaal. Verder gaat een woord van dank uit naar mijn scriptiebegeleiders prof. dr. M.P.C.M. van Schendelen en dr. J. Colijn voor hun begeleiding en adviezen. Ten slotte dank ik Annelieke Collée voor het meelesen en het geven van taalkundige adviezen.

Aart Dekkers
Rotterdam, december 2004

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inhoudsopgave	5
Samenvatting	7
Summary	11
Résumé	15
Lijst van afkortingen	18
1 Inleiding en probleemstelling	19
1.1 Inleiding	19
1.2 Probleemstelling	20
1.3 Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie	22
1.4 Overzicht theoretisch kader	23
1.5 Opbouw van de scriptie	24
2 Theoretisch kader	25
2.1 Inleiding	25
2.2 Belangrijkste debatten in de internationale relaties	25
2.3 Belangrijkste theoretische stromingen in IR	27
2.3.1 Liberalisme	28
2.3.2 Realisme	29
2.3.3 'International Society'	31
2.3.4 Marxisme	33
2.4 Keuze theoretische stroming	35
2.5 Verdieping van het realisme	37
2.6 Formulering van hypothese	40
2.7 Definitie van 'voorbeeld'	40
2.8 Formulering van voorspellingen	41
3 Casusomschrijving	43
3.1 Inleiding	43
3.2 Benelux	43
3.2.1 Geschiedenis van de samenwerking	43
3.2.2 Institutionele structuur	46
3.2.3 Huidige werkzaamheden	49
3.3 Baltic Assembly	50
3.3.1 Geschiedenis van de samenwerking	50
3.3.2 Institutionele structuur	53
3.3.3 Recente ontwikkelingen	55

3.4	Visegrád Group	56
3.4.1	Geschiedenis van de samenwerking	56
3.4.2	Institutionele structuur	60
3.4.3	Huidige werkzaamheden	61
4	Onderzoeksopzet	65
4.1	Inleiding	65
4.2	Operationalisering van het begrip ‘voorbeeld’	65
4.3	Methode van onderzoek	67
4.4	Dataverzameling	69
4.5	Afsluiting	71
5	Onderzoeksresultaten	73
5.1	Inleiding	73
5.2	Benelux en Baltic Assembly	73
5.2.1	Ontstaan van contacten	73
5.2.2	Samenwerkingsverklaring	75
5.2.3	Infrastructuur	77
5.2.4	Schengen	78
5.2.5	Grensoverschrijdende samenwerking	79
5.2.6	Klimaatveranderingen en cultuur	83
5.2.7	Samenwerking binnen de EU	84
5.2.8	Institutionele aspecten	86
5.3	Benelux en Visegrád Group	87
5.3.1	Ontstaan van contacten	87
5.3.2	Beëindiging van contacten	91
5.3.3	Hernieuwde contacten	93
5.4	Analyse	97
5.4.1	Benelux en Baltic Assembly	98
5.4.2	Benelux en Visegrád Group	100
6	Conclusies en aanbevelingen	103
6.1	Inleiding	103
6.2	Beantwoording probleemstelling	103
6.3	Beoordeling hypothese en voorspellingen	106
6.4	Aanbevelingen	107
Nawoord		111
Bibliografie		117
Bijlage 1	Organogram van de Benelux	121
Bijlage 2	Organogram van de Baltic Assembly	123
Bijlage 3	Organogram van de Visegrád Group	125
Bijlage 4	Interviewguide	127
Bijlage 5	Lijst van geïnterviewde personen	129

Samenvatting

In de scriptie wordt een onderzoek naar de voorbeeldwerking vanuit de Benelux Economische Unie (kortweg Benelux) op de Baltic Assembly en de Visegrád Group beschreven. De keuze voor dit onderwerp komt voort uit het feit dat het aantal internationale organisaties, met name na de Tweede Wereldoorlog, is toegenomen. Dit wekt de interesse voor de verhouding tussen verschillende internationale organisaties. De keuze voor de internationale organisaties uit dit onderzoek, is bewust gedaan. De Benelux is als uitgangspunt gekozen, omdat deze organisatie een ervaring van ruim zestig jaar heeft opgebouwd. Verder wordt de Benelux voorloper van de Europese integratie genoemd. In dat verband is het boeiend te onderzoeken of de Benelux ook een rol heeft gespeeld voor andere internationale organisaties. Er is gekozen voor de Baltic Assembly en de Visegrád Group, omdat deze organisaties gevormd worden door staten die op 1 mei 2004 lid zijn geworden van de Europese Unie (EU). Op basis van deze toetreding zijn deze staten met elkaar te vergelijken. Daarnaast zijn de Baltic Assembly en de Visegrád Group qua aantal deelnemende staten gelijkwaardig aan de Benelux. Er is weinig literatuur beschikbaar over de relatie tussen deze internationale organisaties. De literatuur die beschikbaar is, gaat voornamelijk over de vraag of de Benelux tot voorbeeld kan zijn.

Op basis van de keuze voor het onderwerp zijn twee doelstellingen opgesteld. Het eerste doel is het verkrijgen van inzicht in de voorbeeldwerking vanuit de Benelux op andere internationale organisaties, met name de Baltic Assembly en de Visegrád Group. Het tweede doel is het toetsen van een hypothese die op basis van bestaande theoretische kennis is opgesteld. Aan het onderzoek is de volgende centrale vraagstelling ten grondslag gelegd: Is de Benelux tot voorbeeld geweest voor de Baltic Assembly en de Visegrád Group?

In het kader van de tweede doelstelling is in hoofdstuk 2 de hypothese geformuleerd. Hierbij is gebruik gemaakt van de leer der internationale betrekkingen, omdat deze leer grote aandacht schenkt aan de verhouding tussen staten. Binnen deze leer is een grote verscheidenheid aan theorieën. Er is gekozen om de hypothese op basis van het realisme te formuleren, omdat deze theoretische stroming een helder antwoord kan geven op de centrale vraagstelling. Verder is het realisme in vroegere en huidige wereldsituaties hoger te waarderen dan andere theoretische stromingen. Een van de belangrijkste uitgangspunten van het realisme is dat staten naar macht streven teneinde hun doelen te bereiken. Daarom kan er geen structureel vertrouwen bestaan tussen staten. Wat geldt voor staten onderling, geldt ook voor internationale organisaties onderling, omdat deze organisaties ook gericht zullen zijn op het realiseren van de eigen doelen. Omdat structureel vertrouwen tussen internationale organisaties niet mogelijk is, is structurele voorbeeldwerking tussen internationale organisaties ook niet mogelijk. Daarom is de hypothese als volgt geformuleerd: De Benelux is niet tot voorbeeld geweest voor de Baltic Assembly en de Visegrád Group.

In hoofdstuk 3 zijn de drie internationale organisaties uit dit onderzoek beschreven. De Benelux is een intergouvernementele samenwerking tussen België, Nederland en Luxemburg. In 1944 startte de Benelux-samenwerking. In dat jaar werd in de Douane-overeenkomst onder andere vastgelegd dat de douanerechten binnen de Benelux moesten worden afgeschaft. De douane-unie ontwikkelde zich gaandeweg tot een economische unie, waarbij kwantitatieve handelsbeperkingen werden opgelost. Vanaf 1970 werd grensoverschrijdende samenwerking gerealiseerd. Vanaf 1995 richt de Benelux zich op drie terreinen van samenwerking, namelijk de interne markt en politieke en grensoverschrijdende samenwerking. De Benelux bestaat uit een uitvoerend, adviserend en justitieel niveau. Het uitvoerende niveau omvat onder andere

het Comité van Ministers, dat bijgestaan wordt door het Secretariaat-Generaal. Binnen het Comité van Ministers worden besluiten genomen op basis van unanimiteit. Het adviserende niveau omvat onder andere de Raadgevende Interparlementaire Beneluxraad, een samenwerking tussen de parlementen uit de Benelux-staten.

De Baltic Assembly is een samenwerking tussen de parlementen van Estland, Letland en Litouwen. Deze samenwerking werd in 1991 opgericht met als belangrijkste doel het faciliteren van eenheid en samenwerking tussen de Baltische staten. De samenwerking was in het begin gericht op de onafhankelijkheid van de Baltische staten en de internationale erkenning hiervan. Gaandeweg heeft de Baltic Assembly meer aandacht gegeven aan thema's als economische zaken, harmonisatie van wetgeving en grensoverschrijdende samenwerking. Onder grensoverschrijdende samenwerking vielen onder andere onderwijs, milieubescherming, grenscontrole en georganiseerde misdaad. Binnen de Baltic Assembly vindt besluitvorming plaats door middel van stemming tijdens de plenaire zitting. Een document is aangenomen als de meerderheid van iedere nationale delegatie ten gunste van het document heeft gestemd. Documenten worden voorbereid in commissies en partijgroepen.

De Visegrád Group, opgericht in 1991, is een intergouvernementele samenwerking tussen Hongarije, Polen, Slowakije en Tsjechië. Vanaf het begin werd een politieke, economische en culturele samenwerking voorgestaan teneinde lid te worden van de EU. In 1993 werd –ter voorbereiding op het EU-lidmaatschap van de Visegrád-staten- gewerkt aan een vrijhandelsgebied. Tussen 1993 en 1998 is de Visegrád-samenwerking afgenomen vanwege uiteenlopende nationale doelen. Na deze periode heeft een revitalisering van de samenwerking plaatsgevonden, waarbij de grensoverschrijdende samenwerking belangrijk werd gevonden. In 2004 heeft de Visegrád Group vier punten van samenwerking gedefinieerd: samenwerking binnen de Visegrád Group, de EU, de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) en andere internationale organisaties en samenwerking met andere partners. De belangrijkste organen van de Visegrád Group zijn de Raden van Ministers-presidenten, Ministers van Buitenlandse Zaken, Staatssecretarissen van Buitenlandse Zaken en Nationale Coördinatoren. De meeste coördinatie van de samenwerking vindt plaats op de nationale ministeries. Het International Visegrád Fund, gericht op de bevordering en ontwikkeling van grensoverschrijdende samenwerking, is het enige centrale secretariaat.

Ten einde het begrip 'voorbeeld' eenduidig te hanteren, is het voorafgaande aan het onderzoek gedefinieerd als een zaak die met haar eigenschappen richting geeft aan het ontstaan of de verandering van een andere zaak. Door deze definitie is een direct verband gelegd tussen de bron en het gedrag van de ander. Er is sprake van voorbeeldwerking als een zaak tot voorbeeld is geweest. In hoofdstuk 4 is het begrip voorbeeld geoperationaliseerd in drie dimensies. De contacten van de Benelux met de Baltic Assembly en de Visegrád Group zijn het uitgangspunt voor dit onderzoek. Hierdoor heeft dit onderzoek zich niet gericht op andere kanalen waardoor kennisoverdracht plaats zou kunnen vinden. De eerste dimensie is dat deze contacten gericht moeten zijn op kennisoverdracht. De tweede dimensie is dat er kennisoverdracht in deze contacten heeft plaatsgevonden. De derde dimensie is dat de overgedragen kennis is gebruikt door de Baltic Assembly en de Visegrád Group. De dataverzameling voor dit onderzoek heeft plaatsgevonden door middel van documentenanalyse, interviews en participerende observatie.

Uit de onderzoeksresultaten blijkt dat de contacten van de Benelux met de Baltic Assembly en de Visegrád Group verschillend waren. De contacten tussen de Benelux, met name de Raadgevende Interparlementaire Beneluxraad, en de Baltic Assembly waren gebaseerd op een gemeenschappelijke verklaring van 1994. In deze verklaring werd de uitwisseling van

ervaringen met betrekking tot de parlementaire werkzaamheden vermeld. De contacten die hieruit voort kwamen, waren daardoor ook gericht op kennisoverdracht. Deze contacten waren ongeveer gelijkmatig over de tijd verdeeld. In de kennisoverdracht zijn verschillende thema's te onderscheiden. Het gaat hierbij om de politieke samenwerking tussen enkele staten binnen de EU, het Akkoord van Schengen, grensoverschrijdende samenwerking, klimaatveranderingen, cultuur en institutionele aspecten. Er is door de Baltic Assembly op verschillende wijzen gebruik gemaakt van de overgedragen kennis. Met betrekking tot de meeste thema's werden in resoluties verwijzingen gemaakt naar de werkwijze van de Benelux. Verder verklaarden leden van de Baltic Assembly verschillende malen dat de werkwijze van de Benelux op specifieke thema's toegepast zou moeten worden in de Baltische staten. Ook werd kennis overwogen en uitgebreid bediscussieerd door leden van de Baltic Assembly.

Tussen 1991 en 1993 en vanaf 2001 hebben contacten plaatsgevonden tussen de Benelux en de Visegrád Group. In 1991 werd tussen deze twee organisaties afgesproken regelmatige informatie-uitwisseling tot stand te brengen. Als gevolg hiervan is kennis overgedragen over het visum- en immigratiebeleid, de vrijhandelszone en de grensoverschrijdende samenwerking van de Benelux. Deze kennis is gebruikt bij het opzetten van samenwerking op het terrein van economie en handel. Op welke wijze deze kennis is gebruikt, was niet vast te stellen in het onderzoek. Verder heeft de Visegrád Group een centrale ondersteuning overeenkomstig het Secretariaat-Generaal van de Benelux overwogen. Vanwege de uiteenlopende nationale doelen tussen de Visegrád-staten hebben deze contacten maar tot 1993 geduurd. Vanaf 2001 vindt er een informele samenwerking plaats tussen de ministers-presidenten, ministers van Buitenlandse Zaken en staatssecretarissen van Europese zaken van de Benelux en de Visegrád Group. Hoewel deze contacten gericht zijn op het uitwisselen van meningen betreffende de EU, heeft de Benelux kennis overgedragen door te tonen hoe haar politieke samenwerking functioneert. Op basis hiervan heeft de Visegrád Group verklaard op politiek terrein meer te moeten samenwerken. Daarnaast hebben in 2004 enkele bijeenkomsten tussen de Benelux en de Visegrád Group plaatsgevonden die gericht waren op kennisoverdracht. Er is in deze contacten kennis overgedragen, maar het was nog niet vast te stellen of deze kennis ook is gebruikt.

Op basis van de onderzoeksresultaten kan geconcludeerd worden dat aan de drie dimensies van het begrip 'voorbeeld' wordt voldaan. Daarom is de Benelux tot voorbeeld geweest voor zowel de Baltic Assembly als de Visegrád Group. De hypothese ontkent dat de Benelux tot voorbeeld is geweest. Daarom moet op basis van de onderzoeksresultaten geconcludeerd worden dat de hypothese is gefalsificeerd.

Een centraal element bij het formuleren van de hypothese was het structurele wantrouwen tussen internationale instellingen. In de onderzoeksresultaten is niets te vinden over een tekort aan vertrouwen dat tot gevolg zou hebben dat de Benelux niet tot voorbeeld is geweest. Daarom wordt aan het eind van de scriptie aanbevolen om bij vervolgonderzoek minder de nadruk te leggen op het structurele wantrouwen tussen internationale instellingen. Tevens wordt aanbevolen om bij vervolgonderzoek rekening te houden met verschillende aspecten. Zo wordt aangeraden ook andere kanalen naast contacten tussen internationale organisaties in ogenschouw te nemen. Daarnaast wordt aangeraden om de precieze impact van het gebruik van overgedragen kennis op de Baltic Assembly en de Visegrád Group te onderzoeken. Op basis van de beschreven onderzoeksresultaten waren namelijk alleen algemene uitspraken te doen.

Summary

In this thesis an investigation is described into the way an example is set from the Benelux Economical Union (in short Benelux) to the Baltic Assembly and the Visegrád Group. The choice for this subject arises from the fact that the number of international organizations, in particular after the Second World War, has increased. This evokes the interest for the relation between different international organizations. The choice for the international organizations from this investigation was a conscious one. The Benelux was chosen as starting point because this organization has built an experience of over sixty years. Besides that, the Benelux is called the precursor of the European integration. In that context it is fascinating to investigate whether the Benelux also played a role for other international organizations. The Baltic Assembly and the Visegrád Group were chosen, because these organizations are created by states that became a European Union (EU) member on May 1st 2004. Based on this accession these states can be compared to each other. Besides that the Baltic Assembly and the Visegrád Group are qua number of participating states equal to the Benelux. There is very little literature available about the relation between these international organizations. The literature that is available is mainly about the question whether the Benelux can be an example.

Based on the choice of the subject, two goals have been drawn up. The first goal is obtaining insight in the way the Benelux acts as an example to other international organizations, in particular the Baltic Assembly and the Visegrád Group. The second goal is testing a hypotheses that is formulated based on existing theoretical knowledge. The investigation is based on the following central question: Has the Benelux set an example for the Baltic Assembly and the Visegrád Group?

In the scope of the second goal the hypotheses is formulated in chapter 2. The studies of international relations are used with this, because these studies take much notice of the relationship between states. Within these studies there is a large variety of theories. This hypotheses is based on realism, because this theoretical tradition can offer a clear answer to the central question. Furthermore, in the early and present world situations realism is to be valued higher than other theoretical traditions. One of the most important starting points from realism is that states strive for power in order to achieve their goals. That is why there can be no structural trust between states. What goes for the mutual relationship between states, goes for the mutual relationship between international organizations as well, because these organizations will also be focused on the realisation of their own goals. Because structural trust between international organizations is not possible, structural example setting and following between international organizations is not possible as well. That is why the hypotheses is formulated as follows: The Benelux has not been an example for the Baltic Assembly and the Visegrád Group.

The three international organizations of this investigation are described In chapter 3. The Benelux is an intergovernmental cooperation between Belgium, the Netherlands and Luxemburg. The Benelux cooperation started in 1944. The Customs Convention of that year stated that the customs duties within the Benelux had to be abolished. The customs union developed gradually to an economical union, where quantitative restraints of trade were solved. From 1970 cross-border cooperation was realised. From 1995 the Benelux is focused on three fields: the internal market, political and cross-border cooperation. The Benelux consists of an executing, advising and judicial level. The executing level contains for example

the Committee of Ministers, which is assisted by the Secretariat-General. Decisions of the Committee of Ministers are based on unanimity. The advising level contains for example the Interparliamentary Consultative Council, a cooperation between the parliaments of the Benelux states.

The Baltic Assembly is a cooperation between the parliaments of Estonia, Latvia and Lithuania. This cooperation was established in 1991 and its main goal was to facilitate uniformity and cooperation between the Baltic states. The independence of the Baltic states and the international recognition of this was aimed in the beginning of the cooperation. Gradually the Baltic Assembly paid more attention to themes like economical matters, harmonisation of legislation and cross-border cooperation. Amongst cross-border cooperation were education, environmental protection, border checks and organized crime. Within the Baltic Assembly decision-making takes place by voting during the plenary session. A document is accepted when the majority of each national delegation voted in favour of the document. Documents are prepared in commissions and party groups.

The Visegrád Group, founded in 1991, is an intergovernmental cooperation between Hungary, Poland, Slovakia and the Czech Republic. From the beginning a political, economical and cultural cooperation was advocated in order to become a member of the EU. From 1993 the Visegrád Group worked on a free-trade area. This was a preparation to the EU membership of the Visegrád states. Between 1993 and 1998 the Visegrád cooperation decreased because of a diversity of national goals between the Visegrád states. After this period a revitalising of the cooperation took place, in particular cross-border cooperation. In 2004 the Visegrád Group defined four points of cooperation: cooperation within the Visegrád Group, the EU, the North Atlantic Treaty Organisation (NATO) and other international organizations and cooperation with other partners. The most important bodies of the Visegrád Group are the Councils of Prime Ministers, Ministers of Foreign Affairs, State secretaries of Foreign Affairs and National Coordinators. Most coordination of the cooperation takes place at the national ministries. The International Visegrád Fund, focused on promoting and developing of cross-border cooperation, is the only central secretariat.

In order to use the concept 'example' unambiguous, preceding the investigation it was defined as a matter that with its qualities points towards the development or change of another matter. Because of this definition a direct connection was made between the source and the behaviour of the other. We can speak of 'setting an example' when a matter has served as an example. In chapter 4 the concept example is put into operation in three dimensions. The contacts of the Benelux with the Baltic Assembly and the Visegrád Group are the starting point for this investigation. Because of this, the investigation did not focus on other channels by which transfer of knowledge could happen. The first dimension is that these contacts should be focused on transfer of knowledge. The second dimension is that there was transfer of knowledge in these contacts. The third dimension is that the transferred knowledge is used by the Baltic Assembly and the Visegrád Group. The collecting of data for this investigation took place by means of document analyses, interviews and participating observation.

The test results show that the contacts of the Benelux with the Baltic Assembly and the Visegrád Group were different. The contacts between the Benelux, in particular the Interparliamentary Consultative Council, and the Baltic Assembly were based upon a common declaration from 1994. In this declaration the exchange of experiences in reference to the parliamentary activities was mentioned. The resulting contacts were therefore focused on transfer of knowledge. These contacts were spread about equally over the time. Different themes are to be distinguished in the transfer of knowledge. This involves the political cooperation between some states within the EU, the Schengen Agreement, cross-border

cooperation, climate changes, culture and institutional aspects. The Baltic Assembly used the transferred knowledge in different ways. With regard to most of the themes references to the operating procedure of the Benelux were made in resolutions. Furthermore members of the Baltic Assembly declared several times that the procedure of operation of the Benelux should be applied to specific themes in the Baltic states. Transferred knowledge was also considered and extensively discussed by members of the Baltic Assembly.

Between 1991 and 1993 and from 2001 contacts have taken place between the Benelux and the Visegrád Group. In 1991 these two organizations agreed to a regular information exchange. As a result of this knowledge about the visa and immigration policy, the free-trade area and the cross-border cooperation of the Benelux has been transferred. This knowledge was used by the Visegrád Group when the cooperation in the field of economics and trade was set up. In what way this knowledge was used could not be determined in the investigation. Besides that, the Visegrád Group has considered a central secretariat like the Secretaries-General of the Benelux. These contacts lasted till 1993, because of a diversity of national goals between the Visegrád states. From 2001 an informal cooperation takes place between the prime ministers, ministers of Foreign Affairs and state secretaries for European Affairs of the Benelux and the Visegrád Group. Although these contacts are focused on the exchange of opinions concerning the EU, the Benelux has transferred its knowledge by showing how the political cooperation functions. Based on this, the Visegrád Group declared they need to extend the political cooperation. Furthermore some meetings between the Benelux and the Visegrád Group took place in 2004 which were aimed at transfer of knowledge. In these contacts a transfer of knowledge has taken place, but it could not yet be determined whether this knowledge was used.

Based on the results of the investigation there can be concluded that the three dimensions of the 'example' are met. Because of this, the Benelux was an example for the Baltic Assembly as well as the Visegrád Group. The hypotheses denies that the Benelux was an example. That is why, based on the results of the investigation, there can be concluded that the hypotheses is falsified.

A central element on formulating the hypotheses was the structural distrust between international institutions. In the results of the investigation nothing could be found about a lack of trust that would not lead to an example setting from the Benelux. That is why less emphasize on the structural distrust between international organizations is recommended during a follow-up. It is also recommended to take various aspects into consideration during a follow-up, like the recommendation to look at other channels besides contacts between international organizations. Besides that it is recommended to investigate the exact impact of the use of the transferred knowledge to the Baltic Assembly and Visegrád Group, because based on the described results of the investigation only general statements could be done.

Résumé

Le mémoire décrit le rôle d'exemple que l'Union économique Benelux (ci-après le Benelux) a exercé sur l'Assemblée balte et le Groupe de Visegrád. Le choix du thème trouve sa justification dans l'accroissement du nombre d'organisations internationales après la Seconde guerre mondiale. Il en résulte un intérêt accru pour les rapports entre les différentes organisations internationales. Le choix des organisations internationales retenues dans cette étude n'est pas le fruit du hasard. Le Benelux a été pris comme point de départ parce que cette organisation a accumulé une expérience de plus de soixante ans. Le Benelux en outre a la réputation aussi d'être le précurseur de l'intégration européenne? Dans ces conditions il est donc intéressant de voir si le Benelux a également joué un rôle au niveau d'autres organisations internationales. Le choix s'est porté sur l'Assemblée balte et le Groupe de Visegrád, parce que ces organisations internationales sont formées d'Etats qui ont adhéré à l'Union européenne (UE) le 1er mai 2004. A partir de cette adhésion ces Etats se prêtent à présent à une étude comparative. L'Assemblée balte et le Groupe de Visegrád sont en outre des organisations équivalentes au Benelux quant au nombre d'Etats impliqués. Il n'existe que peu de travaux axés sur la relation entre ces organisations internationales. La bibliographie des ouvrages disponibles aborde principalement la question de savoir si le Benelux peut servir d'exemple.

A partir de ce choix deux objectifs ont été mis en avant. Le premier objectif consiste à mieux cerner le rôle d'exemple que le Benelux a exercé sur d'autres organisations internationales, à savoir l'Assemblée balte et le Groupe de Visegrád. Le second objectif vise à vérifier une hypothèse posée à partir des connaissances théoriques existantes. L'étude se fonde sur la question centrale suivante: le Benelux a-t-il servi d'exemple pour l'Assemblée balte et le Groupe de Visegrád?

Le chapitre 2 formule une hypothèse qui s'inscrit dans le cadre du second objectif. Pour ce faire on s'est servi des écrits sur les relations internationales, parce qu'ils attachent beaucoup d'attention aux rapports entre les Etats. Ces écrits énoncent des théories fort différentes. Le réalisme a présidé à la formulation de l'hypothèse, car c'est ce courant théorique qui permet d'apporter une réponse claire et nette à la problématique centrale. Le réalisme des situations mondiales actuelles et passées s'avère par ailleurs plus appréciable que d'autres courants théoriques. Un des principes essentiels du réalisme a trait au pouvoir que les Etats recherchent pour réaliser leurs objectifs. Raison pour laquelle il ne peut y avoir de confiance structurelle entre les Etats. Ce qui est vrai pour les Etats, l'est aussi pour les organisations internationales, car ces organisations tenteront elles aussi de réaliser leurs objectifs. La confiance entre organisations internationales n'étant pas possible, le rôle d'exemple structural entre organisations internationales ne sera pas non plus possible. C'est la raison pour laquelle l'hypothèse de travail a été formulée de la façon suivante: Le Benelux n'a pas servi d'exemple pour l'Assemblée balte et le Groupe de Visegrád.

Le chapitre 3 décrit les trois organisations internationales concernées par l'étude. Le Benelux est une coopération intergouvernementale entre la Belgique, les Pays-Bas et le Luxembourg. La coopération Benelux a démarré en 1944. C'est en cette année que la suppression des droits de douane sur le territoire du Benelux fut consignée dans la Convention douanière. L'union douanière s'est progressivement transformée en une union économique qui s'est employée à supprimer les restrictions quantitatives aux échanges. La coopération transfrontalière a été réalisée à partir de 1970. Dès 1995, le Benelux se concentre sur trois domaines de

coopération, à savoir le marché intérieur et la coopération politique et transfrontalière. Le Benelux s'articule sur trois niveaux: le niveau exécutif, le niveau consultatif et le niveau judiciaire. Le niveau exécutif comprend notamment le Comité de Ministres qui est assisté par le Secrétariat général. Les décisions prises au sein du Comité de Ministres le sont à l'unanimité. Le niveau consultatif comprend notamment le Conseil Interparlementaire Consultatif de Benelux, organe de coopération entre les parlements des Etats du Benelux.

L'Assemblée balte est un organe de coopération entre les parlements d'Estonie, de Lettonie et de Lituanie. Créé en 1991, cet organe de coopération a pour mission principale d'aider à l'unité et à la coopération entre les Etats baltes. La coopération dans un premier temps était axée sur l'indépendance des Etats baltes et sur la reconnaissance internationale de cette indépendance. Au fil du temps l'Assemblée balte s'est davantage intéressée à d'autres thèmes, comme les questions économiques, l'harmonisation des législations et la coopération transfrontalière. Dans le cadre de la coopération frontalière sont abordés notamment: l'enseignement, la protection de l'environnement, le contrôle des frontières et le crime organisé. Le processus décisionnel au sein de l'Assemblée balte se fait au moyen d'un vote en séance plénière. Un document est adopté lorsqu'une majorité au sein de chaque délégation nationale a voté en faveur du texte. Les documents sont préparés au niveau des commissions des fractions politiques.

Le Groupe de Visegrád, créé en 1991, est une coopération intergouvernementale entre la Hongrie, la Pologne, la Slovaquie et la Tchéquie. Dès le départ l'attention s'est portée sur une coopération politique, économique et culturelle dans la perspective d'une adhésion à l'UE. En 1993 - dans la phase préparatoire de l'adhésion des Etats de Visegrád à l'UE - le travail a porté sur la mise en place d'une zone de libre-échange. Entre 1993 et 1998, la coopération Visegrád s'est ralentie vu l'émergence d'objectifs nationaux divergents. Après cette période la coopération, désormais davantage axée sur la coopération transfrontalière, a été redynamisée. En 2004, le Groupe de Visegrád a défini quatre axes de coopération: la coopération au sein du Groupe de Visegrád, de l'UE, de L'Organisation du Traité de l'Atlantique Nord (OTAN) et d'autres organisations internationales et la collaboration avec d'autres partenaires. Les principaux organes du Groupe de Visegrád sont les Conseils des Ministres-présidents, les Ministres des Affaires étrangères, les Secrétaire d'Etat aux Affaires étrangères et les Coordinateurs nationaux. L'essentiel du travail de coordination se fait au sein des ministères nationaux. Le Fond International de Visegrád, chargé de favoriser et de développer la coopération transfrontalière est le seul secrétariat central du Groupe.

Afin d'utiliser la notion d'exemple de façon non équivoque, elle a été défini préalablement à l'étude, comme une chose qui de par ses caractéristiques oriente l'émergence ou la modification d'une autre chose. Cette définition permet d'établir un lien direct entre la source et le comportement de l'autre. L'on parle du rôle d'exemple lorsqu'une chose a servi d'exemple. Le chapitre 4 a opérationnalisé la notion d'exemple en trois dimensions. Les contacts du Benelux avec l'Assemblée balte et le Groupe de Visegrád sont le point de départ de la présente étude. C'est ainsi que cette étude ne s'est pas focalisée sur d'autres canaux susceptibles d'entraîner un transfert de connaissances. La première dimension concerne les contacts qui doivent être axés sur la transmission de connaissances. La deuxième dimension implique qu'il y a eu transfert de connaissance via ces contacts. La troisième dimension signifie que les connaissances transmises ont été utilisées par l'Assemblée balte et le Groupe de Visegrád. Les données utilisées dans cette étude ont été recueillies par l'analyse des documents, des interviews et une observation participative.

Les résultats de l'étude démontrent que les contacts entre le Benelux et l'Assemblée balte et ceux entre le Benelux et le Groupe de Visegrád étaient différents. Les contacts entre les

Benelux, à savoir le Conseil Interparlementaire Consultatif de Benelux, et l'Assemblée balte étaient basés sur une déclaration commune de 1994. Dans cette déclaration il était fait mention de l'échange d'expériences relatives aux travaux parlementaires. Les contacts qui en ont résultés visaient de ce fait-là aussi le transfert de connaissances. Ces contacts intervenaient à intervalles assez réguliers. Différents thèmes s'observent dans ce transfert de connaissances. Il s'agit en l'occurrence de la coopération politique entre quelques Etats au sein de l'UE, l'Accord de Schengen, la coopération transfrontalière, les changements climatiques, la culture et les aspects institutionnels. L'Assemblée balte a utilisé les connaissances transmises de différentes façons. Pour la plupart des thèmes, les résolutions ont fait référence aux méthodes de travail du Benelux. Des membres de l'Assemblée balte ont répété à plusieurs reprises que les méthodes de travail du Benelux devraient être appliquées à des thèmes spécifiques dans les Etats baltes. Les membres de l'Assemblée balte ont également consacré une réflexion et une sérieuse discussion à ces connaissances.

Entre 1991 et 1993 et dès 2001 des contacts ont eu lieu entre le Benelux et le Groupe de Visegrád. En 1991 ces deux organisations sont convenues de procéder régulièrement à des échanges d'informations. C'est ainsi que s'est concrétisé le transfert d'informations en matière de politique de visa et d'immigration, de zone de libre-échange, et de coopération transfrontalière au sein du Benelux. Ces connaissances ont été utilisées dans la mise sur pied d'une coopération dans le domaine économique et commercial. La façon d'utiliser ces connaissances n'a pas pu être déterminée dans cette étude. Le Groupe de Visegrád a par ailleurs envisagé la mise en place d'un appui analogue au Secrétariat général du Benelux. Vu les divergences entre les objectifs nationaux des Etats de Visegrád ces contacts ne se sont poursuivis que jusqu'en 1993. Une coopération informelle a vu le jour en 2001 entre les ministres-présidents, les ministres des Affaires étrangères et les Secrétaire d'Etat aux Affaires européennes du Benelux et du Groupe de Visegrád. Même si ces contacts visent des échanges de points de vue au sujet de l'UE, il y a eu transfert de connaissances par le Benelux qui a illustré par ce biais le fonctionnement de sa coopération politique. C'est sur cette base que le Groupe de Visegrád a déclaré qu'il fallait davantage de coopération dans le domaine politique. En 2004 le Benelux et le Groupe de Visegrád ont eu quelques réunions axées sur le transfert de connaissances. Ces contacts ont débouché sur un transfert de connaissances, mais il n'était pas encore possible de déterminer si ces connaissances ont effectivement été utilisées.

Les résultats de l'étude permettent de conclure qu'il est satisfait au trois dimensions de la notion d'exemple. Le Benelux a donc servi d'exemple tant pour l'Assemblée balte que pour le Groupe de Visegrád. L'hypothèse nie que le Benelux a servi d'exemple. Il convient par conséquent de conclure sur la base des résultats de l'étude que l'hypothèse de départ était erronée.

Point central dans la formulation de l'hypothèse était la méfiance structurelle entre organisations internationales. Rien dans les résultats de l'étude ne dénote un manque de confiance qui aurait pour conséquence que le Benelux n'a pas servi d'exemple. Raison pour laquelle le mémoire se termine en recommandant que les études à venir mettent moins l'accent sur une méfiance structurelle entre organisations internationales. Il est recommandé aussi que les futures recherches tiennent compte des divers aspects. Il est conseillé d'être attentif aussi à d'autres canaux que les seuls contacts entre organisations internationales. Il est en outre suggéré d'étudier l'impact exact des connaissances transférées vers l'Assemblée balte et le Groupe de Visegrád. Tels qu'ils ont été décrits, les résultats de l'étude ne permettent en effet guère plus que de faire des déclarations générales.

Lijst van afkortingen

CEFTA	Central European Free Trade Agreement
EEG	Europese Economische Gemeenschap
EFTA	European Free Trade Association
EG	Europese Gemeenschap
EMU	Economische en Monetaire Unie
ESRA	Economische en Sociale Raad van Advies
EU	Europese Unie
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade
IMF	Internationaal Monetair Fonds
IPR	Raadgevende Interparlementaire Beneluxraad
IR	internationale relaties
IS	International Society
IVF	International Visegrád Fund
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
OVSE	Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa
PHARE	Pologne, Hongrie: Aide à la Reconstruction Economique
REU	Raad van de Economische Unie
R/A	Raad van de Economische Unie in beperkte samenstelling
VN	Verenigde Naties
WTO	Wereldhandelsorganisatie

1 Inleiding en probleemstelling

1.1 Inleiding

Globalisering is een proces waarbij menselijke bevolkingen van alle werelddelen steeds meer met elkaar in doorlopend contact staan voor economische en culturele uitwisseling (Oostra, 1999, p. 256). Op bestuurlijk vlak ging dit gepaard met het ontstaan van wereldwijde instellingen, zoals de Verenigde Naties (VN), de Wereldhandelsorganisatie (WTO), het Internationaal Monetair Fonds (IMF) en de Wereldbank. Tegelijkertijd is het aantal samenwerkingsverbanden tussen een beperkt aantal staten ook toegenomen. Ten eerste is dit te waar te nemen bij internationale regio's die staten uit een groot territorium verenigen. Hierbij is sprake van een internationale organisatie boven de staten. Een voorbeeld hiervan is de Europese Unie (EU). Ten tweede zijn er internationale organisaties die bestaan uit een klein aantal staten, die niet een groot territorium beslaan. Ten derde bestaan grensoverschrijdende regio's tussen bijvoorbeeld deelstaten, provincies en gemeenten, die een territoriaal gebied beslaan dat kleiner is dan de staat. Mogelijk zijn er organisaties die niet via deze driedeling te typeren zijn, maar het geeft wel de variëteit aan. Met name na de Tweede Wereldoorlog is het aantal internationale organisaties op wereldwijde en regionale schaal enorm toegenomen. Met de toename van deze organisaties is het belang van deze bestuurslaag toegenomen. Dit wekt de interesse voor de verhouding tussen verschillende bestuurslagen, maar ook voor de verhouding tussen verschillende organisaties binnen deze internationale bestuurslaag. Met betrekking tot dit laatste is het boeiend te bezien welke invloeden internationale organisaties op elkaar hebben. Op basis hiervan zou bijvoorbeeld het gedrag van deze organisaties verklaard kunnen worden.

Binnen het territorium van de EU bestaan verschillende organisaties die worden gevormd door enkele EU-lidstaten. Hiervan is de Benelux Economische Unie¹ interessant, omdat deze organisatie haar oorsprong kent in de Tweede Wereldoorlog. Hierdoor heeft de Benelux inmiddels een ervaring van ruim zestig jaar opgebouwd. Verder stonden België, Nederland en Luxemburg, de staten die samen de Benelux vormen, aan de basis van de Europese Economische Gemeenschap (EEG). De Benelux wordt in dit kader ook wel voorloper van de Europese integratie genoemd (Harry, 1992, p. 171). Er worden twee concrete voorbeelden genoemd waaruit blijkt dat de Benelux voorloper van deze Europese integratie is geweest. Het eerste voorbeeld betreft de ontwikkeling van het vrije verkeer van personen, goederen en kapitaal. De Benelux verwezenlijkte dit over de landsgrenzen heen en uiteindelijk zonder barrières. Deze geslaagde economische integratie werd gaandeweg overgenomen door de Europese Gemeenschap (EG) en later de EU (Hennekam, 2004, p. 45). Zo is in de eerste fase van de Economische en Monetaire Unie (EMU), die liep van 1990 tot 1993, het vrije verkeer van kapitaal gerealiseerd. Het tweede voorbeeld is het vrije personenverkeer dat al sinds 1960 een feit was in de Benelux. De Benelux-staten, Frankrijk en Duitsland tekenden in 1985 het Akkoord van Schengen. In 1990 is de Aanvullende Overeenkomst goedgekeurd, dat een concreet actieplan bevatte dat veel overeenkomsten had met de terreinen waarop de Benelux ervaring had. Langzamerhand sloten Denemarken, Finland, Griekenland, Italië, Noorwegen, Oostenrijk, Portugal, Spanje, IJsland en Zweden zich aan bij dit akkoord. Tot het akkoord bij het Verdrag van Amsterdam in 1999 overging naar de EU, heeft de Benelux de coördinatie verzorgd (Hennekam, 2004, p. 46).

¹ Dit wordt in het vervolg kortweg aangeduid met 'Benelux'.

Ondanks de verre gaande samenwerking binnen de EU is de samenwerking binnen de Benelux nog steeds realiteit. Op basis van de genoemde en andere voorbeelden is vast te stellen dat de Benelux voorloper is geweest van respectievelijk de EEG, EG en EU. Zoals aangegeven, zijn er binnen het territorium van de EU verschillende organisaties die worden gevormd door enkele EU-lidstaten. Joris Voorhoeve schreef al in 1992 dat de Benelux er goed aan zou doen de Baltische staten te helpen bij de opbouw van een douane-unie. Deze staten stonden, volgens hem, aanmerkelijk zwakker dan andere Oost-Europese staten. De Benelux heeft na de Tweede Wereldoorlog bewezen dat drie kleine economieën met een vergelijkbaar ontwikkelingspeil uitstekend in een douane-unie kunnen integreren (1992, p. 41-42). In 1995 schreef Paul Scheffer dat de Benelux een voorbeeldfunctie kan gaan vervullen voor andere regionale groepen binnen de EU (Joustra, 2000, p. 146). Op basis van de interesse voor de verhouding tussen verschillende internationale organisaties is het de moeite waard te onderzoeken of de Benelux tot voorbeeld is geweest voor andere internationale organisaties. In het kader van de toetreding van tien nieuwe EU-lidstaten op 1 mei 2004 is het interessant om te kijken naar internationale organisaties die gevormd worden door enkele van deze tien staten. Als men kijkt naar dergelijke organisaties bestaat er qua aantal deelnemende staten gelijkenis met de Benelux. Dit onderzoek zal zich richten op internationale organisaties die uitsluitend bestaan uit deze tien lidstaten, omdat deze staten op basis van hun EU-toetreding met elkaar te vergelijken zijn.

Op basis hiervan zijn er drie organisaties, die bij de EU-toetreding van deze staten bestonden, namelijk de Baltic Assembly, de Baltic Council of Ministers en de Visegrád Group. De Baltic Assembly is een samenwerking tussen de parlementen van Estland, Letland en Litouwen. De Baltic Council of Ministers is een gouvernementele samenwerking tussen Estland, Letland en Litouwen. De Visegrád Group is een gouvernementele samenwerking tussen Hongarije, Polen, Slowakije en Tsjechië. Op basis van gesprekken met de coördinatoren op de ministeries van Buitenlandse zaken in Estland, Letland en Litouwen is vooraf vastgesteld dat er geen herhaaldelijke contacten hebben bestaan tussen de Benelux en de Baltic Council of Ministers.² Daarom moet vastgesteld worden dat de Baltic Council of Ministers niet op basis van directe contacten de Benelux tot voorbeeld heeft gesteld. Er is daarom besloten om de Baltic Council of Ministers niet mee te nemen in de onderzoeksvraag. Mogelijk heeft de Baltic Council of Ministers zich wel via andere kanalen, zoals via de media, bekend gemaakt met de Benelux, maar dit is niet gemakkelijk vast te stellen, omdat dan vele mogelijke informatiekanalen in ogenschouw zouden moeten worden genomen. Dit onderzoek zal zich daarom alleen richten op de voorbeeldwerking vanuit de Benelux op de Baltic Assembly en de Visegrád Group.

1.2 Probleemstelling

Naar aanleiding van het hierboven geschetste probleem worden in deze paragraaf achtereenvolgens de doelstelling, de centrale vraag en de deelvragen van dit onderzoek opgesteld.

Doelstelling

De doelstelling van een onderzoek kan drie verschillende functies hebben. De doelstelling vormt, ten eerste, de basis van de vraagstelling en stuurt het proces van kennisverwerving.

² Gesprekken met Irita Kise (ministerie van Buitenlandse Zaken van Letland) op 13 april 2004, Lyra Puisyte (ministerie van Buitenlandse Zaken van Litouwen) op 16 april 2004 en Martin Torn (ministerie van Buitenlandse Zaken van Estland) op 19 april 2004.

Ten tweede is de doelstelling belangrijk bij de evaluatie van het onderzoek. Ten derde geeft de doelstelling de motivatie van de onderzoeker weer (Verschuren, 1986, p. 40). Op basis van nieuwsgierigheid is het zojuist geschetste probleem opgesteld. De eerste doelstelling is het verkrijgen van inzicht in de voorbeeldwerking vanuit de Benelux op andere internationale organisaties, met name de Baltic Assembly en de Visegrád Group. Daarnaast zullen in hoofdstuk 2 een hypothese en drie voorspellingen worden geformuleerd op basis van bestaande theoretische kennis. In paragraaf 1.3 zal hier kort op in worden gegaan. Omdat een hypothese centraal staat in dit onderzoek, is de tweede doelstelling het toetsen van deze hypothese.

Centrale vraagstelling

Aan het onderzoek ligt de volgende centrale vraagstelling ten grondslag:

Is de Benelux tot voorbeeld geweest voor de Baltic Assembly en de Visegrád Group?
--

Deelvragen

Om deze vraagstelling te kunnen beantwoorden, zijn de volgende deelvragen geformuleerd. De eerste drie deelvragen creëren de basis van dit onderzoek. De laatste drie deelvragen betreffen de empirische gegevens van dit onderzoek. De keuze van deze vragen is gebaseerd op de drie voorspellingen die op basis van de hypothese worden geformuleerd in paragraaf 2.8.

1. Welk antwoord kan op basis van bestaande theoretische kennis worden gegeven op de centrale vraag?

Omdat dit onderzoek ook een theorie toetsende doelstelling heeft, zal op basis van bestaande theoretische kennis een antwoord worden geformuleerd. Dit antwoord is de hypothese die uiteenvalt in drie voorspellingen.

2. Hoe wordt het begrip ‘voorbeeld’ gedefinieerd en geoperationaliseerd?

Ten behoeve van de beantwoording van de centrale vraag is het belangrijk dat het begrip ‘voorbeeld’ wordt gedefinieerd en geoperationaliseerd. Feitelijke gegevens kunnen dan hieraan worden getoetst.

3. Op welke manier zijn de Benelux, de Baltic Assembly en de Visegrád Group georganiseerd?

Voordat onderzocht wordt of de Benelux tot voorbeeld is geweest, is het goed om te weten op welke manier de Benelux, de Baltic Assembly en de Visegrád Group zijn georganiseerd. Er zal worden gekeken naar de geschiedenis, de institutionele structuur en de huidige werkzaamheden van deze organisaties.

4. Welke contacten hebben plaatsgevonden tussen de Benelux aan de ene kant en de Baltic Assembly en aan de andere kant de Visegrád Group?

Deze contacten vormen het uitgangspunt van dit onderzoek. Andere informatiekanaal worden hiermee uitgesloten. De reden hiervan is dat dan vele mogelijke informatiekanaal in ogenschouw zouden moeten worden genomen.

5. Heeft er in deze contacten kennisoverdracht vanuit de Benelux plaatsgevonden?

Nadat de contacten zijn vastgesteld, zal met de beantwoording van deze vraag worden bepaald of in deze contacten kennisoverdracht heeft plaatsgevonden.

6. Hebben de Baltic Assembly en de Visegrád Group van deze kennis gebruik gemaakt?

Om te bepalen of er sprake is geweest van voorbeeldwerking in deze contacten, moeten worden bepaald of de overgedragen kennis is gebruikt.

1.3 Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie

Vanuit algemeen wetenschappelijk oogpunt is dit onderzoek relevant, omdat het gericht is op kennisverwerving. Het is daarom goed om vooraf vast te stellen of er al literatuur beschikbaar is over het onderwerp van deze scriptie. Het bleek dat over de voorbeeldwerking vanuit de Benelux op de Baltic Assembly en de Visegrád Group nauwelijks literatuur beschikbaar is. De literatuur die gaat over de Benelux in relatie tot de Baltic Assembly of de Visegrád Group, handelt voornamelijk over de vraag of de Benelux tot voorbeeld kan zijn.³ Onderstaand overzicht, waarin respectievelijk wordt ingegaan op de Baltic Assembly en de Visegrád Group, illustreert dit ook. Dit overzicht is niet uitputtend, maar het geeft wel aan dat er weinig kennis is over de daadwerkelijke voorbeeldwerking vanuit de Benelux.

Liegis (1997) heeft een uitgebreid boek geschreven in het Lets over welke lessen Letland zou kunnen leren van de Benelux. In het boek wordt een uitgebreide beschrijving gegeven van de geschiedenis van de Benelux. Kapustans (1998) en Lejins (1997) hebben elk een artikel geschreven waarin de Benelux en de Nordic Council met elkaar worden vergeleken. Deze overzichten waren erop gericht om aan te tonen welke internationale organisatie het beste tot voorbeeld kan zijn voor de Baltic Assembly en de Baltic Council of Ministers. Er zijn artikelen die gaan over de impact van de EU op de Baltische staten, waarin kort iets wordt vermeld over de Benelux. Een dergelijk artikel heeft Vilpišauskas (1999, p. 74-124) geschreven, maar hierin wordt met betrekking tot de Benelux slechts gesteld dat door de Baltische staten is gerefereerd aan de Benelux. Ozoliņa (1999) heeft ook geschreven over de impact van de EU. Over de Benelux wordt slechts vermeld dat deze organisatie moet worden gezien als een resultaat van de Tweede Wereldoorlog (p. 5-6). Vareikis en Žygelytė (1998) vermelden in een artikel over de Baltische regio slechts dat de Benelux een van de belangrijkste partners van de Baltic Assembly is. In al deze gevallen wordt er niet ingegaan op de daadwerkelijke voorbeeldwerking vanuit de Benelux.

Lukáč (2001) raadt de Visegrád Group aan te overwegen in hoeverre de kennis van de Benelux op het gebied van het vrije verkeer bruikbaar is. Er wordt vermeld dat de Benelux vóór 1993 al informatie heeft gegeven aan de Visegrád Group (p. 11-12), maar dit wordt niet nader geconcretiseerd. Rusnák (2003) vraagt zich af of de Visegrád Group toekomst heeft. Over de Benelux wordt slechts geschreven dat de geschiedenis van de Benelux aantoont dat ook de Visegrád Group voorbereid moet zijn op tegenslagen. Daňková (2003) heeft een artikel geschreven over de regionale samenwerking binnen de EU. Hierin wordt specifiek ingegaan op de Benelux en de Visegrád Group. Over de Benelux schrijft zij dat de Benelux – ondanks de EU- een nauwe samenwerking heeft. In het artikel wordt de vraag gesteld of de Visegrád Group ook zo nauw kan samenwerken als de Benelux. De conclusie van Daňková is dat dit niet onmogelijk is. Deze drie artikelen gaan niet in op de vraag of de Benelux daadwerkelijk tot voorbeeld is geweest.

³ Gesprekken met Ramūnas Vilpišauskas (onderzoeker aan het Institute of International Relations and Political Science van de Vilnius University) op 27 april 2004 en Patrycja Bukalska (onderzoeker van de Slovak Foreign Policy Association) op 30 maart 2004.

De Benelux wordt enigszins miskend door de eigen bevolking (Tijdschrift van de Belgische Senaat, 2003, p. 32-33). Dit onderzoek is dus maatschappelijk relevant, omdat de uitkomst het standpunt van deze bevolking kan wijzigen.

Ook vanuit bestuurskundig perspectief is het onderwerp van dit onderzoek relevant. Immers, het kenobject van de bestuurskunde is de publieke sector in algemene zin (Rosenthal e.a., 1996, p. 47). Ook internationale organisaties behoren tot de inrichting en de werking van het openbaar bestuur, omdat de overheid allerlei lagen kent. Daarnaast worden de Benelux, de Baltic Assembly en de Visegrád Group slechts gevormd door statelijke actoren. Verder heeft de internationale bestuurslaag invloed op en gevolgen voor de organisatie en het beleid van andere bestuurslagen. Dit toont aan dat de bestuurskunde vakgebieden integreert, waaronder internationale politieke systemen. De voorbeeldwerking uit dit onderzoek is vergelijkbaar met benchmarking, omdat het bij benchmarking gaat om het vergelijken met andere organisaties. Benchmarking is een bestuurskundig instrument in het organisatieproces van de publieke sector. Benchmarking is het “systematisch vergelijken van organisaties op basis van vooraf vastgestelde indicatoren waardoor een best practice opgesteld kan worden die ten dienste staat van het verbeteren van de eigen organisatie” (Raad voor het openbaar bestuur, 2002, p. 7). Met andere woorden, benchmarking is een organisatievergelijking met als doel de verbetering van processen en prestaties. In het algemeen kan gesteld worden dat voorbeeldwerking relevant is voor de sociale wetenschappen, omdat hierdoor gedrag van organisaties en mensen te verklaren is. Behalve dat voorbeeldwerking bestuurskundig is, is het maatschappelijk relevant, omdat het kan leiden tot de verbetering van prestaties en uiteindelijk een betere realisatie van de maatschappelijke effecten beoogt.

1.4 Overzicht theoretisch kader

In deze paragraaf wordt een beknopte weergave gegeven van het theoretisch kader, zoals in hoofdstuk 2 uitgebreid aan de orde zal komen. Het doel van het theoretisch kader van dit onderzoek is het formuleren van een hypothese. Deze hypothese wordt op basis van bestaande theoretische kennis opgesteld.

In dit onderzoek gaat het over verschillende internationale organisaties. Een internationale organisatie is een samenwerkingsvorm die gebaseerd is op een internationaal akkoord, waarbij de samenwerking onder internationaal recht wordt vastgesteld. Omdat de relaties tussen staten hierin een belangrijke rol spelen, wordt de theoretische kennis gehaald uit de leer der internationale betrekkingen. Op basis van de belangrijkste debatten in deze leer worden de belangrijkste theoretische stromingen vastgesteld. Dit zijn het liberalisme, het realisme, de ‘International Society’ en het Marxisme. Op basis van het criterium dat een theoretische stroming een helder antwoord moet kunnen geven op de centrale vraag, vallen de ‘International Society’ en het Marxisme af. Om twee redenen wordt het realisme uiteindelijk gekozen om een hypothese te formuleren. De eerste reden is dat het utopisch realisme het debat met het utopisch liberalisme heeft gewonnen. De tweede reden is dat het realisme op basis van de huidige wereldsituatie hoger is te waarden.

Volgens het realisme is de staat soeverein en daarom de belangrijkste actor in de internationale relaties. Daardoor kan een wereldwijde autoriteit niet bestaan. Om de eigen doelen te bereiken streven staten naar macht. Het primaire doel van staten is het eigen voortbestaan. Omdat alle staten naar macht streven, is de relatie tussen staten conflictueus. Hierdoor kan er geen structureel vertrouwen bestaan tussen staten, zodat staten de eigen

staatsveiligheid moeten garanderen. Wat geldt voor staten onderling, geldt ook voor internationale organisaties onderling. Er kan daarom geen sprake zijn van structurele voorbeeldwerking vanuit een internationale organisatie op andere internationale organisaties, omdat hiervoor langdurige contacten, vriendschap en vertrouwen nodig is. Op basis van het voorgaande is de hypothese als volgt geformuleerd: De Benelux is niet tot voorbeeld geweest voor de Baltic Assembly en de Visegrád Group. Hierbij is het begrip ‘voorbeeld’ gedefinieerd als een zaak die met haar eigenschappen richting geeft aan het ontstaan of de verandering van een andere zaak. Er is sprake van voorbeeldwerking als een zaak tot voorbeeld is geweest. Op basis van de hypothese zijn drie voorspellingen geformuleerd:

1. De contacten van de Benelux met de Baltic Assembly en de Visegrád Group zijn niet gericht op kennisoverdracht.
2. In de contacten van de Benelux met de Baltic Assembly en de Visegrád Group heeft geen kennisoverdracht plaatsgevonden.
3. De Baltic Assembly en de Visegrád Group hebben geen kennis van de Benelux gebruikt.

1.5 Opbouw van de scriptie

In het vervolg van deze scriptie wordt een poging gedaan om de centrale vraag en de bijbehorende deelvragen te beantwoorden. Zoals beschreven in de vorige paragraaf, worden in hoofdstuk 2 de hypothese en drie voorspellingen geformuleerd op basis van bestaande theoretische kennis. Verder wordt het begrip ‘voorbeeld’ gedefinieerd.

Na dit theoretische gedeelte wordt in hoofdstuk 3 een beschrijving gegeven van de drie internationale organisaties die centraal staan in dit onderzoek. Deze beschrijving heeft als doel het verkrijgen van inzicht in de Benelux, de Baltic Assembly en de Visegrád Group. Centraal staan de geschiedenis, de institutionele structuur en de huidige werkzaamheden van deze organisaties.

Vervolgens wordt in hoofdstuk 4 de onderzoeksopzet beschreven. Eerst zal het begrip ‘voorbeeld’ worden geoperationaliseerd. Daarna zal dit onderzoek op basis van vier typeringen van sociaal-wetenschappelijk onderzoek worden gekarakteriseerd. Ten slotte zal de methode van dataverzameling worden toegelicht.

Hoofdstuk 5 bevat een beschrijving van de onderzoeksresultaten. De Baltic Assembly en de Visegrád Group worden voor het juiste overzicht hier apart behandeld. Op basis van deze resultaten zal in het laatste hoofdstuk de conclusie worden geformuleerd. Door middel van de deelvragen zal de centrale vraag worden beantwoord. Op basis van de drie voorspellingen zal worden bepaald of de hypothese wordt gefalsificeerd of bekrachtigd.

In het nawoord wordt erop ingegaan wat de toekomst van de Benelux zou moeten zijn. Dit wordt beschreven op basis van mijn ervaringen binnen deze organisatie. Omdat dit onderzoek primair gaat over voorbeeldwerking vanuit de Benelux, kan deze beschrijving worden gezien als toegift.

2 Theoretisch kader

2.1 Inleiding

Het formuleren van een theoretisch kader is belangrijk om een theoretisch raamwerk te geven aan dit onderzoek. Het doel van dit theoretisch kader is het formuleren van een hypothese met betrekking tot de centrale vraagstelling. De hypothese zal gaan over voorbeeldwerking vanuit een internationale organisatie op andere internationale organisaties. Deze hypothese zal worden geformuleerd op basis van bestaande theoretische kennis. Omdat er een scala aan theorieën is, zal het maken van keuzen onvermijdelijk zijn. Op grond van deze hypothese zullen voorspellingen geformuleerd worden. Ten slotte zal het begrip ‘voorbeeld’ worden gedefinieerd.

De vraagstelling gaat over voorbeeldwerking vanuit de Benelux op andere internationale organisaties. Een internationale organisatie is een samenwerkingsvorm dat gebaseerd is op een internationaal akkoord, waarbij de samenwerking onder internationaal recht wordt vastgesteld (Schermers & Blokker, 1995, p. 40). Dit akkoord is gesloten tussen statelijke actoren uit verschillende staten. Daarom is het van belang dat het theoretische kader grote aandacht schenkt aan de verhouding tussen staten. De leer der internationale relaties (IR) voornamelijk in op deze verhouding. Binnen deze leer zal ik zoeken naar geschikte theoretische kennis ten behoeve van de hypotheseformulering. De leer der IR gaat over het denken over internationale betrekkingen. Deze leer biedt vele handvatten voor het interpreteren van de relaties tussen staten. Van oorsprong worden onder de IR alle interacties tussen statelijke actoren verstaan, maar gaandeweg hebben organisaties zoals multinationals ook een plaats gekregen in deze leer.

2.2 Belangrijkste debatten in de internationale relaties

Het denken over IR is rond de Eerste Wereldoorlog een afzonderlijk academisch onderwerp geworden. De Eerste Wereldoorlog heeft hierin een wezenlijke rol gespeeld. Tijdens de Eerste Wereldoorlog zijn miljoenen doden en gewonden gevallen. Dit leidde binnen en buiten de wetenschap tot de overtuiging dat iets dergelijks nooit weer mocht gebeuren (Jackson & Sørensen, 2003, p. 35). Dit verlangen vertaalde zich in de wetenschap naar meer aandacht voor de IR. Welke fouten waren gemaakt? Wat is de verhouding tussen staten? Waarom handelen staten zoals ze handelen?

Binnen de leer der IR zijn er veel verschillende theorieën die allen een eigen mening hebben over hoe IR werken. Gezien het grote aantal theorieën is het onmogelijk om alle theorieën aan bod te laten komen. Door theorieën in stromingen te verdelen, kunnen de belangrijkste verschillen tussen de theorieën worden weergegeven. De vraag is op welke wijze de theoretische stromingen het beste te verdelen zijn. Elke verdeling is in bepaalde mate een subjectieve keuze, omdat zij afhankelijk is van persoonlijke voorkeuren. Mijn voorkeur gaat uit naar een verdeling op basis van de belangrijkste theoretische debatten die vanaf het ontstaan van de leer der IR zijn gevoerd. De reden hiervoor is dat deze debatten de belangrijkste geschilpunten laten zien. Het doel hiervan is niet om volledig te zijn, maar om een overzicht te geven. Het zal een overzicht zijn waarbij de verschillen tussen stromingen centraal staan. Jackson & Sørensen onderscheiden de volgende drie belangrijkste theoretische debatten (2003, p. 35):

Tussen het utopisch liberalisme en het utopisch realisme

Het woord utopisch verwijst naar uiterst sterke standpunten die in het liberalisme en het realisme worden ingenomen. Dit was het geval in de periode na de Eerste Wereldoorlog waarin grote ideeën (zoals een wereldregering en collectieve veiligheid) het denken over de IR domineerden (Evans & Newnham, 1990, p. 408).

De eerste dominante theorie in de IR was het liberalisme. Dit komt doordat het liberalisme werd gevormd naar aanleiding van de vragen die de Eerste Wereldoorlog had opgeroepen. Liberale ideeën hadden op de beantwoording van deze vragen diepgaande invloed. Voor deze invloed zijn twee belangrijke redenen te noemen. De eerste reden is het beleid van de Amerikaanse president T.W. Wilson. Hij zag het als zijn missie om vrede te bevorderen door liberale democratische waarden naar Europa en de rest van de wereld te brengen. De tweede reden is dat liberale denkers heldere ideeën hebben over hoe grote rampen in de toekomst kunnen worden vermeden, zoals door de hervorming van het internationale systeem. Volgens liberalen kunnen internationale instellingen vreedzame samenwerking bevorderen (Jackson & Sørensen, 2003, p. 37-39). Kenmerkend voor het liberalisme is het geloof in de rationaliteit van mensen en het geloof in de vooruitgang. Voor de IR betekent dit dat staten ook rationeel kunnen handelen. Hierdoor kunnen staten overeenkomstige belangen omzetten in het oprichten van organisaties die in het voordeel zijn van alle deelnemende staten. Realisten hebben een andere mening. Zij veronderstellen dat er diepgaande verschillen bestaan tussen de belangen van staten. Volgens het realisme worden IR gekenmerkt door een strijd tussen staten als gevolg van deze conflicterende belangen (Jackson & Sørensen, 2003, p. 41). Voor zowel wetenschappers als politici en diplomaten werd het realisme de dominante manier van denken. De overwinning van het debat tussen het utopisch liberalisme en het utopisch realisme wordt dan ook toegekend aan het realisme (Jackson & Sørensen, 2003, p. 44-45). Het liberalisme verdween overigens niet, omdat er wetenschappers bleven die internationale samenwerking en internationale instellingen verklaarden vanuit rationeel gedrag.

Rond 1970 ontstond de theoretische stroming 'International Society' als tussenvorm van het liberalisme en het realisme. International Society beweert dat de IR zowel realistische elementen van conflict als liberale elementen van samenwerking bevatten. Daarnaast beweert deze stroming dat deze elementen niet kunnen worden gecombineerd in een theorie, omdat dit een simplificatie van de werkelijkheid is (Jackson & Sørensen, 2003, p. 63).

Tussen traditionele benaderingen en het behaviorisme

De eerste generaties academici in de leer der IR waren van oorsprong historici, rechtsgeleerden, diplomaten en journalisten. Zij brachten hun filosofische en historische benaderingswijze mee naar de leer der IR, omdat deze wetenschappers geworteld waren in de filosofie, geschiedenis en rechten. Zij beantwoordden moeilijke morele vragen op een normatieve wijze. Ten opzichte van het behaviorisme wordt deze wetenschapswijze traditioneel genoemd.

Na de Tweede Wereldoorlog groeide de leer der IR snel. Dit gold in het bijzonder in de Verenigde Staten waar overheden en private fondsen bereid waren om wetenschappelijk onderzoek aangaande de IR te steunen. Deze steun leverde een nieuwe generatie academici op in de IR. De meeste van deze wetenschappers waren afgestudeerd in de sociale en de exacte wetenschappen. Deze wetenschappers hadden een andere opvatting over hoe de IR bestudeerd moesten worden. Deze nieuwe ideeën werden samengevat onder de term behaviorisme. Het behaviorisme is niet een nieuwe theorie, maar een wetenschapsmethode waarbij er geprobeerd wordt algemene wetten te formuleren door middel van meten en verklaren. Het behaviorisme is gericht op waarneembare feiten en meetbare data. Het debat met de traditionele benaderingen betreft zodoende de methodologie (Jackson & Sørensen, 2003, p. 45).

Zowel het behaviorisme als de traditionele benaderingen wonnen het debat niet. Het behaviorisme had wel effect op de leer der IR, omdat een groot aantal academici deze wetenschapsmethode aanhingen. Na enkele jaren van krachtige tegenstellingen raakte het debat uitgeput (Jackson & Sørensen, 2003, p. 47-48).

Tussen het neo-realisme/neo-liberalisme en het neo-Marxisme

Het neo-liberalisme is een vernieuwde liberale benadering. Neo-liberalen delen de idee van de mogelijkheid van vooruitgang, maar ze verwerpen het extreme idealisme, de grote ideeën. Hoewel er verschillende stromingen bestaan binnen het neo-liberalisme, worden vrede en samenwerking tussen staten voor mogelijk gehouden (Nickolson, 2002, p. 97). Volgens het liberalisme is de economie een autonoom terrein dat handelt in overeenstemming met eigen economische wetten. De basis van de economische ruilhandel is vrijheid, omdat partijen vrijwillig tot ruil overgaan.

Het neo-realisme erkent dat economische actoren belangrijk zijn in het internationale systeem (Nickolson, 2002, p. 96-97). Hoewel de internationale economie zeer belangrijk is, is de staat nog steeds dominant. Indien er een conflict ontstaat tussen de staat (sveiligheid) en de economie, dan is de economie ondergeschikt aan de staat (Nickolson, 2002, p. 104-105). Dat wil niet zeggen dat de economie onbelangrijk is, want een goede economie geeft de staat macht. Rijkdom en macht zijn dan ook niet concurrerend ten opzichte van elkaar, maar complementair.

De decennia na de Tweede Wereldoorlog waren een periode van dekolonisering. Veel voormalige koloniën werd politieke onafhankelijkheid gegeven. In deze periode kwam het neo-Marxisme naar boven. Het neo-Marxisme theoretiseert over de economische onderontwikkeling in ontwikkelingslanden. Het neo-Marxisme is van mening dat de geïndustrialiseerde de ontwikkelingslanden afhankelijk hebben gemaakt. Deze afhankelijkheid is de reden van armoede in de ontwikkelingslanden.

De onderontwikkeling van ontwikkelingslanden was de belangrijkste aanleiding voor het derde debat, dat handelt over internationale rijkdom en internationale armoede. Het neo-Marxisme doet een aanval op de gevestigde posities van het neo-realisme en het neo-liberalisme. De leer der IR wordt door dit debat gecompliceerd, omdat het wordt uitgebreid met economische kwesties. Door deze uitbreiding is dit debat niet te vergelijken met de eerste twee debatten. Er is geen duidelijke winnaar van het derde debat (Jackson & Sørensen, 2003, p. 59).

2.3 Belangrijkste theoretische stromingen in IR

Op basis van de drie beschreven debatten is het nu mogelijk om een beschrijving te maken van de belangrijkste theoretische stromingen. Voordat deze beschrijving wordt gegeven, zullen drie opmerkingen worden gemaakt.

Ten eerste kunnen het utopisch liberalisme en het neo-liberalisme besproken worden als binnen een stroming. Het neo-liberalisme is een onderdeel van de liberale stroming, omdat het neo-liberalisme vrede en samenwerking tussen staten voor mogelijk houdt. Ook het utopisch realisme en het neo-realisme kunnen besproken worden als één stroming. Hoewel het neo-realisme ook waarde hecht aan andere actoren dan de staat, zoals economische actoren, is alles ondergeschikt aan de belangen van de staat. Door een dergelijke behandeling wordt tevens recht gedaan aan de verscheidenheid binnen het liberalisme en het realisme. Verder doet een beschrijving van het Marxisme als geheel in plaats van slechts het neo-Marxisme meer recht aan de oorsprong van deze stroming. Wel moet de beschrijving hoofdzakelijk gericht zijn op de IR, omdat dit de vergelijking met andere stromingen mogelijk maakt.

Ten tweede hoort het behaviorisme niet thuis in het kader van de studie naar de belangrijkste theoretische stromingen. Het doel van dit hoofdstuk is namelijk het geven van een theoretisch raamwerk. Dit hoofdstuk werkt toe naar een hypothese over voorbeeldwerking vanuit het een internationale organisatie op andere internationale organisaties. Deze hypothese zal opgesteld worden op basis van een bestaande theoretische stroming. Het behaviorisme is geen nieuwe theoretische stroming, maar een wetenschapsmethode. Het behaviorisme zal in dit hoofdstuk dus niet aan de orde komen.

Ten derde zal de 'International Society' worden meegenomen. Deze theoretische stroming is van belang omdat het een middenweg is tussen liberalisme en realisme. Het liberalisme en het realisme hebben immers voor het grootste debat in de leer der IR gezorgd.

Kortom, er zal er achtereenvolgens een beschrijving worden gegeven van de volgende theoretische stromingen: het liberalisme, het realisme, de 'International Society' en het Marxisme. Op basis van de beschrijving van deze vier stromingen zal een keuze worden gemaakt voor een theoretische stroming die centraal zal staan bij het formuleren van de hypothese. Dit overzicht zal niet zeer uitvoerig zijn, omdat het uiteindelijk om de hypotheseformulering gaat. De belangrijkste begrippen en ideeën zullen aan de orde komen, zodat er inzicht wordt verkregen in hoe de verschillende theoretische stromingen internationale verschijnselen verklaren.

2.3.1 Liberalisme

Definities

Staat

De staat heeft tot taak vrijheid te garanderen.

Vrijheid

Vrijheid staat voor de vrijheid van het individu. Vrijheid betekent dat de staat zo min mogelijk moet ingrijpen in de economie en het maatschappelijk leven. Vrijheid is een onmisbare voorwaarde voor de ontplooiing van individuen. In vrijheid kunnen mensen verantwoordelijkheid nemen, omdat ze dan vrij zijn om keuzen te maken. Vrijheid zorgt er tevens voor dat individuen zelf kunnen kiezen op welke manier ze hun geluk najagen, zonder dat er sprake is van overwicht van andere individuen of staten. Alle mensen zijn gelijk voor de wet. Elke vorm van discriminatie op basis van ras, etniciteit, godsdienst, seksuele geaardheid of geslacht is niet alleen tegenstrijdig met de vrijheid, maar het is ook immoreel.

Samenwerking

Omdat de menselijke aard van nature goed is, zijn mensen in staat samen te werken. Voor de IR betekent dit dat staten kunnen samenwerken door middel van gemeenschappelijk regels, instituties en organisaties.

Vooruitgang

Vooruitgang betekent morele, economische en sociale vooruitgang voor de mensheid. Vooruitgang is het pad naar een betere wereld. Vooruitgang betekent altijd meer geluk en tevredenheid voor individuen.

Basisprincipe

John Locke (1632-1704) wordt over het algemeen gezien als de grondlegger van het liberalisme. Volgens Locke komt de staat tot stand doordat de individuen de grootst mogelijke

veiligheid zoeken. Burgers sluiten in vrijheid een overeenkomst waarbij wordt afgesproken dat een deel van de rechten wordt overgedragen aan de overheid. Bij veranderde omstandigheden kunnen burgers deze overeenkomst weer wijzigen. Locke en andere liberale filosofen zagen dat de mens in vooruitgang was als er sprake is van vrijheid. Het liberalisme heeft als uitgangspunt de vrijheid van het individu. De staat hoort niet te heersen over de bevolking, omdat dit de individuele vrijheid niet waarborgt. De staat hoort wel dienaar te zijn van de bevolking. De liberalen willen ook dat de staatsinrichting wordt vastgelegd in een grondwet waarin de grondrechten van de burger staan.

Het liberalisme heeft een positief mensbeeld. Het liberalisme gelooft dat mensen rationeel zijn en omdat mensen rationeel zijn kunnen ze goede dingen tot stand brengen. Individuen zijn gericht op het eigenbelang en op prestatie, maar liberalen geloven ook dat individuen veel belangen gemeen hebben.

Essentiële elementen

Twee essentiële elementen zijn binnen het liberalisme te onderscheiden.

- Het liberalisme heeft de overtuiging dat staten eerder samenwerken dan botsen. Het liberalisme ziet de staat vooral als rechtsstaat. Dat betekent dat de staat de rechten van burgers heeft vastgelegd in wetten. De rechten van burgers zijn bijvoorbeeld vrijheid van godsdienst, meningsuiting en eigendom. Het geloof in de rationaliteit van mensen heeft directe gevolgen voor de IR. Staatsleiders zijn net als gewone mensen rationeel. Dit betekent dat staten rationeel kunnen handelen. Staten zijn gericht op het eigenbelang en op prestatie, maar staten delen ook veel belangen. Als staatsleiders hun ratio gebruiken, kunnen deze gedeelde belangen worden omgezet in samenwerking tussen staten. Hieruit volgt dat er tussen staten vertrouwen kan bestaan. Samenwerking kan worden vormgegeven door bijvoorbeeld het oprichten van gemeenschappelijk regels, instituties en organisaties. Samenwerking vindt haar legitimatie in de deelnemende staten, omdat deze staten in vrijheid overeenkomsten kunnen sluiten. Volgens liberalen is er voor samenwerkende staten veel minder reden tot conflict, omdat de gemeenschappelijke belangen centraal staan (Jackson & Sørensen, 2003, p. 106-107).
- Het liberalisme gelooft in vooruitgang. Samenwerking mondt uit in betere resultaten voor iedere deelnemende staat. Oftewel, samenwerking zal resulteren in vooruitgang, omdat rationaliteit het uitgangspunt is. Als staatsleiders rationeel handelen, kunnen conflict en oorlog worden vermeden. Dit levert zowel binnen als buiten de staatsgrenzen voordeel op. Omdat er geen conflict of oorlog is kunnen burgers in binnen- en buitenland in vrijheid leven. Op deze wijze is het uiteindelijk triomfeert over het eigenbelang van staten (Jackson & Sørensen, 2003, p. 107). Deze vooruitgang heeft effect op het morele, economische en sociale leven. Door de vrijheid kunnen individuen namelijk vrije keuzen maken. Liberalen verschillen van mening over de grootte van vooruitgang (Jackson & Sørensen, 2003, p. 107).

2.3.2 Realisme

Definities

Staat

De staat is soeverein. Dit betekent dat de staat zelf beslist hoe binnenlandse en buitenlandse problemen worden opgelost. De staat is een territoriale entiteit. Doordat de staat geweld

gelegitimeerd mag inzetten, wordt het welzijn van de burgers bevorderd. Staten zijn de belangrijkste actoren in de wereldpolitiek.

Macht

Om de eigen doelen te bereiken, streven staten naar macht. Macht maakt het staten mogelijk om te sturen in de richting van de eigen doelen. Een voorbeeld is dat staat A in staat is om staat B zo te laten handelen dat het de belangen van staat A maximaliseert.

Conflict

Conflict is een sociale toestand die ontstaat wanneer twee of meer actoren onverenigbare of wederzijds onverwisselbare doelen najagen (Evans & Newnham, 1990, p. 63).

Anarchie

Anarchie is de assumptie dat er geen wereldwijde autoriteit kan bestaan, omdat de staat de belangrijkste actor is in de IR.

Basisprincipe

De grondslag van het realisme is een pessimistisch mensbeeld. Volgens het realisme is de mens gericht op het eigen welzijn. Om het eigen welzijn te bereiken streven mensen naar macht. Dit heeft directe gevolgen voor de omgang met anderen. De mens heeft geen vertrouwen in andere mensen, omdat deze andere mensen ook gericht zijn op het eigenbelang en daarom een bedreiging zijn voor het eigen welzijn. Mensen wensen immers dat hun eigen voordeel niet wordt afgenomen. Dit basisprincipe is evident voor de IR.

Essentiële elementen

Er zijn drie essentiële elementen binnen het realisme te onderscheiden (Jackson & Sørensen, 2003, p. 68-70).

- Staten zijn de belangrijkste actoren in de IR.

De staat wordt als essentieel beschouwd voor de veiligheid en het welzijn van de bevolking. Omdat de staat de beschermer is van het eigen territorium en de eigen bevolking, bepalen de nationale belangen de IR. In de IR zal de staat staan voor de nationale veiligheid en het voortbestaan van de staat. Omdat de staat de belangrijkste actor is in de IR, is er sprake van internationale anarchie. Anarchie duidt op de afwezigheid van een wereldregering. Andere actoren, zoals individuen, internationale organisaties en non-gouvernementele organisaties, kunnen in beperkte mate een rol spelen. Staten zijn belangrijker dan deze actoren, omdat de staat de gelegitimeerde autoriteit is over het eigen territorium. Andere actoren hebben deze legitimatie niet.

- Staten streven naar macht.

Om de eigen doelen, waarvan de nationale veiligheid en het voortbestaan van de staat de belangrijkste zijn, te bereiken, streven staten naar macht. Dit betekent dat de IR in het teken staan van machtsbehoud en -vergroting. Een te machtige staat kan een gevaar vormen voor zwakkere staten. Door middel van een machtsbalans kunnen staten deze onveiligheid verkleinen. Een machtsbalans is een terugdringing van de macht van de ene staat (of groep van staten) door de compenserende macht van de andere staten (Jackson & Sørensen, 2003, p. 3). Als zwakke staten een bondgenootschap met elkaar sluiten kan tegenwicht worden geboden aan de sterke staat. De machtsbalans is zodoende een tactiek om onveiligheid te reduceren en de eigen staatsveiligheid te beschermen. De machtsbalans kan ook leiden tot

onveiligheid, omdat staten ten behoeve van de vergroting van hun eigen macht bondgenootschappen kunnen beëindigen.

- Relaties tussen staten zijn conflictueus.

Omdat staten streven naar eigen macht, kunnen ze nooit zeker zijn van hun betrekkingen met andere staten. Overeenkomsten tussen staten zijn opgesteld om macht te behouden of te vergroten. Als er een discrepantie is tussen deze overeenkomsten en de eigen veiligheid, dan zal de eigen veiligheid prioriteit hebben. Daarom zijn overeenkomsten tussen staten voorlopig en voorwaardelijk. De moraal van de IR wordt bepaald door de nationale veiligheid van staten. Omdat staten streven naar macht, hebben ze onderling onverenigbare of wederzijds onverwisselbare doelen. De relaties tussen staten zijn onvermijdelijk conflictueus. Een conflict zal leiden tot een oorlog als een van de partijen vindt dat de onverenigbare of wederzijds onverwisselbare doelen niet op een geweldloze manier kunnen worden opgelost. Oorlog is fysiek geweld tussen staten (Evans & Newnham, 1990, p. 416).

2.3.3 ‘International Society’

Definities

‘Society of states’

IR worden gezien als een ‘society of states’ waarbij staatsleiders de primaire actoren zijn. De ‘society of states’ bestaat uit een groep van staten met gemeenschappelijke belangen en gemeenschappelijke waarden. Gebaseerd op deze belangen en waarden zijn regels opgesteld, waaraan de staten zich houden.

Soevereine staat

Een soevereine staat is een staat die niet ondergeschikt is aan het gezag van andere staten.

‘International order’

De ‘international order’ wordt in stand gehouden door het respecteren van de gemeenschappelijke regels (Jackson & Sørensen, 2003, p. 143-144).

‘International justice’

De ‘international justice’ legt staten rechten en plichten op, zoals het zelfbeschikkingsrecht, het recht van non-interventie en het recht om als staat gelijkwaardig behandeld te worden door andere staten (Jackson & Sørensen, 2003, p. 144).

Oorsprong

De theoretische stroming ‘International Society’ (IS) ontstond als gevolg van de scherpe verschillen tussen het realisme en het liberalisme. Volgens de IS zijn zowel macht, nationaal belang en anarchie als vertrouwen, samenwerking en regelgeving aanwezig in de IR. Deze stroming waardeert zodoende zowel elementen uit het realisme als uit het liberalisme. Het wordt daarom de middenweg tussen deze twee theoretische stromingen genoemd. De IS is van mening dat deze verschillende elementen niet kunnen worden weergegeven in een theorie met slechts één variabele, zoals macht. Dat zou een gesimplificeerd beeld van de wereldpolitiek zijn en dat is niet reëel. De essentiële elementen van de IS laten daarom zien dat er geen vast antwoord te geven is.

Essentiële elementen

Er zijn drie essentiële elementen binnen de IS te onderscheiden (Jackson & Sørensen, 2003, p. 139).

- Macht en nationale belangen (realistisch element)

De IS erkent het belang van macht en nationale belangen in de IR, maar het beeld van de IR is gecompliceerd. De staat kenmerkt zich door macht. Staten gebruiken macht als middel voor het bereiken van de nationale doelen. De IS gaat uit van een internationale anarchie, omdat deze nationale belangen de aanwezigheid van een wereldregering niet verdragen.

- Regels, procedures en internationale wetgeving (liberale element)

De IR worden niet slechts bepaald door nationale belangen, maar ook door gemeenschappelijke belangen. Deze gemeenschappelijke belangen leiden tot gemeenschappelijke regels, instituties en organisaties, die zijn opgezet en worden gedeeld door staten. Dit helpt om relaties tussen staten te vormen. De gemeenschappelijke instrumenten vinden hun legitimatie in de deelnemende staten. De staat wordt ook gekenmerkt als rechtsstaat. Rechtsstaat duidt op de aanwezigheid van wetgeving. Volgens de IS laat de praktijk van de IR zien dat staten internationale wetgeving kunnen opstellen en gehoorzamen. Internationale wetten garanderen geen harmonie en samenwerking tussen staten. Immers, macht blijft belangrijk, maar tussen staten kan weldegelijk wederzijds vertrouwen bestaan.

- De context en de historie spelen een belangrijke rol bij de bestudering van de IR.

Binnen de IS wordt geprobeerd om de beoefenaars van de IR te begrijpen door inzicht te krijgen in de ideeën en gedachten achter hun buitenlands beleid. De belangrijkste beoefenaars van IR zijn staatsleiders, zoals presidenten, ministers-presidenten, ministers van buitenlandse zaken en defensie, diplomaten en militaire aanvoerders. Dit betekent dat het handelen van staatsleiders de focus van de analyse moet zijn. In dit kader worden zaken als belangen, betrekkingen, intenties, ambities, berekeningen en misrekeningen, verlangen, hoop, angsten, twijfels en onzekerheden van staatsleiders bestudeerd. Om inzicht te krijgen in de keuzen die staatsleiders maken, wordt gekeken naar de context waarin deze keuzen worden gemaakt. Volgens de IS worden keuzen bepaald door normatieve aspecten en waardedilemma's (Jackson & Sørensen, 2003, p. 145).

De IS is zich ervan bewust dat staatsleiders geconfronteerd worden met moeilijke morele keuzen, waaraan conflicterende politieke waarden en doelen verbonden zijn. Een voorbeeld van conflicterende politieke waarden zijn staatssoevereiniteit en mensenrechten. Aan de ene kant wordt verondersteld dat staten de onafhankelijkheid van andere staten respecteren. Aan de andere kant draaien de IR niet alleen om staten, maar ook om mensen die mensenrechten hebben. De IS geeft twee antwoorden op dit conflict. Het eerste antwoord benadrukt het belang van de staatssoevereiniteit. Rechten en plichten behoren toe aan soevereine staten. Individuen hebben alleen de rechten die hun eigen staat hen geeft. Om die reden staat het soevereiniteitsbeginsel in de IR op de eerste plaats. Het tweede antwoord is solidair, omdat het de nadruk legt op individuen als het middelpunt van de 'international society'. Dit betekent dat staten zowel het recht als de plicht hebben om te interveniëren teneinde extreme gevallen van menselijk lijden te verzachten. Beide antwoorden bevatten hun eigen waarden. De IS vindt dat er geen neutraal antwoord te geven is. Omdat elk antwoord in de praktijk zal zijn beïnvloed door de omstandigheden, is de bestudering van de IR historisch van karakter (Jackson & Sørensen, 2003, p. 144-145).

2.3.4 Marxisme

Definities

Kapitalisme

Het kapitalisme is een economisch systeem dat gekarakteriseerd wordt door het privaat bezit van de productiemiddelen, zoals machines, grond, gebouwen en grondstoffen. De kapitalistische economie is gebaseerd op twee tegenwerkende sociale klassen, namelijk de kapitaalbezitters en de arbeiders. De kapitaalbezitters bezitten de productiemiddelen. De arbeiders bezitten de eigen arbeidskracht. Deze arbeidskracht wordt verkocht aan de kapitaalbezitters. Voor de kapitaalbezitters is arbeid meer waard dan het loon dat ervoor wordt uitbetaald. Hierdoor kunnen de kapitaalbezitters hun kapitaal vergroten. De arbeiders produceren met hun arbeid de winst voor de kapitaalbezitters.

Economie

De economie is een plaats van uitbuiting en ongelijkheid tussen sociale klassen. De economie heeft een grote invloed op de politiek.

Staat

De staat is een instituut dat de machtigste economische klasse, de kapitaalbezitters, toestaat andere klassen uit te buiten. In andere woorden, de staat faciliteert de overheersing van de kapitaalbezitters en de uitbuiting van de arbeiders. De staat is ondergeschikt aan de economie en heeft daarom een structuur die bepaald is en wordt door de kapitaalbezitters. De functie van de staat is het behouden van een economische en sociale orde die de kapitaalbezitters toelaat de arbeiders uit te buiten.

Oorsprong

Het Marxisme is ontstaan naar aanleiding van het liberalisme. Volgens het liberalisme is het kapitalisme een systeem waarin alle relaties tussen mensen vrijwillig zijn. Het kapitalisme bevordert daarmee het ideaal van menselijke vrijheid. Karl Marx (1818-1883), de grondlegger van het Marxisme, zag de economie daarentegen als een plaats van menselijke exploitatie en van klassenongelijkheid. De relatie tussen kapitaalbezitters en arbeiders heeft volgens Marx tot een onrechtvaardige machtsverhouding geleid.

Het Marxistische idee is materialistisch, omdat het beweert dat de economische productie de basis is van elk menselijk handelen, inclusief de politiek. Ondanks dat de kapitalistische economie wordt beheerst door de kapitaalbezitters, ziet Marx de groei van het kapitalisme niet als een negatieve gebeurtenis. Voor Marx betekent kapitalisme vooruitgang. Hiervoor zijn twee redenen te noemen. De eerste reden is dat het kapitalisme een stap vooruit is in vergelijking tot voorgaande arbeidsverhoudingen. Er is minder sprake van uitbuiting dan in het verleden, bijvoorbeeld in vergelijking tot het feodale stelsel waarbij de adel de alleenheerschappij over een bepaald grondgebied uitoefende. Arbeiders hebben nu een grote vrijheid om ergens anders te gaan werken. De tweede reden is dat het kapitalisme de weg opent voor een socialistische revolutie. Marx vond dat de arbeiders in opstand moesten komen om de politieke en economische macht naar hen toe te halen. Met deze revolutie zouden arbeiders de macht overnemen van de kapitaalbezitters (Jackson & Sørensen, 2003, p. 185).

Essentiële elementen

Met betrekking tot de IR heeft het Marxisme de volgende vijf essentiële elementen (Evans & Newnham, 1990, p. 236).

- De geschiedenis beschrijft een klassenstrijd tussen de heersende groep en de onderdrukte groep.

Gebeurtenissen moeten altijd worden geanalyseerd in hun specifieke historische context, omdat de geschiedenis ons in staat stelt om de huidige ontwikkelingen te begrijpen. Door middel van een historische analyse van de kapitalistische expansie kunnen ongelijke ontwikkelingen worden verklaard. Een Marxistische analyse moet daarom helder zijn over de geschiedenis (Jackson & Sørensen, 2003, p. 186).

- Het kapitalisme zorgt voor vijandige verhoudingen tussen de kapitaalbezitters en de arbeiders. De kapitaalbezitters hebben de leiding.

De ongelijkheid als gevolg van het internationale kapitalistische systeem zal crises en tegenstellingen veroorzaken tussen staten. Economische meerwaarde wordt van de periferie (de arbeiders) overgebracht naar de kern (de kapitaalbezitters). Deze overdracht maakt de staten in de periferie zwak en in de kern sterk. De sterke staten zitten in de positie dat ze ongelijke ruilhandel kunnen afdwingen van de zwakke staten. Voor de kapitaalbezitters is arbeid meer waard dan het loon dat ervoor wordt uitbetaald. Hierdoor kunnen de kapitaalbezitters hun kapitaal vergroten. De arbeiders produceren met hun arbeid de winst voor de kapitaalbezitters. Zodoende draait het kapitalisme niet alleen om de bestemming van de meerwaarde die de arbeiders produceren, maar ook om de bestemming van de meerwaarde over de gehele markteconomie. De verhouding tussen staten is niet statisch, omdat staten kunnen veranderen van de periferie naar de kern en andersom. Deze verandering kan plaatsvinden, omdat producten onderworpen zijn aan dynamische verandering. De dynamische wereldeconomie verandert het kapitalistische systeem als zodanig niet. De hiërarchie van kern naar periferie blijft (Jackson & Sørensen, 2003, p. 190).

- Het kapitalisme gebruikt oorlog om de eigen doelen te bevorderen.

Het kapitalisme is oneindig, omdat er een oneindige zoektocht is naar nieuwe markten en naar meer winst. Omdat het kapitalisme over grenzen heen gaat, zijn conflicten niet gebonden aan staatsgrenzen. Omdat de politiek ondergeschikt is aan de economie, heeft de staat expansief beleid. Deze expansie werd vroeger vooral vormgegeven door het imperialisme en de kolonisering. Na de dekolonisering wordt het expansief beleid door de globalisering vormgegeven. Staten zijn in staat om tijdelijke overeenkomsten te sluiten, zodat er een periode van vrede is. Uiteindelijk zullen staten toch weer in botsing komen, omdat deze overeenkomsten in conflict komen met de economische belangen van staten (Evans & Newnham, 1990, p. 236).

- Het socialisme zorgt voor het einde van oorlogen, omdat het socialisme het verschil tussen klassen wil afbreken.

Het Marxisme ziet de socialistische staat als oplossing. In de socialistische staat is het verschil tussen klassen verdwenen. Daarmee is de staat geen onderdrukker. De staat zorgt voor de gelijke verdeling van middelen. Het resultaat zal volgens Marxisten een internationaal systeem van socialistische staten zijn dat vrij is van conflicten (Evans & Newnham, 1990, p. 237). Als er geen conflicten meer zijn, is er ook geen reden meer voor oorlog.

- Tussen socialistische staten zijn geen internationale instellingen meer nodig.

In het socialistische systeem zijn staten autonoom, omdat ze niet meer gedreven zijn door de belangen van de heersende klasse. Internationale instellingen bestaan om conflicten te sussen. Als er geen conflicten meer zijn, is er ook geen reden meer voor het bestaan van internationale instellingen.

2.4 Keuze theoretische stroming

In de vorige paragraaf is een schets gemaakt van de belangrijkste theoretische stromingen. De beschreven theoretische stromingen zijn het liberalisme, het realisme, de 'International Society' en het Marxisme. In deze paragraaf zullen deze theoretische stromingen worden geëvalueerd, waarna een keuze zal worden gemaakt. De gekozen theoretische stroming zal als leidraad worden gehanteerd bij het formuleren van de hypothese.

De keuze voor een theoretische stroming betekent dat andere theoretische stromingen afvallen. Dit houdt niet in dat deze stromingen waardeloos zijn. Iedere stroming helpt de werkelijkheid te verstaan. Echter, omdat theoretische stromingen een vereenvoudiging zijn van de werkelijkheid, kunnen ze niet de volledige werkelijkheid verklaren. Theorieën en theoretische stromingen verklaren slechts dat deel van de werkelijkheid waar het betrekking op heeft.

Bij de evaluatie van de theoretische stromingen is de relatie tussen het gekozen theoretische kader en het onderzoek belangrijk. Het is de centrale vraag die richting geeft aan het theoretisch kader (Hakvoort, 1998, p. 7). Een hypothese is een mogelijk antwoord op deze vraag. Als op basis van een theoretische stroming de hypothese wordt vastgesteld, dan moet de theoretische stroming van toepassing zijn op de centrale vraag. Een theoretische stroming is van toepassing als op basis van deze stroming een antwoord kan worden geformuleerd op de centrale vraag. Dit antwoord moet ondubbelzinnig zijn, omdat dit antwoord de hypothese is en getoetst moet kunnen worden. Concreet betekent dit, dat de theoretische stroming helder moet kunnen bepalen of voorbeeldwerking vanuit de Benelux op andere internationale organisaties mogelijk is. Als deze vertaalslag vanuit de theoretische stroming naar de hypotheseformulering niet is te maken, dan is deze stroming niet van toepassing op de centrale vraag. Theoretische stromingen waarmee deze vertaalslag is te maken, worden verder geëvalueerd. Achtereenvolgens worden de vier theoretische stromingen op basis van dit criterium beoordeeld.

Liberalisme

Het liberalisme legt de nadruk op zaken als vrijheid, vertrouwen, samenwerking en vooruitgang. Tussen rationeel handelende staten kan vertrouwen bestaan. Tussen rationeel handelende internationale organisaties met gemeenschappelijke doelen zal ook vertrouwen kunnen bestaan, zullen liberalen menen. Op basis van dit vertrouwen zullen internationale organisaties elkaar kunnen helpen. Daarom is voorbeeldwerking vanuit een internationale organisatie op andere internationale organisaties niet uit te sluiten. Oftewel, de Benelux kan tot voorbeeld zijn voor andere internationale organisaties. Omdat dit een helder antwoord is op de centrale vraag, voldoet het liberalisme aan het gestelde criterium.

Realisme

Het realisme legt er de nadruk op dat de staat de belangrijkste actor in de IR is. Verder streven staten naar macht en zijn de relaties tussen staten conflictueus. Volgens het realisme sluiten staten overeenkomsten afhankelijk van de nationale doelen. Samenwerking tussen staten zullen voorlopig en voorwaardelijk zijn, omdat de nationale doelen altijd prioriteit hebben. Omdat staten elkaar niet vertrouwen, is structurele voorbeeldwerking vanuit een internationale organisatie op andere internationale organisaties niet mogelijk. Oftewel, voorbeeldwerking vanuit de Benelux op andere internationale organisaties kan geen regel zijn. Het realisme voldoet aan het gestelde criterium, omdat dit een helder antwoord is.

'International Society'

De 'International Society' (IS) is een middenweg tussen het liberalisme en het realisme. De context en de historie spelen een belangrijke rol bij de bestudering van de IR. De IS zal de centrale vraag tweeledig beantwoorden. Het liberale antwoord is dat voorbeeldwerking van uit de Benelux op andere internationale organisaties niet is uit te sluiten. Het realistische antwoord is tegenovergesteld: deze voorbeeldwerking kan geen regel zijn. Omdat de IS zowel elementen uit het realisme als uit het liberalisme waardeert, kan het geen eenduidig antwoord geven op de centrale vraag. Hierdoor voldoet de IS niet aan het gestelde criterium.

Marxisme

In de kapitalistische staat bepaalt de economie de politiek, aldus het Marxisme. Het Marxisme ziet de socialistische staat als oplossing van het klassenverschil. In het internationale systeem van socialistische staten bestaan geen internationale organisaties, omdat er geen conflicten meer zijn. Het Marxisme richt zich op twee situaties. Aan de ene kant gaat het in op het kapitalistische systeem. Indien de economie erom vraagt, zal voorbeeldwerking vanuit een internationale organisatie in dit systeem mogelijk zijn. Aan de andere kant richt het zich op een internationaal systeem dat vrij is van internationale organisaties. Door de afwezigheid van internationale organisaties, is voorbeeldwerking vanuit een internationale organisatie onmogelijk. Omdat het Marxisme ingaat op beide kanten, is het niet helder hoe voorbeeldwerking vanuit de Benelux op andere internationale organisaties gewaardeerd moet worden. Het Marxisme voldoet daarom niet aan het gestelde criterium.

Uit het bovenstaande blijkt dat alleen het liberalisme en het realisme voldoen aan het gestelde criterium. Hiermee vallen de 'International Society' en het Marxisme af. Het combineren van het liberalisme en het realisme is niet acceptabel. Net als bij de 'International Society' wordt er dan geen helderheid geboden en kan er geen eenduidig antwoord worden gegeven op de centrale vraag.

Dit betekent dat er een keuze gemaakt dient te worden tussen deze stromingen. Bij de keuze tussen het liberalisme en het realisme zijn twee zaken van belang. Ten eerste is van belang hoe beide stromingen in het verleden zijn gewaardeerd. Er zal worden gekeken naar de uitkomst van het debat tussen het utopisch liberalisme en het utopisch realisme. Dit legt de waarde van beide stromingen in het verleden bloot. De uitkomst van dit debat is beschreven in paragraaf 2.2. Doordat het realisme voor wetenschappers, politici en diplomaten de dominante manier van denken werd, wordt de overwinning toegekend aan het utopisch realisme.

Ten tweede is de hedendaagse waardering van de beide stroming van belang, omdat de veranderde wereldsituatie voor een andere opvatting kan zorgen. De huidige wereldsituatie overziende, is er sprake van anarchie. Er zijn verschillende voorbeelden te noemen. De Verenigde Staten hebben het Kyoto-verdrag niet geratificeerd, omdat dit in strijd is met de nationale belangen. Het Internationaal Gerechtshof, het belangrijkste gerechtelijke orgaan binnen de Verenigde Naties, wordt niet door elke staat erkent. Verder wordt dit gerechtshof vaak genegeerd door staten die het wel hebben erkend. Bij de strijd tegen het terrorisme gaan de lidstaten van de Verenigde Naties vrijblijvend met elkaar om. Staten werken weinig samen in de strijd tegen het terrorisme. De oorlog in Irak van 2003 heeft ertoe geleid dat staten tegenover elkaar staan. Binnen de EU komt het Gemeenschappelijk Buitenlands- en Veiligheidsbeleid moeilijk van de grond. Uit het bestaan van internationale instellingen blijkt dat staten kunnen samenwerken, maar binnen deze instellingen vinden veel conflicten plaats. Het liberalisme gaat er vanuit dat staten rationeel handelen, maar de huidige wereldsituatie laat zien dat staten grotendeels opkomen voor het eigenbelang. Gemeenschappelijke belangen leiden er niet direct toe dat staten gemeenschappelijk handelen. Doordat het liberalisme er

gemakkelijk vanuit gaat dat staten rationeel handelen, biedt het onvoldoende antwoord op de huidige wereldsituatie. Het realisme gaat er daarentegen vanuit dat staten gemakkelijk in conflict zijn. Dit sluit samenwerking niet uit, maar elke handeling van de staat heeft direct verband met het eigenbelang. Het realisme is daarom op basis van de huidige wereldsituatie meer te waarderen. De voorkeur gaat uit naar het realisme, omdat deze stroming de werkelijkheid van deze wereldsituatie beter leert verstaan dan het liberalisme.

Met betrekking tot beide punten geldt dat de voorkeur uitgaat naar het realisme. Dit wil niet zeggen dat het liberalisme geen nuttige inzichten biedt, maar gezien de huidige wereldsituatie zijn de assumpties van het liberalisme minder aannemelijk. Om meer inzicht te krijgen van het realisme, zal in de volgende paragraaf verder worden ingegaan op het realisme. Daarna zal de hypothese worden geformuleerd.

2.5 Verdieping van het realisme

Om de belangrijkste theoretische verschillen in de leer der IR te onthullen, is gekozen om theoretische stromingen. Dit heeft tot consequentie dat er binnen een stroming verschillen zijn te onderscheiden. Voor het inzicht is het goed om daarvan bewust te zijn. Er zijn diverse manieren om een onderscheiding aan te brengen. Het meest eenvoudige is de onderscheiding naar periode, maar een dergelijke indeling geeft geen echte verscheidenheid van ideeën weer, omdat realisten in een bepaalde periode niet altijd hetzelfde dachten. Een onderscheiding op basis van thematiek is beter, omdat dit recht doet aan de verscheidenheid van ideeën. Dunne kiest de volgende thematische indeling van het realisme (1999, p. 112-114).

‘Structural Realism I’ (Human Nature)

De internationale politiek wordt aangejaagd door een eindeloze strijd naar macht. Deze strijd naar macht zit in de menselijke natuur. De IR zijn het best te verklaren vanuit deze menselijke natuur. Andere elementen, zoals rechtvaardigheid, spelen geen rol van betekenis bij de verklaring van de IR. Belangrijke denkers binnen het ‘Structural Realism I’ zijn Thucydides en Morgenthau.

‘Historical Realism’

Het ‘Historical Realism’ staat voor een wisselwerking tussen macht en moraliteit, maar als het uiteindelijk om het vergroten van de macht gaat, dan zijn de morele principes ondergeschikt. Het is staatsleiders dan ook toegestaan om zich te bemoeien met andere staten. Bij het verklaren van gebeurtenissen speelt de directe context een cruciale rol. Belangrijke denkers binnen het ‘Historical Realism’ zijn Machiavelli en Carr.

‘Structural Realism II’ (International System)

Angst, jaloezie, wantrouwen en onveiligheid worden gecreëerd door het anarchistische systeem en niet door de menselijke natuur, zoals in het ‘Structural Realism I’. Het anarchistisch systeem laat niet toe dat staten samenwerkingsovereenkomsten met elkaar aangaan, omdat anarchie de afwezigheid is van iedere politieke autoriteit in het internationale systeem. De structuur van het anarchistisch systeem kan staten dan ook aanzetten tot oorlog, zelfs als de staten goede bedoelingen met elkaar hebben. Belangrijke denkers binnen het ‘Structural Realism II’ zijn Rousseau en Waltz.

'Liberal Realism'

De liberale vleugel van het realisme is van mening dat staten minder kwetsbaar zijn voor de natuurstaat dan mensen. Staten zijn in staat om elementaire regels met elkaar op te stellen, zodat ze naast elkaar kunnen bestaan. Deze elementaire regels omvatten bijvoorbeeld het soevereiniteitsbeginsel en het principe van non-interventie. Het soevereiniteitsbeginsel betekent dat het staatsgezag het hoogste gezag is binnen een staat. Het principe van non-interventie is een norm in de interstatelijke relaties dat staten zich niet bemoeien met de binnenlandse zaken van soevereine staten. Belangrijke denkers binnen het 'Liberal Realism' zijn Hobbes en Bull.

Het is nodig te weten welke punten door alle realisten worden erkend. Dit zal een simplificering van het realisme betekenen, omdat het geen recht doet aan de verschillende stromingen binnen het realisme, maar het komt wel ten goede aan de helderheid. Op basis van de punten die door alle realisten worden erkend, kunnen uitspraken worden gedaan over voorbeeldwerking vanuit een internationale organisatie op andere internationale organisaties. Dunne en Schmidt (2001, p. 150-155) beargumenteren dat realisten, ondanks het feit dat het realisme een brede stroming is, drie zaken onderschrijven. Het gaat om 'statism', 'survival' en 'self-help'. Deze drie eigenschappen zullen achtereenvolgens aan de orde komen. Er zal hier en daar overlap bestaan met de beschrijving van het realisme in paragraaf 2.3.2.

'Statism'

'Statism' vormt het centrum van het realisme. Het omvat twee claims. De eerste claim is dat de staat de belangrijkste actor is in de IR. Alle andere actoren, zoals individuen, internationale organisaties en niet-gouvernementele organisaties, zijn minder belangrijk of zelfs onbelangrijk. In tegenstelling tot staten zijn andere actoren niet autonoom, omdat ze moeten handelen binnen het systeem van regels die door staten zijn opgesteld.

De tweede claim is dat het bestaan van de staat wordt gesymboliseerd door de soevereiniteit van de staat. Soevereiniteit betekent dat de staat zelf beslist hoe omgegaan dient te worden met binnenlandse en buitenlandse problemen. Waltz (1979) heeft de soevereine staat als volgt gedefinieerd:

"To say that a state is sovereign means that it decides for itself how it will cope with its internal and external problems, including whether or not to seek assistance from others and in doing so to limit its freedom by making commitments to them. States develop their own strategies, chart their own course, make their own decisions about how to meet whatever needs their experience and whatever desires they develop" (p. 96).

Beide claims zijn met elkaar verweven. De staat is de hoogste autoriteit binnen het eigen grondgebied. De staat wordt gevormd door de regering en het parlement. De staat maakt en handhaaft wetten. Omdat de staat de hoogste autoriteit is, is hij in staat op te komen voor de eigen veiligheid. De veiligheid van de staat creëert een situatie waarin de nationale doelen bereikt kunnen worden. Om deze veiligheid te garanderen, streeft de staat naar macht. Twee zaken zijn van belang bij het begrip macht. De eerste is dat macht een relationeel begrip is, omdat macht wordt uitgeoefend van de ene entiteit op de andere. De tweede houdt verband met de eerste: omdat macht een relationeel begrip is, wordt de macht van de ene entiteit vergeleken met de macht van andere entiteiten. Een staat dient daarom niet alleen rekening te houden met de eigen macht, maar ook met de macht van andere staten. Dit laatste is zeer complex, omdat het moeilijk is om vast te stellen wat de macht van een andere staat precies is. In dit verband schat de ene staat de materiële macht van de andere staat, zoals de grootte van het leger, in de hoop dat dit iets aangeeft van de werkelijke macht (Dunne & Schmidt,

2001, p. 150-151). Alle staten streven naar macht om daarmee nationale doelen te bereiken. Omdat staten macht nastreven, is er sprake een strijd naar macht. Deze strijd karakteriseert de IR. Elke staat moet daarom bewust zijn van onveiligheid, gevaren en dreigingen van andere staten. Deze strijd zorgt ervoor dat er geen internationale soevereiniteit kan bestaan.

'Survival'

'Survival' is een voorwaarde voor de staat om alle andere doelen te bereiken. Het is daarmee het primaire doel van de staat. Alle andere doelen hebben daarom een lagere prioriteit. De andere doelen kunnen eindeloos variëren. Dit is te illustreren aan de hand van Waltz (1979):

“Beyond the survival motive, the aims of states may be endless varied; they may range from the ambition to conquer the world to the desire merely to be left alone. Survival is a prerequisite to achieving any goals that states may have [...] The survival motive is taken as the ground of action in a world where the security of states is not assured, rather than as a realistic description of the impulse that lies behind every act of state” (p. 91-92).

Binnen het realisme bestaat onenigheid over hoe staten 'survival' bereiken. Defensieve realisten beschrijven dat staten 'survival' bereiken door het maximaliseren van veiligheid. Dit heeft tot gevolg dat staten niet gericht zijn op machtsvergroting als de staatsveiligheid in gevaar komt. Offensieve realisten beschrijven dat staten door het maximaliseren van de eigen macht 'survival' bereiken. Staten hebben volgens hen altijd het verlangen naar meer macht en zijn bereid om de bestaande machtsverdeling daarvoor te wijzigen, zelfs als de eigen veiligheid hierdoor mogelijk gevaar loopt. De machtsconcurrentie is dan continu gaande, omdat staten altijd bereid zijn om risico's te nemen (Dunne & Schmidt, 2001, p. 152). De overeenkomst tussen defensieve en offensieve realisten is dat staten het voortbestaan willen veiligstellen. Andere staten vormen hierdoor een potentieel gevaar. In de betrekkingen met andere staten zal de eigen positie altijd worden verdedigd of verbeterd.

'Self-help'

'Self-help' betekent dat de staatsveiligheid niet door andere staten kan worden gegarandeerd. De achtergrond hiervan is dat andere staten niet te vertrouwen zijn. Immers, iedere staat is gericht op het eigen voortbestaan en op de eigen doelen. Hierdoor is langdurige vriendschap en vertrouwen tussen staten niet mogelijk. Samenwerking tussen staten is mogelijk, maar is net als vriendschap en vertrouwen niet langdurig. Samenwerking tussen staten is dus voorlopig en voorwaardelijk. Dit laatste betekent dat staten nooit moeten vertrouwen op hun samenwerking met andere staten. De staat moet beseffen dat hij misleid kan worden door andere staten. Staten kunnen samenwerken teneinde hun eigen doelen te bereiken. Als deze doelen zijn bereikt of als deze doelen op een andere manier beter kunnen worden bereikt, zal de samenwerking worden opgegeven.

De staat zal het handelen van bondgenoten en andere staten volgen, omdat deze staten een potentieel gevaar zijn. Deze staten kunnen bijvoorbeeld bezig zijn met militaire voorbereidingen. De grens tussen offensieve voorbereidingen (het vergroten van de eigen veiligheid) en defensieve voorbereidingen (het vergroten van het eigen voordeel) van andere staten is diffuus. Omdat de staat niet kan rekenen op andere staten, zal hij zichzelf voor moeten bereiden op het slechtste scenario.

2.6 Formulering van hypothese

In deze paragraaf zal de hypothese geformuleerd worden. Op grond van deze hypothese zullen concrete voorspellingen met betrekking tot voorbeeldwerking vanuit de Benelux op de Baltic Assembly en de Visegrád Group worden opgesteld. Omdat een hypothese een mogelijk antwoord is op een centrale vraag, is het nuttig om deze vraag te herhalen. De centrale vraag luidt: Is de Benelux tot voorbeeld geweest voor de Baltic Assembly en de Visegrád Group?

De kern van het realisme is beschreven in de paragrafen 2.3.2 en 2.5. De aannames van het realisme zijn samen te vatten in de volgende punten:

- Staten zijn de belangrijkste actoren in de IR. Soevereine staten beslissen zelf hoe binnenlandse en buitenlandse problemen moeten worden opgelost.
- Staten streven naar macht, zodat het eigen voortbestaan en andere doelen kunnen worden bereikt.
- De relaties tussen staten zijn onvermijdelijk conflictueus. Tussen staten kan geen voortdurend vertrouwen bestaan.

Bij de beschrijving van ‘self-help’ in de vorige paragraaf is de samenwerking tussen staten kort aan de orde geweest. ‘Self-help’ betekent dat staten niet kunnen vertrouwen op andere staten, omdat iedere staat is gericht op het eigen voortbestaan en op de eigen doelen. Samenwerking tussen staten is mogelijk waar deze staten van mening zijn dat specifieke eigen doelen het beste samen kunnen worden gerealiseerd. Samenwerking blijft echter voorlopig en voorwaardelijk. Staten zullen een eens begonnen samenwerking opgeven als hun doelen zijn bereikt of als hun doelen via andere kanalen beter kunnen worden bereikt.

Omdat langdurige vriendschap en vertrouwen tussen staten niet mogelijk is, zal dit ook niet mogelijk zijn tussen internationale organisaties. Internationale organisaties zullen zich immers ook richten op het realiseren van de eigen doelen. Bij de operationalisering van het begrip ‘voorbeeld’ (paragraaf 4.2) vormen de contacten van de Benelux met de Baltic Assembly en de Visegrád Group het uitgangspunt. Rekening houdend met deze contacten, kan worden gesteld dat deze contacten worden gekenmerkt door wantrouwen. Onderlinge contacten zullen internationale organisaties ook gebruiken ten behoeve van hun eigen doelen. Langdurige vriendschap en vertrouwen zijn niet mogelijk, waardoor er geen sprake kan zijn van langdurige samenwerking of contacten tussen internationale organisaties. Omdat de contacten niet van langdurige aard zijn, zal structurele voorbeeldwerking ook niet mogelijk zijn. Oftewel, voorbeeldwerking vanuit een internationale organisatie op andere internationale organisaties kan geen wetmatigheid zijn. De hypothese met betrekking tot de centrale vraag luidt daarom:

De Benelux is niet tot voorbeeld geweest voor de Baltic Assembly en de Visegrád Group.

2.7 Definitie van ‘voorbeeld’

Op grond van deze hypothese worden enkele voorspellingen geformuleerd. Om deze voorspellingen aan te laten sluiten bij de definitie van het begrip ‘voorbeeld’, wordt dit begrip eerste gedefinieerd. Het begrip ‘voorbeeld’ is complex, omdat het op verschillende manieren kan worden gedefinieerd en gebruikt. Daarnaast zijn er veel soortgelijke woorden, zoals inspiratie, model en richtsnoer. Door middel van een definitie wordt de betekenis van een

begrip nauwkeurig vastgelegd (Hakvoort, 1996, p. 129). Hierdoor kan het begrip ‘voorbeeld’ eenduidig worden gehanteerd in dit onderzoek. Bij de definiëring van het begrip ‘voorbeeld’ wordt gebruik gemaakt van een definitie van het begrip ‘motivatie’. Van der Vlist verstaat onder een motivatiebron een innerlijke oorzaak voor het vertonen van bepaald gedrag (1991, p. 124). De reden van het gebruik van deze definitie is dat er een direct verband wordt gelegd tussen de bron en het gedrag. Het voordeel van dit verband is dat gedrag van de Baltic Assembly en Visegrád Group verklaard kan worden.

Een voorbeeld wordt gedefinieerd als een zaak die met haar eigenschappen richting geeft aan het ontstaan of de verandering van een andere zaak. Dit betekent dat als een zaak tot voorbeeld is, een andere zaak bepaald gedrag vertoont op basis van deze zaak. Om motivatie spontaan te laten ontstaan, is dwang niet gepast. Het is daarom noodzakelijk dat deze andere zaak in staat is om eigen keuzen te maken. Deze vrije keuze betekent dat het resultaat geen twee identieke zaken hoeft te zijn. De andere zaak kan voor een andere richting kiezen. In dit onderzoek is een zaak een internationale organisatie. Als de Benelux tot voorbeeld staat, dan zijn het de eigenschappen van de Benelux die richting geven aan een andere organisatie. De eigenschappen van een internationale organisatie worden bepaald door alle formele en informele structuren van deze organisatie. Het zijn derhalve alle eigenschappen van een internationale organisatie die tot voorbeeld kunnen zijn.

Het voorbehoud van de vrije keuze is belangrijk, omdat het mogelijk is dat de kennis en ervaring van de Benelux de vormgeving van een andere internationale organisatie heeft bepaald, zonder dat dit heeft geleid tot volledige navolging van de Benelux. De reden voor dit voorbehoud is, dat het niet interessant is om enkel te bekijken wat andere internationale organisaties volledig hebben overgenomen van de Benelux. Het is veel interessanter om te weten te komen op welke terreinen de Benelux andere internationale organisaties verder heeft geholpen bij de vormgeving van de eigen organisatie. Dit sluit volledige overname overigens niet uit, omdat het gaat om het richting geven aan een andere internationale organisatie. Het is uiteindelijk aan deze internationale organisaties om de eigen vormgeving te bepalen. Omdat het gaat om alle eigenschappen van een organisatie die tot voorbeeld kunnen zijn, wordt bij voorbaat gesteld dat zowel de successen als de mislukkingen van de Benelux tot voorbeeld kunnen zijn voor andere internationale organisaties. Hiermee wordt recht gedaan aan de gehele historie van de Benelux en wordt er op voorhand geen beperking opgelegd.

Er is sprake van voorbeeldwerking als de Benelux tot voorbeeld is geweest voor een andere internationale organisatie, te weten de Baltic Assembly en de Visegrád Group. Voorbeeldwerking is een relationeel begrip, omdat de ene actor tot voorbeeld is en dat de andere actor voorbeeld trekt.

2.8 Formulering van voorspellingen

Met gebruik van deze definitie en op basis van de hypothese zullen in deze paragraaf enkele voorspellingen worden geformuleerd. Een voorspelling is een specifieke uitspraak die geldt als de hypothese juist is. Om de voorspellingen aan te laten sluiten bij de operationalisering, wordt nu al aangegeven dat in paragraaf 4.2 wordt gekozen voor directe voorbeeldwerking. Dit betekent dat de contacten van de Benelux met de Baltic Assembly en de Visegrád Group het uitgangspunt zijn voor dit onderzoek. De kennisoverdracht in deze contacten wordt belangrijk geacht, omdat hierdoor voorbeeldwerking zou kunnen worden bewerkstelligd. In de vorige paragraaf is aangegeven dat een zaak tot voorbeeld is als een andere zaak bepaald

gedrag vertoont op basis van deze zaak. De kennisoverdracht in de contacten als uitgangspunt nemend, kan worden gesteld dat het gebruik van deze kennis duidt op voorbeeldwerking. Hierdoor zijn drie elementen die van belang zijn bij het formuleren van de hypothese. Ten eerste gaat het om de contacten van de Benelux met de Baltic Assembly en de Visegrád Group. Ten tweede gaat het om de kennisoverdracht in deze contacten. Ten derde gaat het om het gebruik van deze kennis. Het verband tussen deze drie elementen bepaalt de formulering van de voorspellingen. Zodoende worden de volgende drie voorspellingen geformuleerd:

1. De contacten van de Benelux met de Baltic Assembly en de Visegrád Group zijn niet gericht op kennisoverdracht.

Deze voorspelling gaat over de intentie van de contacten. Omdat vertrouwen tussen internationale organisaties niet mogelijk is en de contacten tussen internationale organisaties niet mogen leiden tot het verlies van soevereiniteit, zullen de contacten niet gericht kunnen zijn op kennisoverdracht. Als dit wel het geval was, dan zou de soevereiniteit in gevaar komen, omdat het richten op kennisoverdracht afhankelijkheid kan creëren.

2. In de contacten van de Benelux met de Baltic Assembly en de Visegrád Group heeft geen kennisoverdracht plaatsgevonden.

De contacten van de Benelux met de Baltic Assembly en de Visegrád Group als uitgangspunt nemend, kan er hierin geen sprake zijn geweest van kennisoverdracht, omdat dit leidt tot afhankelijkheid tussen deze internationale organisaties. Ook is kennisoverdracht niet mogelijk, omdat dit kan leiden tot beïnvloeding van internationale organisaties, dat weer onveiligheid kan creëren.

3. De Baltic Assembly en de Visegrád Group hebben geen kennis van de Benelux gebruikt.

Als er geen contacten zijn geweest die gericht zijn op kennisoverdracht en als deze kennisoverdracht ook niet plaats heeft gevonden, dan kunnen de Baltic Assembly en de Visegrád Group ook geen kennis van de Benelux hebben gebruikt. Hierbij wordt nogmaals aangegeven dat dit onderzoek zich richt op directe voorbeeldwerking. Deze voorspelling sluit aan op de hypothese, omdat de Benelux niet tot voorbeeld is geweest als er geen kennis van de Benelux is gebruikt.

3 Casusomschrijving

3.1 Inleiding

In dit onderzoek staan drie internationale organisaties centraal, namelijk de Benelux, de Baltic Assembly en de Visegrád Group. In dit hoofdstuk zullen deze drie organisaties afzonderlijk worden beschreven. Drie aspecten zullen hierbij centraal staan. Ten eerste wordt de geschiedenis van de organisatie besproken. Er wordt hierbij ingegaan op het ontstaan en de ontwikkeling door de tijd heen. Ten tweede wordt de institutionele structuur behandeld. Het gaat hierbij om de organen die de internationale organisaties vormen. Er zal ook worden ingegaan op de verbanden tussen deze organen. Ten derde worden de huidige werkzaamheden en de recente ontwikkelingen behandeld. Dit overzicht is niet uitputtend, omdat dit onderzoek zich in de eerste plaats richt op de voorbeeldwerking vanuit de Benelux. De nadruk ligt op de wijze waarop de drie internationale organisaties werken, zodat de onderlinge verschillen helder worden. Het zal blijken dat de Baltic Assembly een parlementaire samenwerking en de Visegrád Group een intergouvernementele samenwerking is, terwijl de Benelux beide elementen omvat. Achtereenvolgens zullen de Benelux, de Baltic Assembly en de Visegrád Group aan de orde komen.

3.2 Benelux

3.2.1 Geschiedenis van de samenwerking

België, Nederland en Luxemburg vormden in het verleden één natie. Op andere momenten groeiden de staten uit elkaar. Tussen 1430 en 1550 waren België en Nederland verenigd onder de Hertogen van Bourgondië en Karel V. In de latere periode van Philips II namen de Lage Landen afstand van de Spaanse overheersing. Tijdens de tachtigjarige oorlog groeiden België en Nederland uit elkaar. Bij de Vrede van Munster in 1648 was de scheiding definitief. België scheidde zich in 1830 af van Nederland en werd een zelfstandig koninkrijk. Luxemburg werd in 1890 een zelfstandig groothertogdom. Na 1830 leefden Nederland en België met de ruggen naar elkaar. In 1921 sloten België en Luxemburg een verdrag voor de Belgisch-Luxemburgse Unie. In dit verdrag werden afspraken gemaakt op het gebied van de douane en de vestiging van personen en bedrijven.

De huidige samenwerking tussen België, Nederland en Luxemburg in de Benelux kent haar oorsprong in de Tweede Wereldoorlog. Op 21 oktober 1943 ondertekenden de ministers van Buitenlandse Zaken en Financiën van België, Nederland en Luxemburg een monetair akkoord in Londen (Grosbois, 1994, p. 50). Dit akkoord bevatte twee zaken: de vaststelling van de onderlinge wisselkoers en een mechanisme van onderlinge financiering wanneer zich bij een van de partners een betalingstekort zou voordoen. Door deze laatste voorziening heeft Nederland een deel van de wederopbouw na de oorlog kunnen financieren. Door de Marshall-hulp en de oprichting van de Europese Betalingsunie was dit financieringsmechanisme snel overbodig.

Binnen een jaar na de ondertekening van het monetair akkoord volgde een tweede akkoord. Op 5 september 1944 werd de Douane-overeenkomst ondertekend. Deze datum is de geschiedenis ingegaan als de echte start van de Benelux. Daarin werd afgesproken dat België, Nederland en Luxemburg aan de buitengrenzen dezelfde douanetarieven hanteren en dat zij de douanerechten op de onderlinge handel afschaffen. Doordat België eerder bevrijd was van

de Duitsers, kon het eerder beginnen aan een herstel. Dit veroorzaakte een economische kloof tussen de Benelux-staten, wat de implementatie van de Douane-overeenkomst bemoeilijkte. In 1947 werd een protocol getekend waarin de Benelux-staten toezeggingen doen in het openstellen van hun grenzen voor 'gevoelige producten'. De Douane-overeenkomst kon zodoende op 1 januari 1948 van start gaan.

Het ontstaan van de naam 'Benelux'

De Belgische econoom F.M. Aspeslagh is de uitvinder van de naam 'Benelux'. Als correspondent van 'The Economist' moest hij zich houden aan een bepaalde schrijfstijl: in zo weinig mogelijk woorden moest zoveel mogelijk gezegd worden. De 'Customs union between Belgium, the Netherlands and Luxembourg' was een te lange aanduiding. Aspeslagh zocht naar een nieuw woord dat aan een aantal criteria voldeed. Het moest origineel zijn, in verschillende talen gebruikt kunnen worden en een soort associatie oproepen tussen de nieuwe instelling en de daarvoor gekozen naam. De eerste mogelijkheid van Aspeslagh was 'Nebelux', maar hij veranderde dit in 'Benelux', omdat dit beter klonk. In The Economist van 6 augustus 1947 gebruikte hij deze naam 'Benelux' voor het eerst. Sindsdien is de naam geleidelijk ingeburgerd (Secretariaat-Generaal van de Benelux Economische Unie, 1985, p. 9).

De oorspronkelijke doelstellingen van de Benelux waren enkel gericht op de integratie van de onderlinge markt. Een douane-unie werd opgestart, maar ontwikkelde zich al snel tot een economische unie. Het doel van een economische unie werd al vastgesteld in het Pre-Unie Akkoord van 1949. Hierin werd gesproken over het streven naar een verdere opheffing van kwantitatieve handelsbeperkingen. De komst van de Economische Unie vroeg om voorbereidingen. Eenzelfde invoerregime ten aanzien van producten afkomstig van derde staten was nodig voordat er een gemeenschappelijk tarief- en handelsbeleid gevoerd kon worden ten opzichte van deze derde staten. Hiervoor werd op 9 december 1953 een protocol ondertekend betreffende de gemeenschappelijke handelspolitiek. Vanaf dat moment werden België, Nederland en Luxemburg als een entiteit erkend binnen de Organisatie voor Europese Economische Samenwerking en werden de standpunten van de drie staten in deze organisatie en in de GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) nauw gecoördineerd. Met de inwerkingtreding van het EEG-verdrag werden de Benelux-staten een handelspolitieke entiteit binnen de EEG. Door de inwerkingtreding van de Europese gemeenschappelijke handelspolitiek in 1994 werd het afzonderlijke handelsregime van de Benelux-staten opgeheven.

In 1954 kwamen de drie staten overeen dat de vrijheid in het onderlinge betalingsverkeer aanzienlijk moest worden verruimd. In 1956 werd een voorlopig arbeidsverdrag ondertekend dat het bestaande vergunningenstelsel op grensoverschrijdende arbeidsprestaties afschafte. Het doel hiervan was dat het kapitaalverkeer geen belemmeringen meer zou ondervinden.

Op 3 februari 1958 werd een Verdrag tot instelling van de Benelux Economische Unie (het Benelux-Unieverdrag) ondertekend. Dit verdrag trad in werking op 1 november 1960. Alle overeenkomsten en protocollen die ervoor waren gesloten, werden in de tekst van dit verdrag verwerkt. Met dit verdrag spraken de drie staten af het vrije verkeer volledig te realiseren (dat is met het vrije verkeer van personen, goederen, kapitaal en diensten). Verder werd met dit verdrag overeengekomen dat het sociaal-economische en financieel beleid zou worden gecoördineerd.

Ten behoeve van vrije verkeer werd de douanewetgeving van de drie staten in 1969 gelijk gemaakt. Dit had tot gevolg dat veel douaneformaliteiten tot het verleden behoorden. Tevens werd in 1969 overeengekomen dat de formaliteiten aan de binnengrenzen van de Benelux betreffende de omzetbelasting moesten worden vereenvoudigd. Buiten deze aangelegenheden waren er nog steeds controles, omdat de Benelux-staten verschillende normen voor goederen

hanteerden. Door het Benelux-Enig Document van 1984 werden de formaliteiten voor het vrachtverkeer eenvoudiger.

Alle vereiste informatie betreffende omzetbelasting en accijnzen stond vanaf dat moment op één document. In de periode 1962 tot 1991 is het vergunningenstelsel en de verplichte vervoerstarieven voor het goedertransport binnen de Benelux geleidelijk afgebouwd.

Ten behoeve van de coördinatie van het beleid, werden gespecialiseerde commissies ingesteld voor de buitenlandse economische betrekkingen en het industrie-, regionaal economisch, sociaal, monetair en vervoersbeleid. Zo werden nationale belangen in Benelux-verband besproken en in Europees-verband verdedigd. Tevens werd beoogd het nationale beleid van de drie staten niet te laten doorkruisen en waar mogelijk samen te werken. Als resultaat hiervan is in 1962 de nationale wetgeving betreffende merkenrecht vervangen door uniforme Benelux-wetgeving. In 1965 vond hetzelfde plaats met het tekeningen- en modellenrecht. Voor de uitvoering van deze Benelux-wetgeving werden twee Benelux-Bureaus opgericht. In de jaren '70 van de 20^e eeuw werd een harde muntpolitiek gevoerd, maar ten tijde van de oliecrisisen brokkelde dit af. De oliecrisisen hadden namelijk een verschillend effect binnen de Benelux. Later is de sterke muntpolitiek weer in ere hersteld.

De Benelux-samenwerking is continue in ontwikkeling geweest. Het Benelux-Unieverdrag is expliciet gericht op de integratie van de markten voor goederen, diensten, kapitaal en personen. Toch heeft de Benelux door de tijd heen meer taken gekregen. In dit kader komen achtereenvolgens de beleidsterreinen ruimtelijke ordening, natuurbescherming, energiebeleid, toerisme en grensstreken aan de orde.

In de jaren '70 van de 20^e eeuw werd op het terrein van de ruimtelijke ordening een grensoverschrijdende consultatieprocedure vastgesteld. Deze procedure betreft de ruimtelijke plannen in de grensgebieden en beoogt een vroegtijdige afstemming van projecten als infrastructuur, voorzieningen, industrieterreinen en stiltegebieden. In dit kader heeft beleidsafstemming plaatsgevonden voor het westelijk en middegebied van de Nederlands-Belgische grens en op hoofdlijnen voor het gehele Benelux-gebied.

Een aanzienlijk deel van de natuurgebieden in de Benelux bevindt zich in de grensgebieden. Benelux-overeenkomsten hebben de basis gelegd voor een samenhangend natuurbeschermingsbeleid.

Vooraf ten gevolge van de energieschaarste in de jaren '70 van de 20^e eeuw is de samenwerking op het gebied van de energievoorziening en -besparing gestart.

In de jaren '80 van de 20^e eeuw is een samenwerking betreffende de uniformering van de classificatie van hotels en campings gestart. Door deze classificatie kan worden vastgesteld welke faciliteiten deze toeristische voorzieningen bieden.

In de loop der jaren is meer en meer aandacht gekomen voor de grensstreken. Er is aandacht gekomen voor een gespreide regionale ontwikkeling en voor de specifieke problemen die burgers ondervinden in verband met de binnengrenzen van de Benelux. In het kader van dit laatste punt zijn de volgende resultaten geboekt: grensoverschrijdende openbaarvervoersverbindingen, coördinatie tussen bibliotheken en samenwerking in de gezondheidszorg.

In 1985 hebben de drie Benelux-staten, Frankrijk en Duitsland het Akkoord van Schengen getekend. Het doel van dit akkoord was de geleidelijke afschaffing van de controles aan de gemeenschappelijke binnengrenzen. Het gezamenlijke secretariaat hiervan werd toegekend aan het Secretariaat-Generaal van de Benelux. Het aantal Schengen-staten groeide, maar de Benelux bleef dit werk doen. Schengen is bij het Verdrag van Amsterdam in 1999 overgegaan

naar de EU. Het Akkoord van Schengen wordt tot 1999 toegerekend aan de Benelux, omdat de ervaring van de Benelux hierbij een grote rol speelde en omdat de Benelux het secretariaat verzorgde.

3.2.2 Institutionele structuur

Het intergouvernementele karakter is de basis van de institutionele structuur van de Benelux. De verschillende instituties van de Benelux zijn te verdelen in het uitvoerende, het adviserende en het justitiële niveau. Per niveau zullen de instituties nader worden toegelicht. In bijlage 1 is het organogram van de Benelux opgenomen.

Het uitvoerende niveau bestaat uit het Comité van Ministers, de Raad van de Economische Unie, de (Bijzondere) Commissies en Werkgroepen, het Secretariaat-Generaal en de gemeenschappelijke diensten.

Het *Comité van Ministers* is het hoogste besluitvormingorgaan van de Benelux. Het is samengesteld uit leden van de regeringen van België (federale regering), Nederland en Luxemburg. De leden zijn de Ministers van Buitenlandse Zaken, Economische Zaken en Financiën. Andere leden van de nationale regeringen of van de Gewest- of Gemeenschapsregeringen van België kunnen afhankelijk van de agenda aan de vergaderingen deelnemen. Het voorzitterschap, dat vervuld wordt door de Minister van Buitenlandse Zaken, wisselt om de zes maanden -in de volgorde Luxemburg, Nederland en België. Het Comité is bevoegd voor de uitvoering van het Benelux-Unieverdrag. Het Comité heeft de bevoegdheid om taken te delegeren aan Ministeriële Werkgroepen, die op het moment de volgende terreinen omvatten: Administratieve Zaken, Personenverkeer, Ruimtelijke Ordening, Natuurbescherming en Verkeer. De Ministeriële Werkgroep voor Administratieve Zaken is onder meer ingesteld voor het ontslaan en benoemen van leden van het College van Secretarissen-Generaal en het goedkeuren van de begroting van het Secretariaat-Generaal. Onder deze Ministeriële Werkgroep valt de Raad van de Economische Unie in beperkte samenstelling (R/A). Deze Raad behandelt administratieve zaken van het Secretariaat-Generaal en heeft een adviserende bevoegdheid. De besluiten van de Ministeriële Werkgroep voor Administratieve Zaken worden door deze Raad voorbereid.

De *Raad van de Economische Unie* (REU) is het hoogste ambtelijke orgaan van de Benelux. Het vervult een intermediaire rol tussen het Comité van Ministers en de Commissies en Bijzondere Commissies. De Raad is samengesteld uit de voorzitters van de delegaties van de Commissies. De belangrijkste bevoegdheden zijn het ten uitvoer brengen van beslissingen van het Comité van Ministers en het voorbereiden van het dossiers van het Comité van Ministers. In de praktijk treedt de REU in beperkte samenstelling op.

De *(Bijzondere) Commissies en Werkgroepen* bestaan uit ambtenaren van de diverse ministeries van de drie staten en van de Belgische Gewesten en Gemeenschappen. Deze organen werken besluiten verder uit en doen voorstellen voor nieuwe initiatieven. De volgende (Bijzondere) Commissies en Werkgroepen zijn op het moment actief:

- Commissie voor het Verkeer
- Bijzondere Commissie voor het Personenverkeer
- Bijzondere Commissie voor de Ruimtelijke Ordening
- Bijzondere Commissie voor het leefmilieu
- Bijzondere Commissie voor de kwaliteitsverklaringen in de bouw
- Bijzondere Commissie voor de Grensoverschrijdende samenwerking
- Bijzondere Commissie “Grenspark De Zoom-Kalmthoutse Heide”
- Werkgroep Interne Markt

- Deze werkgroep heeft de volgende subwerkgroepen: Intellectuele Eigendom, Energie, Normalisatie, Openbare aanbestedingen, Regionaal Economisch Beleid, Handelspolitiek, Middenstand
- Werkgroep Justitie
- Werkgroep Politie
- Werkgroep Volksgezondheid
- Werkgroep “Hormonen”
- Werkgroep Sociale Zekerheid Grensarbeiders
- Werkgroep Jeugdbeleid

Het *Secretariaat-Generaal* is de centrale, gemeenschappelijke administratie van de Benelux-samenwerking. Het Secretariaat-Generaal is het secretariaat voor het Comité van Ministers, de ministeriële werkgroepen, de Raad van de Economische Unie (met de werkgroepen die onder deze Raad vallen), de (Bijzondere) Commissies en de Werkgroepen. Het Secretariaat-Generaal verzorgt en vertaalt de agenda's, notulen en werkdocumenten van deze organen. In de verlengde hiervan verzorgt het Secretariaat-Generaal de organisatie van de vergaderingen van deze organen. Verder initieert het Secretariaat-Generaal alle voorstellen die nuttig zijn voor het Benelux-Unieverdrag. Het secretariaat bestaat uit het College van Secretarissen-Generaal en de afdelingen Algemene Zaken, Interne Markt en Economische Samenwerking, Ruimtegebonden grensoverschrijdende samenwerking, Interne Zaken en de Taalafdeling.

De *gemeenschappelijke diensten* zijn het Merkenbureau en het Bureau voor Tekeningen of Modellen. Deze bureaus houden zich bezig met de dagelijkse toepassing van het merkenrecht en het tekeningen- en modellenrecht.

Het adviserende niveau bestaat uit de Raadgevende Interparlementaire Beneluxraad, de Economische en Sociale Raad van Advies en het College van Scheidsrechters.

De *Raadgevende Interparlementaire Beneluxraad* (IPR) is het parlementaire instituut van de Benelux. De IPR is samengesteld uit leden van de parlementen van de drie staten. Het bestaat uit 21 Belgische, 21 Nederlandse en 7 Luxemburgse parlementariërs. De Belgische leden zijn zowel afkomstig uit het Federaal Parlement als uit de Gewest- en Gemeenschapsparlamenten.⁴ De leden van de IPR groeperen zich niet nationaal, maar volgens politieke gezindheid. In de regel zijn de plenaire zittingen driemaal per jaar. De IPR telt zeven vaste commissies, namelijk:

- Buitenlandse Vraagstukken
- Financiële en Sociale Aangelegenheden
- Economische aangelegenheden, Landbouw en Visserij
- Cultuur, Onderwijs en Volksgezondheid
- Justitie en Openbare Orde
- Ruimtelijke Ordening en Infrastructuur
- Leefmilieu en Energie

De IPR heeft verder een Bureau en een Permanent Comité. Het Bureau bestaat uit de voorzitter en de twee ondervoorzitters en heeft geregeld overleg met de voorzitter van het Comité van Ministers. Het Permanent Comité bestaat uit het Bureau, de zeven commissievoorzitters en de fractieleiders. Het voorzitterschap van de IPR rouleert tweejaarlijks.

De IPR beraadslaagt en kan aanbevelingen richten tot de nationale regeringen over onderwerpen die te maken hebben met:

- de totstandkoming en de werking van de Benelux

⁴ België is een federale staat, bestaande uit de Vlaamse, Franse en Duitstalige gemeenschappen en het Vlaamse, Waalse en Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

- de culturele toenadering tussen de drie staten
- de samenwerking tussen de drie staten betreffende het buitenlands beleid
- de eenmaking van het recht

Mits de nationale regeringen akkoord gaan, kan de IPR ook over andere onderwerpen debatteren, vragen stellen en aanbevelingen doen. De regeringen kunnen op hun beurt de IPR om advies vragen. Dit laatste gebeurt gewoonlijk wanneer een overeenkomst wordt opgesteld of een bestaande overeenkomst belangrijke wijziging ondergaat.

De *Economische en Sociale Raad van Advies* (ESRA) is samengesteld uit leden van de overkoepelende organen van de economische en sociale bedrijfsorganisaties van de drie staten. Dit zijn de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven en de Nationale Arbeidsraad in België, de Sociaal-Economische Raad in Nederland en de Conseil économique et social in Luxemburg. De ESRA bestaat maximaal uit 27 leden, van wie eenderde kan worden aangewezen door elk van de drie staten. De ESRA kan zowel op verzoek van het Comité van Ministers als op eigen initiatief advies uitbrengen over vraagstukken die een direct verband hebben met de werking van de Benelux.

Het *College van Scheidsrechters* is opgericht om op te treden indien er een geschil ontstaat tussen de Benelux-staten over de toepassing van het Benelux-Unieverdrag en over de daaruit voortvloeiende overeenkomsten. Het College heeft echter nooit hoeven op te treden.

Het justitiële niveau wordt gevormd door het *Benelux-Gerechtshof*. Om te voorkomen dat de Benelux-regels en wetten zich in de drie staten in verschillende richtingen zou ontwikkelen, is het Benelux-Gerechtshof in 1974 opgericht. Dit Hof heeft tot taak de eenheid te bevorderen bij de interpretatie van gemeenschappelijke rechtsregels. De leden van het Hof worden benoemd door het Comité van Ministers, maar blijven daarnaast hun functie in de nationale hoogste rechtscolleges uitoefenen. Het Hof heeft een rechtsprekende en adviserende taak. De rechtsprekende taak bestaat uit twee zaken. Ten eerste houdt deze taak in dat het Hof een uitspraak doet als een nationale rechter tijdens een rechtsgeding bemerkt dat een Benelux-rechtsregel in het concrete geval niet geheel duidelijk is. De nationale rechter heeft al naar gelang het geval de plicht of de mogelijkheid de kwestie aan het Benelux-Gerechtshof voor te leggen. De uitspraak van het Hof is bindend met betrekking tot de uitlegging van de rechtsregel. Ten tweede gaat het om een rechtsprekende taak inzake ambtenarengeschillen. Deze taak houdt in dat het Hof de beslissingen van de Benelux betreffende de arbeidsvoorwaarden kan bevestigen of vernietigen. De beslissing moet wel de rechtspositie van de ambtenaar raken. Daarnaast moet de ambtenaar zich tot het Hof wenden nadat de zaak eerst in een interne beroepsprocedure is behandeld. Voor de griffie van het Benelux-Gerechtshof stelt het Secretariaat-Generaal enkele personeelsleden ter beschikking. De adviserende taak wordt uitgevoerd als één van de drie regeringen het Hof raadpleegt over de interpretatie van een gemeenschappelijke rechtsregel. Dit resulteert in een advies dat niet bindend is.

Binnen de Benelux komen rechtsregels als volgt tot stand. Elke ambtelijke delegatie die naar een Benelux-vergadering komt, houdt overleg binnen het eigen departement, met eventueel andere departementen, om de werkwijze te bepalen. Binnen de Benelux zal worden geprobeerd om de verschillende standpunten tot elkaar te brengen. Als de oplossing in een juridische vorm wordt gegoten, zal dit worden voorgelegd aan het Comité van Ministers via de REU. Het Comité ondertekent jaarlijks een tiental juridische instrumenten, als een overeenkomst, een (wijzigings)protocol, een beschikking of een aanbeveling. Deze besluiten dienen bij unanimité plaats te vinden. Benelux-beschikkingen worden ondertekend door de voorzitter van het Comité van Ministers. Pas als de nationale wetgeving de juridische instrumenten heeft overgenomen, is er sprake van rechtsgeldigheid. Wanneer de wetten zijn

vastgesteld, dienen de staten zich er ook aan te houden. De nationale rechtscolleges zijn bevoegd om hierop toe te zien. Zoals eerder beschreven, is het Benelux-Gerechtshof bevoegd uitspraken te doen betreffende de uitleg van gemeenschappelijke rechtsregels. Onder gemeenschappelijke rechtsregels worden Benelux-verdragen, overeenkomsten en beschikkingen verstaan waarin vermeld wordt dat de bepalingen ervan als gemeenschappelijke rechtsregels gelden.

3.2.3 Huidige werkzaamheden

Onder het motto “snoeien om te bloeien” heeft in 1995 een grondige herstructurering van de Benelux plaatsgevonden. De Benelux-samenwerking moest een pragmatische inslag krijgen. Een verdragwijziging is toen niet doorgevoerd, omdat een dergelijke tijdrovende procedure de werking van de Benelux-samenwerking zou kunnen belemmeren. Bij deze herstructurering zijn drie kerntaken toebedeeld aan de Benelux, namelijk politieke samenwerking, de interne markt en grensoverschrijdende samenwerking. Deze kerntaken zullen achtereenvolgens worden toegelicht.

De *politieke samenwerking* gebeurt buiten het formele Benelux-kader. Het krijgt concreet gestalte in het gezamenlijk optreden in de EU. Voorafgaand aan Europese ministerversamelingen, vergaderen de Benelux-ministers. In Benelux-memoranda plegen de drie staten de gezamenlijke inbreng voor de Intergouvernementele Conferenties neer te leggen. De drie staten zijn niet altijd dezelfde mening toegedaan, maar zij hebben een gemeenschappelijke belang: ervoor zorgen dat de grote lidstaten van de EU de kleine lidstaten niet buiten spel zet. Overigens behouden de Benelux-staten zich het recht voor uiteindelijk hun eigen weg te gaan (Oosterkamp, 2002). Een gemeenschappelijke visie komt tot stand door regelmatige contacten tussen bewindslieden, politici, ambtenaren, beroepsfederaties en vakverenigingen. Een voorbeeld is het Memorandum van Akkoord van Senningen van 1996. Dit beoogt een intensieve samenwerking op specifieke terreinen van politie, justitie en immigratie, waarvoor in 2003 de Werkgroepen Justitie en Politie zijn ingesteld.

De *interne markt* is in de EU nog niet volledig gerealiseerd. Binnen de Europese eenheidsmarkt is nog ruimte voor een Benelux-samenwerking op dit terrein. De Benelux-aanpak richt zich op goede randvoorwaarden voor het bedrijfsleven. De Benelux heeft gekozen voor een benadering langs drie lijnen.

Ten eerste gaat het om het beheer van de interne markt. De ideale benadering is de harmonisatie van de betreffende regelgeving, maar daar ontbreekt het aan. In Benelux-verband wordt daarom gekozen voor het systematisch in kaart brengen van concrete problemen, het zoeken naar oplossingen en het vermijden van nieuwe problemen. Het inventariseren van concrete problemen vindt plaats door klachten van het bedrijfsleven over belemmeringen te onderzoeken. Oplossingen kunnen gevonden worden in de sfeer van het verschaffen van de juiste informatie, het verbeteren van de administratieve samenwerking tussen de drie staten, het aanpassen van regelgeving van de drie staten en het vormen van nieuwe EU-regelgeving. In het bijzonder gaat het hier om de thema's sociale en fiscale wetgeving (waaronder strijd tegen fiscale fraude), vestigingswetgeving en regels betreffende beroepskwalificatie.

Ten tweede gaat het om de versterking van de interne markt. Hieronder vallen onder andere wederzijdse erkenning van kwaliteitsverklaringen in bouwsector en de werkzaamheden rond duurzaam bouwen, veterinaire samenwerking en het bevorderen van de voedselveiligheid, bescherming van het intellectuele eigendom en afstemming van de normen voor meststoffen.

Ten derde gaat het om de onderlinge afstemming van het economisch beleid. De Europese integratie heeft ertoe geleid dat deze samenwerking inmiddels niet meer nodig is in Benelux-

verband. Op de volgende terreinen wordt wel overleg gevoerd: de bevordering van ondernemersschap en energiebesparing en het regionaal economisch beleid, waarvan de verdeling van de Europese structuurfondsen en de werking van deze fondsen de belangrijkste onderwerpen vormen.

De *grensoverschrijdende samenwerking* staat ten dienste van de welvaart van burgers en bedrijfsleven en draagt bij aan de kwaliteit van leven in en de ontwikkeling van de grensregio's. De EU laat veel ruimte aan staten, gewesten, provincies en gemeenten om te komen tot grensoverschrijdende samenwerking. De grensoverschrijdende samenwerking binnen de Benelux valt uiteen in twee punten, namelijk ruimtegebonden en persoonsgebonden grensoverschrijdende samenwerking.

De ruimtegebonden grensoverschrijdende samenwerking richt zich op meer onderlinge samenhang in de ruimtelijke planning. Daarnaast worden de krachten gebundeld als het gaat om het aantrekken van gelden via het Europese INTERREG-programma. De samenwerking is gericht op ruimtelijke ordening, natuurbehoud, landschapsbescherming, verkeer, vervoer, infrastructuur en territoriale grensoverschrijdende samenwerking. Ter stimulering van de Europese samenwerking wordt hierbij ook aandacht geschonken aan de buurlanden Frankrijk en Duitsland. Een voorbeeld op het gebied van vervoer zijn de inspanningen om grensoverschrijdend openbaar vervoer per bus te bevorderen. De grensoverschrijdende samenwerking tussen decentrale overheden is bevorderd door het creëren van een degelijke wettelijke grondslag. Bij de samenwerking tussen decentrale overheden vervult het Secretariaat-Generaal een ondersteunende functie.

De persoonsgebonden grensoverschrijdende samenwerking richt zich op de problemen die grensarbeiders hebben, zoals de verschuiving in de financiering van collectieve uitgaven. Daarnaast wordt gewerkt aan grensoverschrijdende zorgverstrekking. Verder worden internationale contacten in het nationale, regionale en lokale jeugdbeleid bevorderd. Ook wordt op het gebied van onderwijs samengewerkt teneinde een kwalitatief goede kennisinfrastructuur te vormen.

3.3 Baltic Assembly

3.3.1 Geschiedenis van de samenwerking

Van 1940 tot 1991 waren Estland, Letland en Litouwen onderdeel van de Sovjet-Unie. Rond 1990 begonnen de onafhankelijkheidsbewegingen in Estland, Letland en Litouwen samen te werken, omdat er gemeenschappelijke problemen aangepakt en gezamenlijke doelen bereikt dienden te worden. Voorbeelden hiervan zijn het herwinnen en versterken van de onafhankelijkheid van de Baltische staten, de internationale erkenning van deze onafhankelijkheid, een geleidelijke demilitarisering van de Baltische staten, de integratie in internationale organisaties en de oprichting en ontwikkeling van een trilaterale samenwerking. Op 13 en 14 mei 1989 werd een bijeenkomst van de onafhankelijkheidsbewegingen gehouden in Tallinn. Op deze bijeenkomst is een groep van afgevaardigden gekozen. Deze groep had als taak de activiteiten van de onafhankelijkheidsbewegingen te coördineren. Op deze bijeenkomst is tevens besloten de Baltic Council op te richten. Verder werden afspraken gemaakt die de gemeenschappelijke oorsprong, belangen en omstandigheden van de Baltische staten en fundamentele principes van loyaliteit aan de Baltische staten vaststelden. Een van de belangrijkste beslissingen van de Baltic Council is dat de gemeenschappelijke Baltische markt ontwikkeld moet zijn in 1993 (Laizāne, 2001, p. 34-36).

Samenwerking tussen Estland, Letland en Litouwen was al tot stand gebracht in 1934. In dat jaar werd de ‘Treaty of Good Understanding and Co-operation between Estonia, Latvia and Lithuania’ in Geneve getekend. Dit verdrag hield een institutionele samenwerking betreffende de buitenlandse zaken in. Als voorwaarde voor deze samenwerking werd gesteld dat alle zaken in het belang moesten zijn van de drie staten. Specifieke nationale onderwerpen waren daarom uitgesloten (www.estemb.lt/lang_4/rub_1836, 2-3-2004). Op 12 mei 1990 werd het verdrag van 1934 vernieuwd door de ‘Declaration and Co-operation of the Republic of Estonia, the Republic of Latvia and the Republic of Lithuania’. Dit verdrag staat voor onafhankelijkheid van en samenwerking tussen de Baltische staten. Als uitvoering van dit verdrag werd de Baltic States’ Council opgericht. De Baltic States’ Council bestond tot 1993. In deze raad hadden zowel leden van de regeringen als leden van de Hoge Raden zitting. Regelmatig werden vergadering belegd. Op de vergadering van 23 oktober 1991 kwam het idee ter sprake om een aparte parlementaire samenwerking op te richten. De aanwezigen waren het eens over de noodzaak van een dergelijke samenwerking (Laizāne, 2001, p. 37-38).

Deze parlementaire samenwerking werd op 8 november 1991 in Tallinn opgericht. Het instituut heet de Baltic Assembly. Het doel van de Baltic Assembly is het bevorderen van de samenwerking tussen de parlementen van Estland, Letland en Litouwen. De Baltic Assembly kreeg de volgende taken:

- het faciliteren van de eenheid en samenwerking tussen de Baltische staten
- het waarborgen van de uitwisseling van informatie en coördinatie tussen de Baltische staten
- het streven naar een gezamenlijke Baltische strategie betreffende het buitenlands beleid

Op de oprichtingsbijeenkomst werd vastgesteld dat het presidium en de commissies opgezet zouden worden voor november 1991. Deze organen zouden de eerste zitting in januari 1992 voorbereiden. Verder werd besloten een reglement op te stellen en een secretariaat op te richten.

Het doel van de parlementaire samenwerking was het versterken van de onafhankelijkheid van de Estland, Letland en Litouwen, de diplomatieke erkenning van andere staten en de integratie in internationale organisaties. De Baltic Assembly is een consultatief en coördinerend orgaan, waarin zaken van gemeenschappelijk belang besproken worden. De Baltic Assembly ziet het als haar taak om ontwikkelingen in de Baltische staten en daarbuiten te volgen. De gezamenlijke inspanningen moeten de beste resultaten bereiken voor de drie staten. Getracht wordt standpunten te bepalen betreffende internationale, economische, politieke en culturele onderwerpen. Op deze manier wordt gepoogd de positie van de parlementen te versterken. Hoewel de beslissingen van de Baltic Assembly slechts adviserend zijn, sporen ze de nationale parlementen en de Baltic Council of Ministers⁵ aan tot het oplossen van de geconstateerde problemen.

De Baltic Assembly heeft de aandacht van andere staten en internationale organisaties getrokken voor de Baltische problemen. In de eerste jaren van de Baltic Assembly lag het accent op het identificeren van de problemen die dringende oplossing nodig hadden. De volgende zaken werden geïdentificeerd (www.baltasam.org/about/foundation.htm, 10-2-2004):

- de versterking van de samenwerking tussen de Baltische staten op verschillende terreinen

⁵ De Baltic Council of Ministers is de organisatie samenwerking tussen de Baltische staten. In paragraaf 3.3.2 zal kort worden ingegaan op deze raad.

- de aandacht trekken van de internationale gemeenschap voor de Baltische staten teneinde internationale steun te krijgen voor het streven naar een sterkere onafhankelijkheid en voor de oplossing van de problemen na de onafhankelijkheid
- het oplossen van de Baltische veiligheids- en defensieproblemen (de terugtrekking van de Russische troepen uit de Baltische staten en de totstandkoming van betrekkingen tussen de Baltische staten en Rusland)
- de ontwikkeling van een gemeenschappelijke Baltische markt en de geleidelijke integratie in de Europese economische structuren
- de verdere ontplooiing van de samenwerking met de Scandinavische staten (met de nadruk op de samenwerking tussen de Baltic Assembly en de Nordic Council⁶)
- het harmoniseren van de sociale, economische en financiële wetgeving van de Baltische staten
- het ondertekenen van verschillende overeenkomsten tussen de Baltische staten
- het sturen van de internationale beeldvorming van de Baltische staten

Vanaf 1992 heeft de Baltic Assembly zich voornamelijk geconcentreerd op de volgende zaken (www.baltasam.org/about/foundation.htm, 10-2-2004):

- de samenwerking tussen de Baltische staten en het bereiken van een gemeenschappelijke positie op verschillende terreinen
- de samenwerking van de Baltic Assembly met internationale organisaties en andere staten
- de relaties tussen de Baltische staten en Rusland
- de integratie van de Baltische staten in de EU en de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO)
- de samenwerking tussen de Baltische staten op het gebied van
 - onderwijs, cultuur en wetenschap
 - het harmoniseren van wetgeving
 - milieubescherming, infrastructuurontwikkeling en toerisme
 - grenscontrole, visawetgeving en het opzetten van gemeenschappelijke grensposten
 - de strijd tegen de georganiseerde misdaad, verdovende middelen en andere criminaliteit
 - de ontwikkeling van een gemeenschappelijke energiestrategie
- het steunen van verschillende Baltische projecten, zoals Baltransplant (de coördinatie van orgaantransplantatie in de Baltische staten), Via Baltica (de vernieuwing van de snelweg Ikla-Tallinn-Narva) en Baltrail (de koppeling van spoorwegen in de Baltische staten)

De Baltic Assembly rekent de volgende zaken tot haar resultaat (www.baltasam.org/about/index.htm, 10-2-2004).

- de terugtrekking van de Russische troepen uit de Baltische staten
- het ontstaan van de Baltic Council of Ministers
- de ontwikkeling van een gemeenschappelijke Baltische economische, educatieve en informatietechnologische ruimte
- het harmoniseren van de wetgeving overeenkomstig de vereisten van de EU
- de verbetering van grensoverschrijdende procedures
- de oprichting van de ‘Baltic Assembly Prizes for Literature, the Arts and Sciences’

⁶ De Nordic Council is in een internationale organisatie tussen Denemarken, IJsland, Finland, Noorwegen en Zweden. Het bestaat uit een parlementaire en intergouvernementele samenwerking, respectievelijk de Nordic Council en de Nordic Council of Ministers.

3.3.2 Institutionele structuur

In de statuten van de Baltic Assembly is vastgesteld dat de Baltic Assembly een orgaan is dat beslissingen neemt in overeenstemming met de principes van gelijkheid en wederzijds voordeel. Elke staat heeft 20 afgevaardigden. In totaal heeft de Baltic Assembly dus 60 leden. De afgevaardigden worden vastgesteld overeenkomstig de evenredige vertegenwoordiging in elk nationaal parlement. De parlementen in de Baltische staten hebben allen één kamer. In de onderstaande tabel is informatie over de nationale parlementen weergegeven.

Tabel 3.1

Staat	Naam parlement	Aantal zetels	Zittingstermijn
Estland	Riigikogu	101	4 jaar
Letland	Saeima	100	3 jaar
Litouwen	Seimas	141	4 jaar

Elk lid van de Baltic Assembly heeft het recht om documenten te initiëren. Deze documenten worden dan behandeld in de commissies, de nationale delegaties en de partijgroepen. Uiteindelijk worden ze voorgelegd aan de plenaire zitting van de Baltic Assembly, die stembevoegdheid heeft. De conceptdocumenten zijn opgesteld in de vorm van een resolutie, verklaring, aanbeveling, verzoek, besluit, voorstel, opinie of memorandum. Als een standpunt is geadresseerd aan de parlementen of regeringen van de Baltische staten, is het vastgelegd in de vorm van een resolutie, besluit, verklaring of aanbeveling. De Baltic Assembly is bevoegd zich door middel van verzoeken, voorstellen, verklaringen en memoranda te wenden tot zowel internationale organisaties en instituties als parlementen en regeringen van andere staten.

De Baltic Assembly bestaat uit de volgende organen: de plenaire zitting, het presidium, de commissies, de partijgroepen en het secretariaat. Achtereenvolgens worden deze organen besproken. Daarna wordt de samenwerking met de Baltic Council of Ministers beschreven. In bijlage 2 is het organogram van de Baltic Assembly opgenomen.

Het hoogste orgaan van de Baltic Assembly is de *plenaire zitting*. Er zijn gewone en buitengewone plenaire zittingen. Elke nationale delegatie mag naar eigen inzicht een buitengewone plenaire zitting bijeen laten roepen. De leden worden eens per jaar opgeroepen voor een gewone zitting. Deze zitting wordt in de herfst gehouden en is een afsluiting van het zittingsjaar. Het voorzitterschap rouleert jaarlijks, in de volgorde Estland, Letland en Litouwen. Tot 2003 waren er twee zittingen per jaar; namelijk een in het voorjaar en een in de herfst. In die tijd rouleerde het voorzitterschap halfjaarlijks. Besluitvorming vindt plaats door middel van stemming. Als tweederde van alle leden aanwezig is, is de plenaire zitting stemgerechtigd. Een document is aangenomen als de meerderheid van iedere nationale delegatie ten gunste van het document heeft gestemd. Voordat er over een document wordt gestemd, heeft een nationale delegatie het recht om te vragen om een consensus. Hierdoor kan overeenstemming worden bereikt tussen de nationale delegaties (www.baltasam.org/structure/session.htm, 10-2-2004).

Het coördinerende werk wordt door het *presidium* gedaan. Het presidium bestaat uit zes leden, de voorzitter en de plaatsvervangend voorzitter van elke nationale delegatie. Het presidium bereid de plenaire zittingen voor, coördineert het werk tijdens en tussen de plenaire zittingen en houdt toezicht op de uitvoering van de begroting. Tevens vertegenwoordigt het presidium de Baltic Assembly en onderhoudt het de banden met internationale organisaties en

met de parlementen en de regeringen van de Baltische staten (www.baltasam.org/structure/presidium.htm, 10-2-2004).

De *commissies* van de Baltic Assembly zijn verantwoordelijk voor de voorbereiding en bespreking van zaken die de desbetreffende commissie aangaan. Besluiten worden genomen op basis van unanimiteit. Als dit niet lukt, zal de desbetreffende zaak worden voorgelegd aan de plenaire zitting. Indien consensus mogelijk is, stelt de commissie een document op. Dit document wordt, na raadpleging van het presidium, ter goedkeuring voorgelegd aan de plenaire zitting. Andere leden van de Baltic Assembly, vertegenwoordigers van de Baltische regeringen en experts kunnen worden uitgenodigd voor de commissievergaderingen. De Baltic Assembly heeft negen commissies. De leden van de commissies worden aangesteld door de nationale delegaties. De leidraad hiervoor is de evenredige vertegenwoordiging. Er zijn vaste en bijzondere commissies. Ieder parlamentslid is lid van één van de vaste commissies. Vaste commissies vergaderen minimaal drie maal per jaar. De Baltic Assembly bestaat uit de volgende vaste commissies (www.baltasam.org/structure/comitees.htm, 10-2-2004):

- Commissie Economische Zaken, Communicatie en Informatica
- Commissie Onderwijs, Wetenschap en Cultuur
- Commissie Milieubescherming en Energie
- Commissie Wetgeving
- Commissie Veiligheid en Buitenlandse Zaken
- Commissie Sociale Zaken

Naast het lidmaatschap van een van deze commissie, kunnen leden lid zijn van de volgende bijzondere commissies (www.baltasam.org/structure/comitees.htm, 10-2-2004):

- Begrotings- en Accountantscommissie

In deze commissie zitten twee leden uit elke nationale delegatie. De voorzitter en de plaatsvervangend voorzitter van de nationale delegaties kunnen geen lid zijn van deze commissie. De Begrotings- en Accountantscommissie controleert de financiële documenten van de Baltic Assembly. Verder stelt het een conceptprocedure op voor het gebruik van financiële middelen. De ontwerpbegroting, die opgesteld wordt door het presidium en het secretariaat, wordt ook besproken in deze commissie. Ten slotte maakt het een rapport over de jaarrekening van het voorafgaande jaar.

- Ontwerpcommissie

Deze commissie maakt de conceptdocumenten op die ter overweging worden voorgelegd aan de plenaire zitting. Hiervoor zijn technische vereisten opgesteld.

- Vrouwenbeweging

Deze commissie is in december 2002 opgericht om de opvattingen van de vrouwelijke leden duidelijk naar voren komen binnen de Baltic Assembly. Tijdens plenaire zittingen heeft deze commissie het recht om haar standpunt te geven over de conceptdocumenten.

Partijgroepen hebben het recht om een conceptdocument voor te leggen aan het presidium of aan de plenaire zitting. Partijgroepen bestaan uit minstens vijf leden uit minstens twee nationale delegaties. Op het moment zijn er drie partijgroepen in de Baltic Assembly, namelijk de conservatieve, de centrum- en de sociaal-democratische partijgroep (www.baltasam.org/structure/party_groups.htm, 10-2-2004).

Het *secretariaat* van de Baltic Assembly bestaat uit het hoofd, de projectmanager, de secretaresses van de nationale delegaties en enkele stafleden. Het secretariaat organiseert de

reguliere activiteiten en de informatie-uitwisseling en assisteert de organen van de Baltic Assembly (www.baltasam.org/structure/secretariat.htm, 10-2-2004).

De Baltic Council of Ministers is opgericht in juni 1994. Deze oprichting was vanzelfsprekend, omdat er naast de parlementaire samenwerking geen intergouvernementele samenwerking bestond. Op de oprichtingsdag van de Baltic Council of Ministers is een overeenkomst ondertekend, die de samenwerking tussen de Baltic Assembly en de Baltic Council of Ministers vastlegt. De Baltic Assembly en de Baltic Council of Ministers handelen overeenkomstig gezamenlijke prioriteiten van samenwerking. De Baltic Assembly en de Baltic Council of Ministers houden jaarlijks een plenaire bijeenkomst, de Baltic Council. Op deze bijeenkomst rapporteert de Baltic Council of Ministers aan de Baltic Assembly over de intergouvernementele samenwerking tussen de Baltische staten gedurende het voorafgaande jaar. Tevens wordt gerapporteerd over de werkzaamheden gerelateerd aan de resoluties die door de Baltic Assembly zijn aangenomen tijdens het voorafgaande jaar. Ten slotte worden de plannen gepresenteerd voor verdere samenwerking tussen de Baltische staten (www.urm.lt/data/5/EF12173232_BMT.htm, 10-2-2004).

3.3.3 Recente ontwikkelingen

De Baltische staten zijn op 29 maart 2004 toegetreden tot de NAVO en op 1 mei 2004 tot de EU. Dit geeft de Baltische staten een nieuwe internationale positie. Deze nieuwe positie heeft het presidium op 25 juni 2004 doen besluiten om veranderingen aan te brengen aan de plenaire zittingen, het presidium, de commissies en de nationale delegaties. Het presidium vindt het noodzakelijk dat de Baltic Assembly doorgaat met structurele en politieke hervormingen. Verder vindt het presidium dat het EU-lidmaatschap vraagt om regelmatige uitwisseling van informatie en samenwerking tussen de parlementen van de Baltische staten. De veranderde omgeving vraagt om een meer pragmatische, doelgeoriënteerde, flexibele en efficiënte werkwijze. Het presidium stelt het volgende voor:

- De plenaire zittingen zullen zich gaan richten op de meest actuele zaken met betrekking tot regionale en parlementaire samenwerking.
- De autoriteit en het aantal functies van het presidium zullen toenemen. Daarom heeft het presidium -tussen de plenaire zittingen door- het recht om namens de Baltic Assembly besluiten te nemen over actuele zaken. De voorwaarde is dat er een consensus bestaat tussen de nationale delegaties. Teneinde een snelle informatie-uitwisseling te garanderen, zal het presidium de voorzitters van de commissies buitenlandse zaken en Europese zaken van de nationale parlementen zo vaak als nodig is ontmoeten. Om praktische problemen op te lossen, heeft het presidium het recht om vertegenwoordigers van de relevante commissies van de nationale parlementen uit te nodigen voor de eigen vergaderingen.
- Het aantal commissies zal worden verminderd. Zodra de taken van de Commissie Veiligheid en Buitenlandse Zaken en de Ontwerpcommissie zijn overgedragen aan het presidium en andere commissies, zullen deze commissies worden ontbonden. De Begrotings- en Accountantcommissie zal worden verheven tot vaste commissie.
- Het aantal leden per nationale delegatie zal worden gewijzigd. De nationale parlementen hebben het recht om 12 tot 20 delegatielieden kiezen. Aan het begin van de zittingstermijn van het desbetreffende nationale parlement wordt het aantal delegatielieden voor de gehele termijn vastgesteld. Hierdoor kan het quorum, namelijk de helft van iedere nationale delegatie, nog steeds worden bereikt. Tijdens de plenaire zitting wordt het persoonlijk stemmen vervangen door delegatiestemmen. Dit betekent dat alle beslissingen moeten worden gemaakt via consensus binnen de nationale delegaties.

- Op basis van deze veranderingen zal de Commissie Wetgeving amendementen op de statuten van de Baltic Assembly opstellen. Deze amendementen zullen op de volgende plenaire zitting in stemming worden gebracht (www.baltasam.org/others/decision.htm, 6-10-2004).

3.4 Visegrád Group

3.4.1 Geschiedenis van de samenwerking

Rond 1990 kwamen de nieuwe leiders van Midden-Europese staten grote problemen tegen. In deze situatie zochten deze staten naburige bondgenoten. In april 1990 werd een informele bijeenkomst gehouden tussen staatshoofden uit Hongarije, Tsjecho-Slowakije en Polen. Begin 1991 kwamen de presidenten, ministers-presidenten, minister van Buitenlandse Zaken en parlementsleden van Hongarije, Tsjecho-Slowakije en Polen bijeen. Op deze bijeenkomst werd een samenwerking tussen deze staten besproken. Dit leidde tot een bijeenkomst op 15 februari 1991 tussen de minister-president van Hongarije en de presidenten van Tsjecho-Slowakije en Polen in de Hongaarse stad Visegrád. Op deze bijeenkomst werd een verklaring getekend die nauwe samenwerking beoogde tussen de drie staten (www.visegradgroup.org/group.php, 30-3-2004). Deze verklaring heette de ‘Declaration on cooperation between the Czech and Slovak Federal Republic, the Republic of Poland and the Republic of Hungary in striving for European integration’. De naam Visegrád werd ontleend aan de Hongaarse plaats waar de verklaring werd getekend.⁷ Deze plaats heeft symbolische betekenis. In dezelfde plaats waren de koningen van Polen, Bohemia en Hongarije in 1335 een samenwerking op het gebied van politiek en handel overeengekomen.

Met de verklaring wordt gekozen voor politieke, economische en culturele samenwerking teneinde de overgang van een totalitair regime naar een democratische samenleving te bevorderen. Het uiteindelijke doel van de samenwerking was het versnellen van het overgangsproces van de Sovjet naar de Europese structuur. De Visegrád Group is daarom niet opgericht ter isolatie. Met respect voor de nationale identiteiten zijn de volgende doelstellingen in de verklaring vastgelegd (www.visegradgroup.org/declaration.php, 30-3-2004):

- het volledige herstel van de staatsonafhankelijkheid, de democratie en de vrijheid
- het opzetten van een parlementaire democratie, een moderne wetgeving en respect voor de rechten en vrijheden van de mens
- het oprichten van een vrije markteconomie
- volledige betrokkenheid bij het politieke en economische systeem van Europa

In de verklaring zijn de volgende praktische stappen vastgesteld (www.visegradgroup.org/declaration.php, 30-3-2004):

- De drie staten zullen hun samenwerkingsactiviteiten en contacten met de instellingen van de Europese Gemeenschap harmoniseren.
- Er zal worden gepoogd om vrije contacten tussen burgers, instituties, kerken en sociale organisaties te creëren.

⁷ De samenwerking werd vanaf 1991 de Visegrád Troika genoemd. Na de splitsing van Tsjecho-Slowakije op 1 januari 1993 wordt vooral de naam Visegrád Group gebruikt. Voor het gemak zal de aanduiding ‘Visegrád Group’ worden gebruikt.

- De ontwikkeling van de economische samenwerking moet worden gebaseerd op de principes van de vrije markt. Verder wordt er gestreefd naar gunstige voorwaarden ten behoeve van directe samenwerking tussen ondernemingen en buitenlandse kapitaalinvesteerders.
- De communicatie-infrastructuur tussen de drie staten en met andere Europese staten zal moeten worden ontwikkeld.
- De drie staten zullen samenwerken op het gebied van de ecologie.
- Gunstige voorwaarden ten behoeve van informatie, pers en culturele waarden zullen worden gecreëerd
- Voor de ontwikkeling van de rechten van minderheden zullen gezamenlijk multilaterale samenwerkingsverbanden worden ontwikkeld.
- Samenwerking tussen lokale overheden en regionale samenwerking zal worden ondersteund.

De Visegrád-staten hebben veel overeenkomsten op het gebied van cultuur en geschiedenis. De gezamenlijke doelen hebben de staten van Visegrád Group bij elkaar gebracht. De algemene doelstelling van de Visegrád Group is de samenwerking op een aantal terreinen van gezamenlijke belangen inzake de Europese integratie. Het officiële verzoek om toetreding tot de EU was een belangrijke mijlpaal.⁸ Op 16 april 2004 werd het toetredingsverdrag tussen de EU en tien nieuwe lidstaten, waaronder de Visegrád-staten, getekend.

Door de jaren heen heeft de Visegrád Group zich ontwikkeld. Belangrijke gebeurtenissen zullen worden besproken. In oktober 1991 werd een afspraak gemaakt over de vorming van een vrijhandelsgebied. Als gevolg daarvan ondertekenden de vier lidstaten de CEFTA (Central European Free Trade Agreement) op 21 december 1992. Deze overeenkomst, waarin de principes van de markteconomie centraal stonden, werd gezien als een voorbereiding op het EU-lidmaatschap. De bedoeling van deze overeenkomst was de geleidelijke invoering van een vrijhandelsgebied. Binnen acht jaar moest dit volledig zijn bereikt. De ondertekening van de CEFTA was het begin van de onderhandelingen over de liberalisering van het handelsbeleid. De doelen van de overeenkomst waren (www.cefta.org, 30-3-2004):

- het harmoniseren van de economische relaties tussen de CEFTA-lidstaten
- het uitbreiden van commerciële activiteiten binnen de lidstaten
- het garanderen van een minimum levensstandaard
- het garanderen van betere werkgelegenheid, verhoogde productiviteit en financiële stabiliteit
- het verzekeren van eerlijke handel tussen de CEFTA-lidstaten
- het bijdragen aan een evenwichtige ontwikkeling van de wereldhandel

De overeenkomst betreft industriële en landbouwproducten. Zij bevat onder andere regelingen over samenwerking in douaneaangelegenheden, belastingheffing, staatsmonopolies, concurrentie, overheidssteun, bescherming van intellectuele eigendommen en tekorten op de betalingsbalans. Op 1 maart 1993 trad de CEFTA in werking. Uiteindelijk waren de belastingen op industriële producten, met uitzondering van enkele artikelen, in 1997 afgeschaft (Jeszenszky, 2002). De CEFTA was een middel om de samenwerking tussen de Visegrád-staten te dienen. Het is geen direct onderdeel van de Visegrád Group. De CEFTA is door de jaren heen uitgebreid met drie staten: Slovenië (op 1 januari 1996), Roemenië (op 1 juli 1997) en Bulgarije (op 1 januari 1999).

⁸ Hongarije deed dit op 31 maart 1994; Polen op 5 april 1994; Slowakije op 27 juni 1995 en Tsjechië op 17 januari 1996 (europa.eu.int/abc/history/index_nl.htm, 30-3-2004).

In 1993 is besloten dat de Visegrád-staten gezamenlijk inspanningen gaan verrichten om toe te treden tot de Europese Gemeenschap. De staten hebben zich duidelijk verzet tegen afzonderlijke inspanningen.

In 1994 stelden de ministers van Defensie van de Visegrád-staten het lidmaatschap van de NAVO als doel. De ministers bereidden gezamenlijk de NAVO-top van dat jaar voor. In hetzelfde jaar werd Midden- en Oost-Europese staten door middel van het 'Partnerschap voor Vrede' de mogelijkheid geboden, om in afwachting van een eventueel lidmaatschap van de NAVO, de politieke en militaire banden aan te halen. Uiteindelijk zijn Hongarije, Tsjechië en Polen in 1999 lid geworden van de NAVO. Op 29 maart 2004 is Slowakije als lid toegetreden tot de NAVO.

In 1995 ondertekenden de douaneautoriteiten van de Visegrád-staten een overeenkomst inzake samenwerking op douanegebied. Daarnaast werden afspraken gemaakt over het bestrijden van misdaad, waaronder drugsmokkel. Een belangrijk resultaat was het ontwerpen van concrete procedures voor het wegvervoer in EU-lidstaten.

Gaandeweg is de steun voor de samenwerking vanuit de Visegrád-staten afgenomen. Hiervoor zijn verschillende redenen te geven.

Ten eerste voerden de Visegrád-staten een verschillend beleid betreffende de buitenlandse zaken. Hongarije richtte zich in het begin van de jaren '90 van de 20^e eeuw voornamelijk op Italië, Oostenrijk en Joegoslavië. Polen richtte zich juist op Litouwen, Wit-Rusland en Oekraïne.

Ten tweede waren er serieuze problemen tussen de Visegrád-staten, die op bilateraal niveau opgelost moesten worden. Een voorbeeld is de Hongaarse minderheid in Slowakije. De delegatie uit Tsjecho-Slowakije in de Visegrád Group, die voornamelijk bestond uit Tsjechen, wilde in 1990 niet overleggen over deze minderheid. Dit zou namelijk worden gezien als een ingreep van Tsjechië in Slowakije, hoewel de daadwerkelijke splitsing van Tsjecho-Slowakije nog geen feit was.⁹ Na deze splitsing in 1993 had Slowakije een moeilijke relatie met Hongarije. Dit was vanwege de Hongaarse minderheid in Slowakije. Verder wilde Slowakije nauwe banden met Rusland aangaan. De andere staten van de Visegrád Group vonden dit onaanvaardbaar.

Ten derde leidde het aantreden van de eerste regering van Tsjechië tot nieuwe verhoudingen. Dit was de liberaal-conservatieve regering van Václav Klaus. Deze regering legde de nadruk op nationale belangen. De laatste regering van Tsjecho-Slowakije, met Václav Havel als president, legde juist de nadruk op internationale belangen. Deze verandering zorgde ervoor dat de visie op buitenlandse zaken in het teken van de nationale belangen kwamen te staan. Het doel van de Visegrád Group was een versnelling van het overgangsproces naar de Europese structuur. De regering van Václav Klaus stond daarentegen sceptisch tegenover de Europese integratie. Deze regering verwierp elk idee van een politieke integratie in Midden-Europa. Deze regering legde wel de nadruk op bilaterale contacten met buurlanden. In Hongarije en Polen was ook aandacht voor de nationale belangen, maar deze staten waren tegelijkertijd gericht op de Visegrád Group. Polen was geïnteresseerd in de Visegrád Group, omdat het zich vastgezet voelde tussen de grootmachten Rusland en Duitsland, zonder substantiële veiligheidsbescherming van deze staten. Hongarije had interesse in de Visegrád Group, omdat het voorstander was van de Europese integratie. Tevens konden de Hongaarse minderheden in buurlanden op deze manier aan de orde worden gesteld (Kopecek, 2003).

De wisseling in de regeringen in Tsjechië en Slowakije maakte een vernieuwing van de Visegrád Group mogelijk. In 1997 kreeg Tsjechië een sociaal-democratische regering. In 1998 wisselde de regering van Slowakije. De presidenten van Hongarije, Polen en Tsjechië

⁹ Slowakije verklaarde zich op 17 juli 1992 soeverein, maar splitste zich officieel op 1 januari 1993 af van Tsjechië.

besloten op een trilaterale top in oktober 1998 dat de Visegrád Group moest worden gerevitaliseerd, zodat de intentie van 1991 concrete vormen zou aannemen.¹⁰ De samenwerking zou in de toekomst moeten worden uitgebreid. De presidenten kwamen tot deze conclusie, omdat de samenwerking in de voorgaande jaren veelal beperkt bleef tot het politieke domein. De presidenten verklaarden zich verbonden met de waarden van democratie, mensenrechten en markteconomie. In het verleden werden er regelmatig ontmoetingen gehouden tussen ministers-presidenten, waarna er verklaringen werden uitgebracht. In de vernieuwde Visegrád Group was meer aandacht voor pragmatische kwesties in plaats van de idealen aangaande de gemeenschappelijke cultuur.

Op de top van ministers-presidenten van mei 1999 is het streven tot revitalisering door alle ministers-presidenten herhaald. De nauwe samenwerking was, volgens hen, van belang voor het proces van politieke, economische en sociale ontwikkeling binnen de staten. De staten zijn bereid om het goed nabuurschap in Midden-Europa verder te ontwikkelen. De revitalisering moet onder andere worden bereikt door de ontwikkeling van grensoverschrijdende samenwerking op lokaal, regionaal en intergouvernementeel niveau, omdat dit de onderlinge samenwerking op een effectieve manier verstevigt. Verder moet de samenwerking worden uitgebreid door middel van jaarlijkse ontmoetingen tussen andere regeringsleden, de staatssecretarissen van Buitenlandse Zaken en de nationale coördinatoren inzake Visegrád-zaken. In het kader van de EU-toetredingscriteria is besloten dat de Visegrád-staten gaan samenwerken op het terrein van grens- en immigratiezaken. In dat kader zal worden gestreefd naar meer samenwerking bij de bestrijding van illegale immigratie, mensenhandel, illegaal drugs- en wapenbezit, internationale criminaliteit en terrorisme. Als resultaat hiervan heeft regelmatige overleg plaatsgevonden tussen de douanediens van de Visegrád-staten. Hierbij stond de informatie-uitwisseling en de aansluiting van de douanediens centraal. Dit laatste was nodig in het kader van de voorbereidingen voor de beveiliging van de nieuwe buitengrenzen van de EU. Op de gebieden van infrastructuur, telecommunicatie, transport, energie en milieubescherming zal meer uitwisseling van informatie en samenwerking plaatsvinden. De mogelijkheid van samenwerking op het gebied van cultuur-, sport- en jeugdbeleid zal worden onderzocht (www.visegradgroup.org/contents.php?year=1999, 30-3-2004). In 2000 werd het International Visegrád Fund opgericht met als doel het bevorderen en ontwikkelen van grensoverschrijdende samenwerking tussen de Visegrád-staten op het gebied van cultuur, wetenschap, onderzoek, onderwijs en uitwisseling van jongeren.

In 1999 hebben de ministers van Milieu van de Visegrád-staten een verklaring tot samenwerking op het gebied van milieubescherming en natuurbehoud opgesteld. Deze samenwerking zou de bilaterale en de multilaterale samenwerking tussen de staten moeten verbeteren. De verklaring omvat het verbeteren van de ervaringsuitwisseling. Als resultaat hiervan hebben regelmatig consultatieve ontmoetingen plaatsgevonden tussen de ministeries van Milieu.

Vanaf 2000 werken de Visegrád-staten nauw samen op gebieden die het Akkoord van Schengen betreffen. Deze samenwerking betreft de voorbereiding van de implementatie, het delen van ervaringen omtrent de controle aan externe grenzen en de samenwerking bij de realisatie van het Schengen Informatie Systeem.¹¹

In 1999 werden Hongarije, Polen en Tsjechië lid van de NAVO. De ervaringen die deze staten hadden opgedaan op weg naar het NAVO-lidmaatschap werden gedeeld met Slowakije. Deze staten hielpen Slowakije bij het opbouwen van de defensie. Tevens steunden deze staten

¹⁰ Vanwege verkiezingstijd in Slowakije was Slowakije niet vertegenwoordigd.

¹¹ Het Schengen Informatie Systeem is een geautomatiseerd opsporingsregister dat de politie- en andere opsporingsdiensten van de Schengenlanden kunnen raadplegen. Het register bevat gezochte personen, wapens, identiteitsdocumenten, geld en bijzondere gestolen goederen.

het lidmaatschap van Slowakije binnen de NAVO. Op 29 maart 2004 werd Slowakije lid van de NAVO. Op 1 mei 2004 zijn de Visegrád-staten toegetreden toe de EU. Met het lidmaatschap van de NAVO en de EU waren de ministers-presidenten van de Visegrád-staten van mening dat de uitvoering van de samenwerkingsverklaring van 1991 was voltooid. Op de top van ministers-presidenten van 12 mei 2004 werd besloten om een nieuwe samenwerkingsverklaring op te stellen. In deze verklaring is vastgesteld dat de Visegrád Group wordt voortgezet. De Visegrád Group zal zich blijven richten op regionale activiteiten en initiatieven die de identiteit van Midden-Europa versterken. De samenwerking zal worden uitgevoerd op basis van flexibiliteit en concrete projecten. Met betrekking tot de EU wil de Visegrád Group een bijdrage leveren om de doelen van de EU te vervullen. Het is bereid kandidaat-lidstaten van de EU te assisteren door kennis en ervaring beschikbaar te stellen. De staten van de Visegrád Group wijden zich toe aan samenwerking met naaste staten in Midden-Europa. Ze zijn ook klaar om op basis van gezamenlijke belangen samen te werken met staten buiten Midden-Europa, met andere regionale groepen in Europa en met andere internationale organisaties (www.visegradgroup.org/summit.php, 2-10-2004).

3.4.2 Institutionele structuur

De Visegrád Group is gebaseerd op regelmatige ontmoetingen op verschillende niveaus. In bijlage 3 is het organogram van de Visegrád Group opgenomen. De samenwerking is als volgt georganiseerd (www.visegradgroup.org/annual_cont.php?stranka=cooperation;www.visegradgroup.org/contents.php, 30-3-2004):

- De leiding van de Visegrád Group ligt in handen van de *Raad van Ministers-presidenten*. Deze raad bestaat uit de ministers-presidenten van de vier staten. Het voorzitterschap rouleert jaarlijks, in de volgorde Tsjechië, Polen, Hongarije en Slowakije, en loopt van juli tot juni. De ministers-presidenten houden jaarlijks een officiële top in de staat dat het voorzitterschap bekleedt. Tussen deze bijeenkomsten vinden ook officieuze bijeenkomsten plaats, waarvan de eerste in oktober 1999 heeft plaatsgevonden. Deze officieuze bijeenkomsten kunnen bijvoorbeeld plaatsvinden voor een internationale topbijeenkomst. De belangrijkste gespreksonderwerpen tijdens de bijeenkomsten van de ministers-presidenten zijn de stand van zaken van de samenwerking, de toetreding tot de EU en strategische vragen over Midden-Europa.
- Voor specifieke deelterreinen komen de desbetreffende vakministers bijeen. Deze *Raden van Vakministers* komen naar behoefte bijeen. De gespreksonderwerpen zijn afhankelijk van de terreinen waarvoor de desbetreffende ministers verantwoordelijk zijn.
- De *Raad van Staatssecretarissen van Buitenlandse Zaken* komt halfjaarlijks bijeen. Op deze bijeenkomsten wordt de Raad van Ministers-presidenten voorbereid. Er worden bijvoorbeeld conceptvoorstellen over de toekomst van de samenwerking opgesteld.
- In de vier Visegrád-staten vinden regelmatig ontmoetingen plaats tussen de aldaar gevestigde *Visegrád-ambassadeurs* en de lokale nationale overheid. Het belangrijkste gespreksonderwerp is de stand van zaken van de Visegrád-samenwerking. In de staat dat het voorzitterschap bekleedt, vinden deze bijeenkomsten minstens vier maal per jaar plaats.
- Alle staten van Visegrád Group hebben een eigen nationale coördinator inzake Visegrád-zaken. Deze coördinatoren vormen de *Raad van Nationale Coördinatoren*. Deze raad komt naar behoefte, maar minimaal twee maal per jaar, bijeen. De leiding ligt bij de staat dat het voorzitterschap bekleedt. Twee zaken staan centraal op deze bijeenkomsten. Ten eerste wordt de samenwerking beoordeeld en gecoördineerd. Ten tweede worden de bijeenkomsten van de Raad van Staatssecretarissen van Buitenlandse Zaken en de Raad van Ministers-presidenten voorbereid. Doordat deze coördinatoren een sleutelrol vervullen, zijn er tussen de bijeenkomsten veel contacten.

- Consultatie en samenwerking tussen de permanente vertegenwoordigingen zowel bij de EU en de NAVO, als bij andere fora als de OVSE, VN, Raad van Europa, OESO en WTO.
- Er vinden regelmatig ontmoetingen plaats tussen presidenten, parlementariërs en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties uit de Visegrád-staten. Zo komen de voorzitters van de parlementaire commissies Buitenlandse Zaken, Defensie en Europese Zaken regelmatig bijeen.

Het voorzitterschap heeft een interne en een externe dimensie. De interne dimensie houdt in dat de voorzittende staat aan het begin van de mandaatperiode de prioriteiten voor het komende jaar presenteert. Hierbij hoort ook een plan over hoe deze prioriteiten interministerieel zullen worden aangepakt. Voor de presentatie worden deskundigen uit de verschillende staten geraadpleegd, zodat de prioriteiten door de vier staten worden gesteund. Aan het eind van de mandaatperiode worden de resultaten vastgesteld. Afhankelijk van de resultaten worden beslissingen genomen. De voorzittende staat heeft geen alleenrecht voor het convoceren van ambtelijke vergaderingen, zoals vergaderingen over specifieke deelreinen. Het is niet vereist dat deze vergaderingen in de voorzittende staat plaatsvinden. De externe dimensie houdt in dat de voorzittende staat een plan pas openbaar presenteert als het behandeld is in de bestemde organen. Deze werkwijze geldt voor alle niveaus (www.visegradgroup.org/contents.php, 30-3-2004).

Het *International Visegrád Fund* (IVF) is in 2000 opgericht. Het IVF heeft een budget van € 2.400.000. Iedere staat draagt hier evenveel aan bij. Van dit budget wordt €2.000.000 besteed aan subsidies/studiebeurzen. De overige € 400.000 zijn uitvoeringskosten. In 2003 werden 639 aanvragen ingediend, waarvan er uiteindelijk 203 gehonoreerd zijn (www.visegradgroup.org/project.php, 30-3-2004). Het IVF kent verschillende organen, namelijk de Raad van de Ministers van Buitenlandse Zaken, de Raad van Ambassadeurs en het secretariaat.

De Raad van de Ministers van Buitenlandse Zaken vormt het hoogste orgaan van het IVF. Deze ministers leggen de hoogte van de jaarlijkse bijdrage en de regels en de procedures van het secretariaat vast. Het voorzitterschap rouleert jaarlijks in de volgorde Tsjechië, Hongarije, Polen en Slowakije. De conferentie komt minimaal een maal per jaar bijeen. Besluitvorming dient bij unanimititeit plaats te vinden.

De Raad van Ambassadeurs bestaat uit de ambassadeurs uit de staat dat het voorzitterschap bekleedt. De raad bereidt de bijeenkomsten van de Raad van de Ministers van Buitenlandse Zaken voor. Daarnaast rapporteert het over de activiteiten van de IVF. De raad heeft tevens de bevoegdheid om de geselecteerde projecten voor financiering goed te keuren. De raad komt minimaal een maal per halfjaar bijeen.

Het secretariaat, dat gevestigd is in Bratislava, heeft de taak om de mogelijkheden van het IVF publiekelijk bekend te maken. Het registreert en behandelt alle aanvragen voor subsidie (www.visegradfund.org/about.stm?inc=about0, 30-3-2004).

3.4.3 Huidige werkzaamheden

In het kader van de nieuwe samenwerkingsverklaring, opgesteld door de Raad van Ministers-presidenten van 12 mei 2004, is de samenwerking in de toekomst te verdelen in vier punten. Deze vier punten zijn de samenwerking binnen de Visegrád Group, de samenwerking binnen de EU, de samenwerking met andere partners en de samenwerking binnen de NAVO en andere internationale organisaties (www.visegradgroup.org/contents.php?year=24052004, 2-10-2004). Hieronder zullen de vier punten nader worden omschreven. Deze punten zal de Visegrád Group in de toekomst nader concretiseren.

De samenwerking binnen de Visegrád Group:

- cultuur
- onderwijs, uitwisseling van jongeren en wetenschappers
- continuering van de IVF
- grensoverschrijdende samenwerking
- infrastructuur
- milieu
- bestrijding van het terrorisme, georganiseerde misdaad en illegale migratie
- Schengen-samenwerking
- rampenbestrijding
- uitwisseling van standpunten aangaande samenwerking op het gebied van sociaal en arbeidsbeleid
- uitwisseling van ervaringen aangaande ontwikkelingssamenwerking
- defensie- en wapenindustrie

De samenwerking binnen de EU:

- consultatie en samenwerking op het gebied van actuele onderwerpen van gemeenschappelijk belang
- actieve bijdrage aan de ontwikkeling van het Gemeenschappelijk Buitenlands- en Veiligheidsbeleid, inclusief het beleid 'Wider Europe - New Neighbourhood' en de EU-strategie richting de westelijke Balkanstaten
- consultatie, samenwerking en uitwisseling van ervaring op het gebied van justitie en binnenlandse zaken, Schengensamenwerking, inclusief de controle aan de buitengrenzen van de EU en visabeleid
- het vormen van nieuwe mogelijkheden van economische samenwerking binnen de Europese Economische Ruimte¹²
- consultatie en nationale voorbereidingen voor toetreding tot de Europese Monetaire Unie
- actieve participatie in de ontwikkeling van het Europees Perspectief voor Ruimtelijke Ontwikkeling als een bijdrage aan de versterking van de relaties tussen de EU en de NAVO

De samenwerking met andere partners:

- samenwerking met geïnteresseerde Midden-Europese staten
- samenwerking met kandidaat-staten van de EU en de NAVO ter ondersteuning van hun noodzakelijke hervormingen alvorens toetreding
- samenwerking met andere regionale groepen
- samenwerken met andere staten en organisaties die geïnteresseerd zijn

De samenwerking binnen de NAVO en andere internationale organisaties:

- consultatie en samenwerking in het raamwerk van de NAVO
- versterking van de transatlantische betrekkingen
- het bevorderen van het begrip voor de veiligheid onder staten die lid willen worden van de EU en de NAVO
- versterkte samenwerking binnen de internationale gemeenschap op de velden van nieuwe uitdagingen betreffende veiligheid (met een specifieke nadruk op de strijd tegen het internationale terrorisme)

¹² De Europese Economische Ruimte wordt gevormd door de EU-lidstaten en de Europese Vrijhandelsassociatie. Liechtenstein, Noorwegen en IJsland behoren tot de Europese Vrijhandelsassociatie.

- consultatie en samenwerking binnen de OVSE over zaken van gemeenschappelijk belang voor de Visegrád-staten (met mogelijk gezamenlijk initiatieven)
- consultatie, samenwerking en uitwisseling van informatie in internationale organisaties zoals de VN, Raad van Europa en OESO (met mogelijk gezamenlijk initiatieven)
- mogelijk wederzijdse steun verlenen aan kandidaten van internationale organisaties

4 Onderzoeksopzet

4.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk zijn de internationale organisaties die centraal staan in dit onderzoek beschreven. In paragraaf 2.7 is het begrip ‘voorbeeld’ gedefinieerd. In dit hoofdstuk zal dit begrip worden geoperationaliseerd. Daarna zal de methode van onderzoek worden beschreven. Vervolgens zullen de methoden van dataverzameling worden behandeld. Vooraf dient opgemerkt te worden dat dit onderzoek gepaard gaat met beperkte middelen en tijd. Deze beperktheid verhinderen een diepgaand onderzoek. Daarom is het noodzakelijk om bepaalde keuzen te maken.

4.2 Operationalisering van het begrip ‘voorbeeld’

In paragraaf 2.7 is het begrip ‘voorbeeld’ gedefinieerd als een zaak die met haar eigenschappen richting geeft aan het ontstaan of verandering van een andere zaak. Na definiëring van een begrip, kan tot operationalisering worden overgegaan. Operationalisering is het omzetten van een begrip in waarneembare eenheden (Hakvoort, 1996, p. 129). Dit is mogelijk nadat de dimensies van het begrip ‘voorbeeld’ zijn omschreven. Een precieze operationalisering is belangrijk, omdat causaliteit in de sociale wetenschappen nooit volledig te bewijzen is. Hiervoor zijn twee redenen te geven. Ten eerste bevindt zich tussen een actie en het resultaat van deze actie veelal veel tijd. In deze periode beïnvloeden veel actoren het proces. Ten tweede is moeilijk vast te stellen wat er gebeurd zou zijn als een belangrijke actor geen rol had gespeeld. Dit brengt een beperking met zich mee, namelijk dat feitelijke gegevens alleen geïnterpreteerd mogen worden in termen van waarschijnlijkheid (Van Schendelen, 2003, p. 190). Dit betekent dat er niet in strikte termen van causaliteit kan worden gesproken. Het gaat daarom niet om een logisch gevolg, maar om de aannemelijkheid dat er sprake is van voorbeeldwerking als een andere internationale organisatie voorbeeld trekt uit de Benelux.

Om het onderzoek beperkt te houden, is gekozen voor directe voorbeeldwerking. Directe voorbeeldwerking betekent dat de contacten van de Benelux met de Baltic Assembly en de Visegrád Group het uitgangspunt zijn voor dit onderzoek. De kennis die in deze contacten is overgedragen is cruciaal, omdat hierdoor sprake kan zijn van voorbeeldwerking. Indirecte voorbeeldwerking kan plaatsvinden als andere kanalen dan direct contact worden gebruikt. Andere internationale organisaties kunnen bijvoorbeeld via de media erachter komen wat de eigenschappen van de Benelux zijn. Indirecte voorbeeldwerking is moeilijk te meten, omdat dit via vele verschillende kanalen kan plaatsvinden. In dit onderzoek wordt derhalve voor één kanaal gekozen. Dit onderzoek richt zich op directe contacten van de Benelux met de Baltic Assembly en de Visegrád Group.

Het voorafgaande in ogenschouw genomen hebbend, zijn in paragraaf 2.8 drie voorspellingen geformuleerd. De drie voorspellingen luiden als volgt:

1. De contacten van de Benelux met de Baltic Assembly en de Visegrád Group zijn niet gericht op kennisoverdracht.
2. In de contacten van de Benelux met de Baltic Assembly en de Visegrád Group heeft geen kennisoverdracht plaatsgevonden.
3. De Baltic Assembly en de Visegrád Group hebben geen kennis van de Benelux gebruikt.

In deze voorspellingen zijn drie dimensies te onderscheiden. Het gaat respectievelijk over de aard van de contacten, de kennisoverdracht in de contacten en het gebruik van deze kennis. Bij iedere dimensie zullen de indicatoren worden vastgesteld. Deze indicatoren zijn niet uitputtend, maar ze geven wel de aandachtspunten aan.

De eerste dimensie gaat over de aard van de contacten van de Benelux met de Baltic Assembly en de Visegrád Group. Bij voorbeeldwerking zijn de contacten gericht op kennisoverdracht.

Tabel 4.1

Dimensie	Indicatoren
Contacten	<ul style="list-style-type: none">• documenten en standpunten die gezamenlijk zijn opgesteld en gericht zijn op contacten tussen de Benelux en de Baltic Assembly/Visegrád Group• agenda's, notulen en deelnemerslijsten waaruit blijkt dat er regelmatige vergaderingen zijn belegd tussen de Benelux en de Baltic Assembly/Visegrád Group• statuten, verdragen en richtlijnen die door de Benelux en de Baltic Assembly/Visegrád Group ondertekend zijn en bindende gevolgen hebben voor de vormgeving van de contacten

De tweede dimensie gaat over de kennisoverdracht in de contacten. Bij voorbeeldwerking heeft kennisoverdracht plaatsgevonden in de contacten.

Tabel 4.2

Dimensie	Indicatoren
Kennisoverdracht	<ul style="list-style-type: none">• schriftelijke en mondelinge adviezen gegeven door de Benelux als reactie op verzoeken hiervoor van de Baltic Assembly/Visegrád Group• in de gezamenlijke documenten (standpunten, agenda's, notulen, statuten, verdragen en richtlijnen) van de Benelux en de Baltic Assembly/Visegrád Group wordt direct verwezen naar aspecten van de Benelux-samenwerking• documenten van de Benelux waaruit blijkt dat informatie is verstuurd naar de Baltic Assembly/Visegrád Group• documenten en verklaringen van de Baltic Assembly/Visegrád Group waaruit blijkt dat informatie van de Benelux ontvangen en intern gerapporteerd is

De derde dimensie gaat over het gebruik van de overgedragen kennis. Bij voorbeeldwerking is de overgedragen kennis gebruikt door de Baltic Assembly en de Visegrád Group.

Tabel 4.3

Dimensie	Indicatoren
Gebruik overgedragen kennis	<ul style="list-style-type: none">• interne documenten, voorstellen en besluiten van de Baltic Assembly/Visegrád Group die zijn gemaakt op basis van de kennis over de Benelux blijktens directe verwijzingen naar de Benelux-samenwerking• vergelijkingen met de Benelux zijn opgesteld door de Baltic Assembly/Visegrád Group teneinde te concluderen welke kennis van de Benelux gebruikt kan worden• naar aanleiding van het waarnemen van het optreden in de Benelux wijzigen vertegenwoordigers van de Baltic Assembly/Visegrád Group hun gedrag• mondelinge en schriftelijke verklaringen van de Baltic Assembly/Visegrád Group waaruit blijkt dat kennis van de Benelux is gebruikt op beleidsterreinen of betreffende institutionele zaken

4.3 Methode van onderzoek

Op basis van twee criteria, de aard van de variabelen en de aard van de eenheden, is een sociaal-wetenschappelijk onderzoek op vier manieren te typeren. Deze vier manieren zijn typering naar ontwerp, doelstelling, focus en soorten eenheden. In principe kan ieder onderzoek in elk van deze categorieën worden ingedeeld (Hakvoort, 1996, p. 85-87). Het indelen in typen is van belang, omdat dit inzicht geeft in het soort onderzoek. Met behulp van de vier typering kan dit onderzoek als volgt worden gekarakteriseerd.

1. Typen onderzoek naar ontwerp

Binnen deze categorie worden het explorerend, het beschrijvend en het toetsend onderzoek onderscheiden. In paragraaf 1.2 zijn de twee doelstellingen van dit onderzoek geformuleerd. De eerste doelstelling is geformuleerd als het verkrijgen van inzicht in de voorbeeldwerking vanuit de Benelux op andere internationale organisaties, met name de Baltic Assembly en de Visegrád Group. De tweede doelstelling is het toetsen van de hypothese die in paragraaf 2.6 is opgesteld. De eerste doelstelling is een consequentie van ieder onderzoek. Ieder onderzoek is namelijk gericht op het vergroten van de bestaande kennis. Daarom zal de nadruk gelegd worden op de tweede doelstelling. Uit deze doelstelling blijkt dat dit onderzoek toetsend van aard is. In het vorige hoofdstuk is op basis van bestaande theoretische kennis naar een antwoord op de centrale onderzoeksvraag gezocht. Dit heeft een hypothese en drie voorspellingen opgeleverd. In dit onderzoek staan drie internationale organisaties centraal. Omdat dit een specifieke casus is, zal het onderzoek ook beschrijvend van aard zijn.

2. Typen onderzoek naar doelstelling

Onder deze categorie vallen het zuiver wetenschappelijk en toegepast onderzoek. Omdat dit onderzoek de nadruk legt op het toetsende karakter, ligt de nadruk op het zuiver wetenschappelijk onderzoek. Immers, door middel van een specifieke casus zal de hypothese worden getoetst. Bij deze specifieke casus zal worden geëvalueerd of er sprake is van voorbeeldwerking. Dit betekent dat de verhouding tussen zuiver wetenschappelijk en

toegepast onderzoek geen tegenstelling hoeft te zijn. Echter, de nadruk ligt op het zuiver wetenschappelijk onderzoek.

3. Typen onderzoek naar focus

Onderzoek kan ook geordend worden naar het aantal eenheden dat in beschouwing wordt genomen. Er bestaan verschillende mogelijkheden van onderzoek, zoals het experiment, survey, historisch onderzoek en case study (Yin, 1989, p. 13). Een case study is volgens Yin een empirisch onderzoek “that investigates a contemporary phenomenon within its real life context when the boundaries between phenomenon and context are not clearly evident and in which multiple sources of evidence are used” (Yin, 1989, p. 23). Er is gekozen voor een case study, omdat ze de mogelijkheid biedt om een theorie te beproeven door de bestudering van een of enkele gevallen. Of een theorie ook bij andere gevallen opgaat, zou opnieuw moeten worden onderzocht (Hakvoort, 1996, p. 90-91). Immers, omdat iedere case staat op zichzelf, kunnen de uitkomsten van case studies moeilijk gegeneraliseerd worden. De uitkomsten van dit onderzoek levert dus geen informatie op voor niet onderzochte casussen. Betrouwbaarheid wil zeggen dat herhaling van het onderzoek ongeveer dezelfde uitkomsten oplevert. Bij case studies is de betrouwbaarheid onbekend, omdat het onderzoek alleen betrekking heeft op de bestudeerde casus. De validiteit van case studies kan wel hoog zijn. Validiteit heeft betrekking op de vraag of dat gemeten wordt wat beoogd wordt.

4. Typen onderzoek naar soorten eenheden

Binnen deze categorie wordt een onderscheid gemaakt naar de aard van de te onderzoeken eenheden. Dit onderzoek richt zich op de verhouding tussen een internationale organisatie en twee andere internationale organisaties. Het onderzoek kan worden getypeerd als een organisatie- en gedragsonderzoek, omdat onderzocht wordt of er sprake is van voorbeeldwerking vanuit de Benelux.

Hoewel met deze vier typering al enkele keuzen zijn gemaakt met betrekking tot het onderzoeksproces, is een nadere methodologische concretisering noodzakelijk. Ten behoeve van een duidelijke onderzoeks aanpak is het noodzakelijk om een keuze te maken tussen deze onderzoeksmethoden. In de Sociale Wetenschappen zijn twee hoofdstromingen voor onderzoeksprocessen te onderscheiden, namelijk de deductieve en de inductieve methode. Deze twee methoden zijn tegengesteld aan elkaar. In de deductieve methode worden een of meerdere hypothese(n) die vanuit theorieën worden geformuleerd, in de empirische werkelijkheid getoetst. De observaties bewijzen of deze hypothese(n) worden gefalsificeerd of bekrachtigd. In de inductieve methode worden gedetailleerde observaties gebruikt om door empirische generalisaties een theorie te vormen. Deze observaties kunnen mogelijk tot een verklaring van het onderzochte fenomeen of onderzochte fenomenen leiden. Hiermee wordt een theorie vanaf de grond opgebouwd (Neuman, 2000, p. 49).

In hoofdstuk 2 is de hypothese op basis van bestaande theoretische kennis geformuleerd. De hypothese luidt: De Benelux is niet tot voorbeeld (geweest) voor de Baltic Assembly en de Visegrád Group. Op basis van deze hypothese zijn de volgende drie voorspellingen gedaan:

1. De contacten van de Benelux met de Baltic Assembly en de Visegrád Group zijn niet gericht op kennisoverdracht.
 2. In de contacten van de Benelux met de Baltic Assembly en de Visegrád Group heeft geen kennisoverdracht plaatsgevonden.
 3. De Baltic Assembly en de Visegrád Group hebben geen kennis van de Benelux gebruikt.
- Deze hypothese en voorspellingen zullen in dit onderzoek worden getoetst. Er wordt dan ook gebruik gemaakt van de deductieve methode.

De tijdsperiode die in acht wordt genomen, wordt bepaald door de contacten die de Benelux heeft gehad met de Baltic Assembly en de Visegrád Group. Vanaf het moment dat de contacten zijn ontstaan, start de tijdsperiode die in ogenschouw wordt genomen.

4.4 Dataverzameling

Bij kwantitatief onderzoek gaat het om het in kaart brengen van hoe meningen, opvattingen en problemen binnen een bepaalde groep zijn verdeeld. Bij kwantitatief onderzoek gaat het om het inzichtelijk maken van een probleem. Dit onderzoek is een kwalitatief onderzoek. Het voordeel van een kwalitatief onderzoek is dat de onderzoeker tijdens het onderzoek adequaat kan reageren op onvoorziene verschijnselen. Omdat dit een kwalitatief onderzoek is, worden kwantitatieve methoden uitgesloten.

De case study maakt het mogelijk om gebruik te maken van een gevarieerd aanbod van dataverzamelmethode. Er zijn verschillende dataverzamelingstechnieken die in een case study zijn te gebruiken, namelijk documentenanalyse, secundaire analyse, participerende observatie, interviews en het bestuderen van voorwerpen (Yin, 1989, p. 20). Hieronder zal worden ingegaan op de gebruikte onderzoeksmethoden.

Omdat de contacten van de Benelux met de Baltic Assembly en de Visegrád Group het uitgangspunt zijn voor dit onderzoek, zijn data verzameld vanaf het ontstaan van deze contacten. Deze dataverzameling vond plaats van februari tot en met april 2004. Slechts cruciale ontwikkelingen zijn na deze datum nog meegenomen in dit onderzoek.

Documentenanalyse

“Documents analysis in qualitative inquiry yields excerpts, quotations, or entire passages from organisational, clinical or program records; memoranda and correspondence; official publications and reports; personal diaries; and open ended written responses to questionnaires and surveys” (Patton, 1990, p. 10). Er zijn verschillende documenten gebruikt. Het betreffen handelingsverslagen van de IPR, verslagen van ontmoetingen met afgevaardigden van de Baltic Assembly en de Visegrád Group en verslagen van de Baltic Assembly en de Visegrád Group zelf. Van deze verslagen waren er sommige te vinden op de officiële websites van de Baltic Assembly en de Visegrád Group. Wat door afgevaardigden van de Baltic Assembly en de Visegrád Group is gezegd op de plenaire vergaderingen van de IPR, kan worden vastgesteld op basis van de handelingen, omdat dit woordelijke verslagen zijn. In het geval andere documenten van de Benelux, zijn ze respectievelijk bij de Baltic Assembly en de Visegrád Group gecontroleerd op betrouwbaarheid. Op basis van deze documenten kan worden vastgesteld welke contacten er zijn geweest en welke kennisoverdracht heeft plaatsgevonden. De documenten van de Baltic Assembly en de Visegrád Group zijn uitermate geschikt om vast te stellen of kennis van de Benelux is gebruikt.

Interviews

Interviews bij de Baltic Assembly en de Visegrád Group zijn uiterst geschikt om vast te stellen of kennis van de Benelux is gebruikt. Er zijn drie soorten interviews te onderscheiden naar de mate van structurering (Hakvoort, 1996, p. 134):

- Het vrije interview is volledig ongestructureerd. De interviewer maakt geen gebruik van een vragenlijst of een lijst van onderwerpen. Bij dit interview probeert de interviewer het gesprek niet in een bepaalde richting te sturen.

- Het kwalitatieve interview is meer gestandaardiseerd. Er wordt gebruik gemaakt van een lijst met onderwerpen waarover gesproken zal worden. De volgorde van de onderwerpen staat niet vast. Wel moeten alle geselecteerde onderwerpen aan de orde komen.
- Het gestructureerde interview is nog meer gestandaardiseerd, omdat dit interview plaatsvindt volgens een vooraf gestructureerde vragenlijst. De volgorde en de formulering van de vragen staan vast. Alle respondenten krijgen dezelfde vragen voorgelegd.

In dit onderzoek is gekozen voor het kwalitatieve interview, omdat dit interview de onderzoeker niet vastlegt op vooraf vastgestelde vragen. Hierdoor kan de onderzoeker reageren op hetgeen de geïnterviewde zegt. Het stellen van verdiepende vragen is bijvoorbeeld mogelijk. Een ander argument voor het kwalitatieve interview is dat dit onderzoek te maken heeft met verschillende internationale organisaties. Deze organisaties hebben een eigen geschiedenis, waardoor het niet mogelijk is om dezelfde gestandaardiseerde vragen te stellen. In de operationalisering is vastgelegd welke thema's belangrijk zijn. Deze thema's zullen tijdens de interviews aan de orde komen. De lijst met onderwerpen is te vinden in bijlage 4. Alle interviews zijn in het Engels afgenomen, maar omdat deze scriptie in Nederlands geschreven is, is deze lijst met onderwerpen ook in het Nederlands.

In totaal hebben elf interviews plaatsgevonden, waarvan vier bij de Visegrád Group en zeven bij de Baltic Assembly. De lijst van geïnterviewde personen is te vinden in bijlage 5.

Van de Visegrád Group zijn de vier nationale coördinatoren, werkzaam op de ministeries van Buitenlandse Zaken, geïnterviewd. Drie coördinatoren zijn –tijdens hun bezoek aan Brussel– face-to-face geïnterviewd. Bij de andere coördinator heeft het interview per telefoon plaatsgevonden. Het was niet mogelijk om in contact te treden met mensen die betrokken zijn bij de Visegrád Group vanaf haar ontstaan. Vanwege hun functie hebben de coördinatoren wel kennis van de historie van de Visegrád Group.

Van de Baltic Assembly zijn vijf parlementariërs geïnterviewd. Bij de keuze van deze personen is rekening gehouden met een variatie naar achtergrond, namelijk naar de lengte van het lidmaatschap van de Baltic Assembly en de spreiding naar partijgroep. Zo is één van de geïnterviewde parlementariërs betrokken bij de Baltic Assembly vanaf het ontstaan ervan. Verder is elke partijgroep vertegenwoordigd. Naast de parlementariërs zijn twee personen van het secretariaat geïnterviewd. De eerste persoon was hoofd van het secretariaat van 1994 tot 1997. Hierdoor wordt voorkomen dat het accent van het onderzoek ligt op de laatste jaren. Ook is het huidige plaatsvervangend hoofd geïnterviewd. In totaal zijn dus zeven personen van de Baltic Assembly geïnterviewd, waarvan er vier per telefoon en drie face-to-face hebben plaatsgevonden.

Indien gegevens uit de interviews wezenlijk waren voor het onderzoek, is bij de beschrijving van de onderzoeksresultaten (hoofdstuk 5) een verwijzing gemaakt naar het desbetreffende interview. Dit is gedaan door aan ieder interview een willekeurig nummer toe te kennen.

Participerende observatie

Door middel van participerende observatie kan de onderzoeker zijn oor te luister leggen bij wat actoren aangeven. “In participerende waarneming verzamelt de onderzoeker zijn materiaal door vanuit een positie in een groepering de activiteiten en interacties van leden van die groepering gade te slaan en min of meer systematisch vast te leggen” (Hakvoort, 1996, p. 141-142). Er is gekozen voor de rol van observator, omdat hierdoor een rolconflict tussen observator en participant wordt voorkomen. De observator registreert op afstandelijke wijze wat er gebeurt (Hakvoort, 1996, p. 143). Hierbij hoort de minimale participerende observatievorm, dat is de aanwezigheid. Door middel van het bijwonen van activiteiten tussen

de Benelux en de Baltic Assembly en de Benelux en de Visegrád Group, is de participerende observatie vormgegeven.

4.5 Afsluiting

Een voorbeeld is een zaak die met haar eigenschappen richting geeft aan het ontstaan of verandering van een andere zaak. Als mogelijk antwoord op de onderzoeksvraag is in paragraaf 2.6 de hypothese vastgesteld. De hypothese luidt: De Benelux is niet tot voorbeeld (geweest) voor de Baltic Assembly en de Visegrád Group. Als uitwerking van deze hypothese zijn drie voorspellingen opgesteld.

Er dient opgemerkt te worden dat een onderzoek op basis van twee gevallen, namelijk de relatie tussen de Benelux en de Baltic Assembly en de relatie tussen de Benelux en de Visegrád Group niet kan leiden tot harde conclusies over de algemene voorbeeldwerking vanuit de Benelux. Het onderzoek gaat uitsluitend over deze twee relaties. Dit onderzoek richt zich niet op de verhouding tussen de Baltic Assembly en de Visegrád Group.

Aan het eind van dit onderzoek worden de resultaten vergeleken met de drie voorspellingen. Uit deze vergelijking kan in termen van waarschijnlijkheid (zie paragraaf 4.3) worden afgeleid of deze voorspellingen juist zijn of niet. Als de voorspellingen juist zijn, dan wordt de hypothese bekrachtigd. De hypothese wordt aanvaard zolang een of meerdere voorspellingen niet zijn gefalsificeerd. Oftewel, pas als een of meerdere voorspellingen op basis van empirische gegevens worden ontkracht, is de hypothese onjuist.

5 Onderzoeksresultaten

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de onderzoeksresultaten beschreven. Zoals beschreven in paragraaf 4.3 zijn de contacten die hebben plaatsgevonden het uitgangspunt van dit onderzoek. Gezien het grote aantal beschikbare gegevens en de beperktheid van dit onderzoek was het onmogelijk om alle contacten te beschrijven. Daarom zijn voornamelijk de contacten beschreven waarin sprake was van kennisoverdracht. De Baltic Assembly en de Visegrád Group hebben andersoortige relaties gehad met de Benelux. Dit is de reden waarom de contacten met deze twee internationale organisaties apart worden behandeld. Hierdoor zal soms sprake zijn van overlappingen, maar dit blijft beperkt. In paragraaf 5.2 worden de contacten tussen de Benelux en de Baltic Assembly beschreven. De indeling van deze paragraaf is voornamelijk gebaseerd op thema's die aan de orde zijn geweest in deze contacten. Bij de ordening van deze thema's is rekening gehouden met de chronologische volgorde. In paragraaf 5.3 worden de contacten tussen de Benelux en de Visegrád Group beschreven. Deze beschrijving is zoveel mogelijk chronologisch weergegeven. In paragraaf 5.4 zullen de gegevens uit de paragrafen 5.2 en 5.3 systematisch worden geanalyseerd.

5.2 Benelux en Baltic Assembly

5.2.1 Ontstaan van contacten

Voordat de Baltic Assembly in 1991 werd opgericht, waren er al contacten tussen de Benelux en de Baltic States' Council. Deze contacten hebben de basis gevormd voor de contacten tussen de Benelux en de Baltic Assembly. Daarom is het van belang om deze contacten kort te vermelden.

Op 26 februari en 1 maart 1991 was het Bureau van de IPR (Raadgevende Interparlementaire Beneluxraad) aanwezig op de plenaire zitting van de Nordic Council. Op de zitting waren ook afgevaardigden van de Baltic States' Council aanwezig. In de marge van deze zitting vond een ontmoeting tussen deze beide delegaties plaats. De Baltische afvaardiging liet weten directe contacten te willen hebben met de IPR en erkenning te willen krijgen voor de onafhankelijkheid van de Baltische staten. Verder zou deze afvaardiging graag voordeel halen uit de ervaring van de IPR. De IPR-delegatie nodigde de voorzitters van Hoge Raden van de Baltische staten uit voor de plenaire zitting van de IPR van 31 mei en 1 juni 1991. Later werd duidelijk dat enkele leden van Permanent Comité van de IPR terughoudend waren omtrent dergelijke uitnodigingen. Deze leden vonden dat de Benelux dergelijke contacten niet kan onderhouden zonder medeweten of inspraak van de Sovjetunie. Het geplande bezoek vond echter wel doorgang. Later, op de plenaire zitting van de IPR van 31 mei en 1 juni 1996, verklaarde de Estse ondervoorzitter van de Baltic Assembly dat hij blij was dat de IPR de voorzitters van de Hoge Raden had uitgenodigd. Hieruit bleek dat de IPR begrip had voor en erkenning gaf aan de onafhankelijkheid van de Baltische staten.

Tot de plenaire zitting van 31 mei en 1 juni 1991 was het ongebruikelijk dat gasten het woord voerden tijdens de plenaire zitting. Omdat de IPR het bezoek van de voorzitters van de Baltische staten zo bijzonder vond, kregen zij het woord. Hoewel het hier gaat om leden van de Baltic States' Council, is het van belang om dit te vermelden, omdat deze drie voorzitters een centrale rol hebben vervuld bij de oprichting van de Baltic Assembly. De drie voorzitters

verklaarden elk de erkenning van de onafhankelijkheid van de Baltische staten belangrijk te vinden. De heer V. Landsbergis (Litouwen) verklaarde dat de Baltische staten veel kunnen leren van Benelux-staten. In het bijzonder met betrekking tot de wijze waarop de Baltische staten kunnen zoeken naar wat hen verbindt. Hij hoopte dat de ervaringen van de Benelux de Baltische staten zullen helpen om een samenwerking uit te bouwen. De heer A. Rüütel (Estland) zei te hopen gebruik te kunnen maken van de Benelux-ervaring inzake de wijze waarop staten met een bescheiden bevolkingsaantal met succes internationale betrekkingen aangaan en de eigen cultuur ontwikkelen. Hij verklaarde dat samenwerkende Benelux-staten meer invloed kunnen hebben in Europa dan individuele staten. De heer A. Gorbunovs (Letland) sloot zich aan bij de andere twee sprekers. Tijdens dezelfde zitting heeft de IPR een aanbeveling over samenwerking met de Baltische staten aangenomen. Hierin werd de Benelux-regeringen verzocht te onderzoeken welke wijze van ondersteuning aan het onafhankelijkheidsstreven van de Baltische staten gegeven kan worden. De regeringen zouden een programma van samenwerking met de Baltische staten moeten overwegen. Het antwoord van het Comité van Ministers (van 25 juni 1991) was dat de Benelux-staten en de EG belang hebben bij de ondersteuning van de hervormingen die bijdragen aan de stabiliteit en veiligheid op het Europees continent. Echter, samenwerking met de Baltische staten gebeurt bij voorkeur binnen de kaders van de EG en de Raad van Europa.

De Benelux-staten hadden lange tijd een gereserveerde houding betreffende het verlenen van steun aan staten die voorheen onderdeel waren van de Sovjetunie. De Benelux-staten wilden de relaties met de Sovjetunie niet verstoren. Toch heeft het Comité van Ministers op 16 december 1991 besloten om de Baltische staten te assisteren bij hun onderlinge en EG-integratie. Het uitgangspunt van het Comité was dat de Baltische staten zelf moeten aangeven waar assistentie nodig is. Verder mag, ter voorkoming van verspilling, er geen overlapping optreden met andere kanalen van assistentieverlening. Als uitwerking van dit besluit vond op 3 april 1992 een vergadering plaats tussen ambtenaren uit de Benelux- en de Baltische staten. Verder waren de Baltische ambassadeurs in Brussel aanwezig op het Benelux-seminar van 27 en 28 oktober 1992 over 'Experience gained by Benelux in the field of regional economic integration'. Omdat deze paragraaf zich –in de lijn van dit onderzoek- richt op de contacten tussen de Benelux en de Baltic Assembly, zal niet verder op deze contacten worden ingegaan.

De Benelux heeft geen rol gespeeld bij de oprichting van de Baltic Assembly in 1991. Het was de Nordic Council die de eigen werkwijze aanbevolen had. Dit is gedaan door de voordelen van de werkwijze van de Nordic Council te geven. Verder zijn veel documenten ter beschikking gesteld. Er zijn ook andere redenen te noemen waarom de Baltische staten zich meer aangetrokken voelen tot de Noorse staten. De Baltische liggen geografisch, cultureel en historisch dichterbij de Noorse dan bij Benelux-staten. Verder bestaat er taalverwantschap tussen Estland en Finland, omdat het Ests en het Fins beiden behoren tot de Finoegrische talen. Daarnaast heeft de Nordic Council de samenwerking tussen de Baltische staten altijd voorgestaan. De Nordic Council heeft de samenwerking bevorderd door financiële hulp te verschaffen. Ten slotte erkenden de Noorse staten al vroeg de onafhankelijkheid van de Baltische staten. Op de plenaire zitting van de Nordic Council van 6 tot 8 november 2000 is gedebatteerd over de toetreding van de Baltic Assembly tot de Nordic Council. Uiteindelijk is een resolutie met die strekking niet aangenomen. De meerderheid vond de toetreding prematuur, maar toetreding werd in de toekomst wel mogelijk geacht. Wel werd afgesproken dat de Nordic Council en de Baltic Assembly nauwer gaan samenwerken. De beide organisaties hebben vanaf 1996 verschillende gezamenlijke zittingen georganiseerd. De belangrijkste partners van de Baltic Assembly buiten de Baltische staten zijn de Nordic Council en de IPR, waarvan de eerste als belangrijkste wordt beschouwd. De laatste twee

jaren wordt de IPR wel belangrijker voor de Baltic Assembly. Met betrekking tot de EU voelt de Baltic Assembly zich soms meer verwant met de Benelux, omdat deze organisatie een grote ervaring heeft binnen de EU. De Noorse staten hebben dit minder, omdat ze niet vanaf het begin betrokken waren bij de EEG. Verder zijn niet alle Noorse staten lid van de EU.¹³

5.2.2 Samenwerkingsverklaring

Op 22 en 23 mei 1992 waren drie leden van de Baltic Assembly aanwezig op de plenaire zitting van de IPR. Het was voor het eerst dat Baltische parlementsleden in de hoedanigheid van leden van de Baltic Assembly aanwezig waren op een zitting van de IPR. Enkele leden van de IPR waren aanwezig op de plenaire zittingen van de Baltic Assembly van 29 tot 31 mei 1992 en van 29 tot 31 oktober 1993. Deze laatste keer heeft de IPR-delegatie onder andere van gedachten gewisseld met het presidium van de Baltic Assembly over de samenwerking tussen de IPR en de Baltic Assembly. Beide delegaties hadden de behoefte om de samenwerking tussen beide organisaties te formaliseren. De Baltic Assembly heeft het initiatief genomen door een conceptovereenkomst op te stellen. Deze overeenkomst is op de plenaire zitting van de IPR van 18 en 19 maart 1994 besproken. Tijdens deze zitting hield de voorzitter van de Baltic Assembly een toespraak. Hij benadrukte het belang van de overeenkomst met de IPR. De Baltic Assembly kon namelijk niet terugrijpen op een jarenlange ervaring. Daarom zou het willen leren van de ervaring van de Benelux. De uitwerking van deze overeenkomst zou de parlementaire en gouvernementele samenwerking tussen de Baltische staten kunnen versterken. Tijdens de zitting werden enkele wijzigingen voorgesteld door IPR-leden. Zo zou er niet gesproken moeten worden over een overeenkomst, maar over een gemeenschappelijke verklaring. Verder was de IPR van mening dat de voorgestelde kennisuitwisseling inzake veiligheid buiten de bevoegdheden van de IPR valt. Er werd overeengekomen dat grensoverschrijdende samenwerking een belangrijke plaats in de verklaring diende te krijgen.

Op deze wijzigingen na werd het conceptvoorstel van de Baltic Assembly op 4 juni 1994 eenparig aangenomen door de IPR. De plenaire zitting van de Baltic Assembly van 13 tot 15 mei 1994 reageerde positief op de wijzigingsvoorstellen van de IPR. Op 18 november 1994 hield de Benelux een conferentie in verband met het vijftigjarige bestaan. De conferentie ging over de rol en betekenis van kleine staten binnen het grotere Europa. In het algemeen werd ingegaan op de ervaring van de Benelux en de waarde van deze samenwerking in de toekomst. Aan het eind van deze conferentie werd de 'Common statement of parliamentary cooperation between the Baltic Assembly and the Benelux Consultative Interparliamentary Council' ondertekend door de voorzitters van beide parlementen. De verklaring bepaalt de oriëntaties, de prioriteiten en de gemeenschappelijke belangen van de samenwerking tussen beide parlementen. Ten eerste stonden beide partijen de ontwikkeling van democratische instellingen voor. Hieronder zou de uitwisseling van ervaringen met betrekking tot parlementaire werkzaamheden en voorlichtings- en opleidingscentra moeten vallen. Verder zou de samenwerking moeten gaan over wetgevingszaken. Hieronder vallen de coördinatie van wetgeving in de Benelux- en de Baltische staten, de bescherming van de rechten van de mens en de uitwisseling van juridische ambtenaren en documentatie. Ten tweede wordt een samenwerking op specifieke terreinen beoogd, te weten buitenlands beleid, havens, steden, visaprocedures, energie, markteconomie, milieubescherming, cultuur, onderwijs, wetenschap en grensoverschrijdende samenwerking. De samenwerking vindt plaats door middel van ontmoetingen tussen de leden van beide parlementen. Mogelijke middelen die werden genoemd, waren de deelname aan elkaars bijeenkomsten, het opzetten van gezamenlijke

¹³ Interview 9.

commissies en samenwerking tussen de secretariaten van beide organisaties. Procedureel is afgesproken dat bij uitwisseling van delegaties het uitnodigende parlement vooraf een gedetailleerd programma van activiteiten opstelt met voorbereidende studienota's. Na elke uitwisseling rapporteert de delegatie schriftelijk naar de eigen organisatie. De delegaties worden bepaald op basis van representativiteit en deskundigheid. Afgesproken is dat de reis- en hotelkosten ten laste zijn van respectievelijk het bezoekende en uitnodigende parlement.

Dat pas in november 1994 een gezamenlijke verklaring is getekend heeft te maken met onenigheid binnen de IPR. Er was altijd een deel van de IPR dat de steunverlening aan de Baltic Assembly goedkeurde, voornamelijk met betrekking tot het democratiseringsproces in de Baltische staten. Anderen vonden dat de IPR zich niet moest laten afleiden van zijn hoofdtaak. De IPR is immers een organisatie met een kleine begroting en weinig personeel. De IPR zou zich moeten beraden op de specifieke rol ten opzichte van de ondersteuning van andere internationale organisaties. Ook waren bepaalde leden terughoudend, omdat ze Rusland niet tegen het zere been wilden stoten. Aanbevelingen richting het Comité van Ministers over dergelijke steunverlening werden vaak wel unaniem aangenomen.

De Baltic Assembly was in het begin van de samenwerking met de IPR vooral gericht op de erkenning van de onafhankelijkheid van de Baltische staten. De steun van de IPR werd dan ook gewaardeerd, omdat dit een weg opende richting het EU-lidmaatschap. Dit bewijst een resolutie die op de plenaire zitting van de Baltic Assembly van 1 en 2 december 1995 werd aangenomen. In deze resolutie werden regeringen van de Baltische staten opgeroepen de mogelijkheid van samenwerking met de Benelux-staten te onderzoeken. Deze samenwerking zou, volgens de resolutie, later benut kunnen worden ten behoeve van hun relaties met de EU. De samenwerking met de Benelux-staten zou gericht moeten zijn op zaken als economie, handel en de ontwikkeling van communicatiemiddelen. In de resolutie wordt de verklaring van november 1994 overwogen.

Op 21 en 22 april 1995 waren twee leden en de secretaris-generaal van de IPR aanwezig op de plenaire zitting van de Baltic Assembly. Deze delegatie sprak met de voorzitter van de Commissie Wetgeving. Uit de voorbereidende nota's en dit overleg blijkt dat de Baltic Assembly geïnteresseerd was in parlementaire informatie-uitwisseling, met name op vier specifieke terreinen. Ten eerste gaat het om wetgeving, waaronder de Schengen-overeenkomst. De Baltic Assembly was benieuwd naar de voorwaarden en de gevolgen van eventuele toetreding tot het Akkoord van Schengen. Verder is het geïnteresseerd in de harmonisatie van het recht op Benelux-niveau. In het bijzonder gaat het hierbij om de wijze van harmonisatie, problemen die zich hierbij voordoen, de instanties die erbij betrokken zijn en de verhouding tussen Europese en Benelux-wetgeving. Ten tweede gaat het om havenbeleid en -wetgeving en hoe de Benelux erin slaagt om havens samen te laten werken. De Baltic Assembly is hierin geïnteresseerd, omdat de Baltische havens net als de Benelux-havens een doorvoerfunctie hebben. Ten derde gaat het om het energiebeleid. De Baltic Assembly wil weten hoe de Benelux op dit vlak samenwerkt en de energienetten integreert. Ten vierde gaat het om het beleid ten behoeve van de financiële sector. De bijzondere interesse gaat uit naar de kennis die Luxemburg op dit terrein heeft. De informatie-uitwisseling zou volgens de Baltic Assembly plaats moeten vinden op seminars waaraan de leden van de desbetreffende commissies van beide parlementen deelnemen. De seminars zouden afwisselend in de Benelux- en de Baltische staten moeten plaatsvinden.

Als antwoord hierop werd de Commissie Wetgeving uitgenodigd voor de Schengen-conferentie die de IPR later in 1995 zou organiseren. De IPR kan de dag vóór deze

conferentie een seminar organiseren over de technische aspecten van het Akkoord van Schengen. Voor de IPR-seminar over havenproblematiek in de tweede helft van 1995 werden de deskundige leden van de Baltic Assembly uitgenodigd. Meegedeeld werd dat de Baltic Assembly in 1996 een seminar zou organiseren over energiebeleid. Het beleid inzake de financiële sector in Luxemburg is niet direct een onderwerp dat de Benelux aangaat, maar de staat Luxemburg. Daarom zal de IPR zich hier niet op richten. Op de plenaire zitting van de IPR van 9 en 10 juni 1995 werd positief gereageerd op de geplande bijeenkomsten met de Baltic Assembly. Achtereenvolgens komen de thema's infrastructuur en het Akkoord van Schengen aan de orde.

5.2.3 Infrastructuur

Van 13 tot 17 september 1995 bracht de Commissie Communicatie een bezoek aan de havens van Rotterdam, Zeebrugge en Antwerpen. Het doel van het bezoek was een indruk te krijgen van het functioneren van de havens in de Benelux, zowel met betrekking tot economische als wettelijke aspecten. Er vond een uitwisseling van ervaringen plaats met betrekking tot havenwetgeving en systemen van havenbeheer. In het verslag dat in het Engels is opgesteld, is te lezen dat beide commissies de indruk hebben dat het bezoek bij heeft kunnen dragen aan een beter begrip voor elkaar en voor elkaars wensen. De Baltische delegatie gaf aan geleerd te hebben van de Benelux. Net als de Benelux zouden de Baltische staten namelijk ook optimaal gebruik moeten maken van hun gunstige geografische ligging. De Baltische delegatie was van mening dat zowel havens als het weg- en railvervoer speerpunten van het beleid in de Baltische staten behoorde te zijn.

De Commissie voor Ruimtelijke Ordening en Infrastructuur van de IPR bracht –op uitnodiging van de Commissie Communicatie van de Baltic Assembly- van 22 tot 27 maart 1996 een tegenbezoek aan de Baltische staten. Het doel van dit bezoek was dat beide partijen nuttige leereffecten zouden opdoen. Het bleek dat er behoefte was aan samenwerking tussen steden en havens uit de Benelux- en de Baltische staten. Op basis van de ervaringen van de IPR werd de Baltic Assembly geleerd hoe compromissen gesloten moeten worden in geval van tegenstrijdige belangen. De IPR-delegatie wees erop dat een compromis betekent dat je wat wint en wat verliest. Daarom moet de bereidheid er zijn om zich niet alleen te richten op het bereiken van winst.

De voorzitter van de Baltic Assembly zei op de plenaire zitting van 13 tot 16 april 1996, waarop een delegatie van de IPR aanwezig was, dat hij er zich op verheugde dat de Baltische Assembly de ervaring van de Benelux zou kunnen benutten. Hij sprak tevens de wens uit dat die contacten tot concrete resultaten mogen leiden. Op dezelfde zitting gaven de beide ondervoorzitters van de Baltic Assembly aan dat de Baltische staten en hun havens rivalen van elkaar zijn, maar dat deze rivalen ook belang hebben bij samenwerking. De Benelux heeft laten zien compromissen te kunnen sluiten. Volgens beide ondervoorzitters is dit een voorbeeld voor de Baltische staten. Dit betekent toe te geven doen op één domein en winst te boeken op een ander domein. De Letse ondervoorzitter voegde hieraan toe dat de Benelux een hoeksteen vormt van de EU. Ondanks de EU werkt de Benelux samen op politiek en economisch terrein. Volgens hem is dit een model dat door de Baltische staten gevolgd kan worden. Verder zei hij dat het bezoek van de Commissie Communicatie aan de Benelux in september 1995 heeft laten zien dat heel wat Baltische problemen een gezamenlijke aanpak vergen. In aansluiting hierop verklaarde de Estse ondervoorzitter van de Baltic Assembly op de plenaire zitting van de IPR van 31 mei en 1 juni 1996 dat de duurzame samenwerking van de Benelux op economisch terrein navolging verdient. Zijn argument hiervoor was dat deze samenwerking tussen kleine staten vereist is, zodat deze staten gezamenlijk kunnen

onderhandelen met grotere staten. Verder kunnen de Baltische staten zich niet permitteren fouten te maken inzake hun Europese integratie.

Op 7 en 8 december 1997 waren drie leden van de IPR aanwezig op de plenaire zitting van de Baltic Assembly. Deze delegatie was zo samengesteld dat een doelgerichte gedachtewisseling met de Commissie Communicatie van de IPR tot stand kon worden gebracht. De Commissie voor Ruimtelijke Ordening en Infrastructuur van de IPR had namelijk verregaande samenwerking met deze commissie voorgesteld. Als resultaat van dit overleg werd een verklaring opgesteld waarin werd gewezen op het streven naar contacten op het gebied van infrastructuur tussen de Benelux- en de Baltische staten. Daarbij wordt in de eerste plaats gedacht aan het havenbeleid, de havengebonden investeringen, het luchthavenbeleid en het weg- en spoorwegvervoer. Tevens werden verkennende gesprekken gevoerd over het gezamenlijk opzetten van een workshop over de strijd tegen de georganiseerde misdaad. Op de zitting zelf hield de voorzitter van de IPR een toespraak. Hij wees erop dat de Baltic Assembly ondanks de toekomstige toetreding van de Baltische staten tot de EU, zou moeten blijven bestaan. Ook de Baltic Assembly zou, net als de Benelux, invloed kunnen hebben op de Europese besluitvorming.

Ter verbetering van de contacten met de Baltic Assembly organiseerde de Commissie voor Ruimtelijke Ordening en Infrastructuur van de IPR op 16 januari 1998 een openbare hoorzitting. Deze hoorzitting ging over het faciliteren van economische contacten tussen de Benelux- en de Baltische staten. Aanwezig waren vertegenwoordigers van ministeries en het bedrijfsleven, in het bijzonder uit de vervoerssector, en leden van de Commissie Communicatie en Transport van de Baltic Assembly. De hoorzitting was bedoeld om zoveel mogelijk te vernemen hoe de ervaringen zijn met de Baltische staten op het terrein van de economische contacten. Hiermee koos de IPR voor een directe stimulering van de Baltische economie.

Op 23 en 24 april 2004 hield de Baltic Assembly een havenconferentie. De conferentie ging over het sociaal-economische belang van de Benelux-havens en de gevolgen voor de gehele infrastructuur en milieu. De lezingen gingen over de praktijk van havenkwesties in de Benelux, maar niet over het beleid van de Benelux in het bijzonder. Er waren zelfs elf leden van de Baltic Assembly aanwezig. De meeste leden van deze delegatie namen niet actief deel aan de conferentie, bijvoorbeeld door mee te doen aan de discussie.

5.2.4 Schengen

Op 8 en 9 december 1995 organiseerde de Benelux een conferentie over het Akkoord van Schengen. Deze conferentie ging over de samenwerking tussen de staten van Schengen en over de werking van het Akkoord van Schengen. Leden van de Baltic Assembly namen actief deel aan deze conferentie. Het einddocument van deze conferentie ging over het initiëren van een gezamenlijk programma dat in de toekomst grensoverschrijdende procedures moeten faciliteren. Op de plenaire zitting van de Baltic Assembly van 25 tot 27 april 1997 werd de 'Resolution on the Negotiations about the Schengen Visa Space' aangenomen. De Baltic Assembly was zeer tevreden over de vooruitgang van de onderhandelingen tussen de regeringen van de Baltische staten, Finland, Zweden en Noorwegen over het reizen zonder visa. Dit zou een bijdrage leveren aan de onderhandelingen tussen de Baltische en de Schengen-staten over het toetreden tot het Akkoord van Schengen. In de resolutie wordt verwezen naar de Schengen-conferentie van de Benelux van december 1995. In de resolutie worden de Baltische regeringen verzocht de Schengen-onderhandelingen zo spoedig mogelijk te starten. De Baltic Assembly heeft deze resolutie aangenomen, omdat het wil delen in de

voordelen van het Akkoord van Schengen. Door deze toetreding zouden de Baltische staten een stap dichterbij de EU-toetreding zijn, aldus de Baltic Assembly. Op dezelfde plenaire zitting verklaarde de voorzitter van de Litouwse delegatie dat gerekend wordt op de hulp van de IPR bij de overname van het acquis communautaire van de EU.

Na deze zitting vond een gezamenlijke zitting plaats tussen de Baltic Assembly en de Baltic Council of Ministers plaats. Op deze zitting gaf de voorzitter van de IPR een toelichting op de werking van de douane-unie van de Benelux. Hierom had de Baltic Assembly verzocht. Met betrekking tot de douane-unie ging hij in op het ontstaan, het opzetten van overeenkomsten en de voorwaarden. Verder sprak hij over de tariefunie, de opheffing van kwantitatieve beperkingen, het gemeenschappelijk handelsbeleid en de gemeenschappelijke wetgeving. Ten slotte ging hij in op de tegenwoordige waarde van de Benelux.

Rond de plenaire zitting van de IPR van 16 en 17 maart 2001 heeft de delegatie van de Baltic Assembly met enkele IPR-leden de luchthaven van Luxemburg bezocht. Het doel van dit bezoek was het bekendmaken van de Baltische delegatie met het Schengen Information System.

5.2.5 Grensoverschrijdende samenwerking

De samenwerking tussen de Benelux en de Baltic Assembly had grote aandacht voor grensoverschrijdende samenwerking. Op verzoek van de Letse delegatie van de Baltic Assembly werd op 29 april 1997 een brief gestuurd door het Secretariaat-Generaal van de Benelux. In deze brief werden drie mogelijke probleemgebieden binnen de Benelux geïnventariseerd. Het eerste probleem betrof de overgang van België naar een federale staat. Deze overgang creëert namelijk de behoefte aan een gepast wettelijk kader dat overeenkomsten tussen Belgische en Nederlandse of Luxemburgse regio's en gemeenten toestaat. Het tweede probleem is dat sociale en fiscale wetgeving voor grensarbeiders onvoldoende is geharmoniseerd. De politieke wil om deze zaak op te lossen, lijkt niet voor handen. Het derde probleem betreft de vergaande harmonisatie van wetgeving. Dit proces is niet eenvoudig en verloopt langzaam. Tevens werden twee documenten meegestuurd over de politieke samenwerking binnen de EU.

Op basis hiervan en van andere informatie over grensoverschrijdende samenwerking heeft de plenaire zitting van de Baltic Assembly tijdens de plenaire zitting van 7 en 8 november 1997 de resolutie 'On Cross-Border Co-operation' aangenomen. De ervaring van de Benelux op het gebied van grensoverschrijdende samenwerking inzake onderwijs, werkgelegenheid, infrastructuur en milieubescherming wordt in deze resolutie overwogen. De Benelux heeft inzake grensoverschrijdende samenwerking een wettelijke basis gecreëerd. Aan de Baltic Council of Ministers werd gevraagd een dergelijke basis te creëren ter stimulering van de samenwerking tussen gemeenten in grensgebieden. In de marge van deze plenaire zitting werd afgesproken dat de Baltic Assembly en de IPR, in het bijzonder de Commissie voor Ruimtelijke Ordening en Infrastructuur, meer gegevens zullen uitwisselen over grensoverschrijdende infrastructurele projecten. Er werd een lijst van belangrijkste thema's opgesteld: havens, vliegvelden en weg- en spoorvervoer. Verder liet de Commissie Wetgeving van de Baltic Assembly weten met belangstelling de strijd van de Benelux tegen de georganiseerde misdaad te volgen. Deze commissie gaf aan dat deze werkwijze eventueel overgenomen zou kunnen worden door de Baltische staten. Met de IPR-delegatie werd overeengekomen dat in de toekomst een bijeenkomst zou worden georganiseerd over de bestrijding van drugs, corruptie en witwasoperaties.

Op 5 november 1999 organiseerde de Baltic Assembly met de IPR een conferentie over grensoverschrijdende samenwerking. De IPR-leden die hier aanwezig waren, gaven weer op welke manier de Benelux grensoverschrijdende problemen aanpakt. Verder gaven zij weer hoe gemeenschappelijke grensposten en douaneheffing zijn gerealiseerd. Baltische regeringsvertegenwoordigers en ambtenaren uit grensgemeenten waren ook aanwezig. Deze conferentie was georganiseerd om de belangrijkste belemmeringen inzake grensoverschrijdende samenwerking te identificeren. Op basis hiervan werd een programma ter oplossing van deze problemen opgesteld.

Als resultaat van deze conferenties nam de plenaire zitting van de Baltic Assembly op 4 december 1999 de resolutie 'On the development of transborder cooperation' aan. In deze resolutie wordt de ervaring van de Benelux op het gebied van grensoverschrijdende samenwerking overwogen. De resolutie stelt voor om een werkgroep van leden van de Baltische parlementen en regeringen op te richten. Hierin zouden ook vertegenwoordigers van regionale en lokale overheden participeren. Deze werkgroep kreeg de taak om voorstellen ter verbetering van grensoverschrijdende samenwerking uit te werken. Op de zitting werd toegelicht dat de kennis van de Benelux heel belangrijk is voor het uitwerken van grensoverschrijdende projecten die de bevolking van de Baltische staten ten goede komen. De Baltische staten zaten immers nog in een beginstadium.

De nationale delegaties lieten weten dat grensoverschrijdende samenwerking een van de prioriteiten is. Daarom werd gerekend op de ondersteuning van de Benelux. De voorzitter van de Baltic Assembly ging in op de conferentie van november 1999. Hij verklaarde dat de IPR beschikt over een schat van ervaring inzake grensoverschrijdende samenwerking. Deze ervaring was bepalend voor het welslagen van deze conferentie. Het werd de belangrijkste bijeenkomst tijdens het Letse voorzitterschap genoemd. Volgens hem zette de conferentie de Baltic Assembly tot nadenken over de rol in de nabije en verdere toekomst. Tijdens de zitting werd verder verklaard dat de Baltic Assembly nog veel kan leren van de Benelux, bijvoorbeeld op de terreinen van taalproblematiek, immigratiebeleid en de harmonisatie van sociale wetgeving.

In oktober 2000 organiseerde de Commissie voor Cultuur, Onderwijs en Volksgezondheid van de IPR een studiedag over ambulancevervoer in de grensstreek. De conclusie was dat er, ondanks de voortschrijdende europeanisering, nog steeds grensoverschrijdende problemen zijn die niet door de EU aangepakt kunnen worden. Grensoverschrijdend ambulancevervoer ondervindt problemen op het gebied van verzekering, financiering en wetgeving. Op basis van deze conclusies zijn enkele aanbevelingen gedaan aan de regeringen van de Benelux. Leidend hierin was dat mensenlevens niet ondergeschikt mogen zijn aan wetten en regels. De voorzitter van de IPR, die ook aanwezig was op deze studiedag, gaf aan dat de samenwerking tussen de Baltische staten nog niet zover gevorderd is dat samenwerking op het gebied van ambulancevervoer gestalte kan krijgen. Hij zei een dergelijke samenwerking wel noodzakelijk te vinden voor de Baltische staten.

De conferentie van november 1999 had, volgens het Bureau van de Baltic Assembly, de lokale autoriteiten gevoelig gemaakt voor grensoverschrijdende samenwerking. Gezien dit positieve resultaat organiseerde de Baltic Assembly op 9 februari 2001 een conferentie over grensoverschrijdende samenwerking tussen grenssteden. Bij deze organisatie was de IPR intensief betrokken. Ter voorbereiding van deze conferentie heeft de Baltic Assembly de belangrijkste problemen tussen de steden Valga (Estland) en Valka (Letland) op de plenaire zitting van 7 tot 9 december 2000 besproken met de aanwezige IPR-delegatie. Vooraf was een document met achtergrondinformatie van deze problemen opgesteld door de Baltic Assembly en verstuurd naar de IPR. Vroeger was Valga-Valka één stad, maar de nieuwe grenzen van na

de onafhankelijkheid van de Baltische staten creëerde een grens dwars door deze stad. Dit zorgt voor praktische problemen voor de inwoners die in het ene deel van de stad wonen en hun verplichtingen in het andere deel van de stad hebben. Hoewel deze twee steden op 20 november 1995 een samenwerkingsverdrag hebben getekend, heeft dit niet geleid tot de oplossing van de cruciale problemen. De belangrijkste problemen in Valga-Valka betreffen:

- vereenvoudiging van de procedure bij de grens betreffende visa en het bezoek aan bijvoorbeeld familieleden, begraafplaatsen en scholen in het andere stadsdeel
- de toepassing van bepalingen van het burgerlijk wetboek op gemengde gezinnen (bestaande uit Esten en Letten) inzake eigendomsrecht
- het treinstation ligt in Valga en het openbaar is onvoldoende ontwikkeld
- scholen waarop kinderen zitten die aan de andere kant van de grens wonen, hebben financieringsproblemen
- milieubescherming (uitwisselen van informatie, gemeenschappelijk actieplannen, beschermde gebieden, afvalcontroles, watervoorzieningen)
- het gemeenschappelijk gebruik en beheer van de infrastructuur verlopen moeizaam
- de nationale wetten regelen grensoverschrijdende samenwerking onvoldoende

Het Secretariaat-Generaal van de Benelux, drie leden en de secretaris-generaal van de IPR waren aanwezig. Van Baltische zijde namen lokale en nationale ambtenaren, leden van de Baltic Assembly en wetenschappers actief deel aan deze conferentie. Vooraf liet het presidium van de Baltic Assembly weten dat de aanwezigheid van de Benelux-delegatie, gezien de grote ervaring van de Benelux, enorm gewaardeerd werd. De conferentiedeelnemers hebben voorafgaande aan de conferentie een bezoek gebracht aan Valga-Valka, zodat de problemen in de werkelijkheid konden worden bekeken. Het doel van de conferentie was in dit kader het vaststellen van de problemen en het inventariseren van de oplossingen. De voorzitter van de IPR gaf hierbij aan dat de werkwijze van de Benelux is overgenomen. Hij doelde erop dat de Benelux problemen inzake grensoverschrijdende samenwerking eerst definieert met diverse actoren, waarna er met deze actoren gezocht wordt naar oplossingen. De vice-voorzitter van de IPR hield een toespraak waarin werd aangegeven dat grenzen geen barrières moeten zijn, maar ontmoetingsplaatsen. Er werd gemeld dat de juridische grondslag voor grensoverschrijdende samenwerking van de Benelux de basis is voor het oplossen van grensoverschrijdende problemen die burgers elke dag ervaren. Verder werd aangegeven dat de Benelux een lange samenwerkingstraditie heeft en dat de binnengrenzen al geruime tijd zijn afgeschaft. Ter oplossing van grensoverschrijdende problemen heeft de IPR de Werkgroep Grensoverschrijdende Samenwerking opgericht, die bestaat uit leden uit de zeven commissies. Deze werkgroep heeft leden uit alle Benelux-staten en stelt oplossingen voor inzake grensoverschrijdende problemen. De secretaris-generaal van de Benelux wees er in zijn toespraak op dat de basis van de oplossing van Valga-Valka gevonden moet worden op het nationale niveau van Estland en Letland. Immers, de grens tussen deze twee steden is allereerst een staatsgrens. Wanneer staten zouden besluiten om de grensformaliteiten te verminderen, heeft dat een directe invloed op de grens tussen Valga en Valka. Dit zou de bestuurlijke samenwerking tussen deze twee steden makkelijker maken. Tevens opent het verminderen van grensformaliteiten de weg naar economische integratie. Om een economische integratie te realiseren zouden de Baltische staten, net als de Benelux-staten, de volgende stappen moeten ondernemen:

- het afschaffen van heffingen op het onderlinge verkeer en instellen van een gezamenlijk tarief voor importen vanuit derde staten
- het wegnemen van kwantitatieve beperkingen bij import en export
- een gezamenlijke tarievenpolitiek richting derde staten
- een gezamenlijke handelspolitiek

- een eenmaking van tariefwetgeving

Er zijn altijd redenen voor het instandhouden van staatsgrenzen. Daarom is politieke wil voor het nemen van deze stappen vereist, zo zei de secretaris-generaal. Beslissingen hieromtrent dienen dan ook te worden genomen door regeringen en parlementen. Hij sloot af door te benadrukken dat de Benelux haar expertise graag ter beschikking stelt. Ondanks de verschillen tussen de Benelux- en de Baltische staten, is de aard van de problemen hetzelfde, zodat beide organisaties van elkaar kunnen leren.

Ter afsluiting van de conferentie werd op basis van de problemen in Valga-Valka en de ervaringen van de Benelux een gezamenlijke oproep gedaan. Als overgangprocedure werden de regeringen van Estland en Letland opgeroepen om de inwoners van Valga-Valka gratis verblijfsvergunningen voor de andere staat te verstrekken. In het bijzonder zou dit moeten gelden voor inwoners die familie in het andere stadsdeel hebben wonen en inwoners die culturele, onderwijs- en sportactiviteiten willen volgen in het andere stadsdeel. Voor de financiering van onderwijsinstellingen zouden deze regeringen wederzijdse regelingen moeten treffen. Hierdoor zouden kinderen gemakkelijker onderwijs kunnen volgen in het andere stadsdeel. Verder worden de beide stadsbesturen gevraagd om gedetailleerde informatie te leveren aan het ministerie van Buitenlandse Zaken van beide staten over de grensoverschrijdende problemen en de mogelijke oplossingen hiervan. Beide gemeentebesturen en deze ministeries zouden een werkgroep voor grensoverschrijdende problemen moeten oprichten. Ten slotte werd de Baltic Council of Ministers gevraagd om de oprichting van een fonds voor grensoverschrijdende samenwerking en om de ontwikkeling van kleine grensoverschrijdende projecten in de regio te bespoedigen.

De Baltic Assembly heeft de Benelux een halfjaar na de conferentie van februari 2001 schriftelijk ingelicht over de concrete resultaten van deze conferentie. Uit deze informatie bleek dat de Estse en Letse ministeries van Buitenlandse Zaken overeengekomen zijn dat een interministeriële werkgroep ter bevordering van de samenwerking tussen Valga en Valka in oprichting was. Daarvoor hadden de Estse en Letse ministers die belast zijn met regionale samenwerking een bijeenkomst belegd waarop voorstellen werden gedaan ter oplossing van de problemen in Valga-Valka. Verder zijn de gemeenteraden van Valga en Valka in gesprek met de ministeries van Financiën uit beide staten om een gemeenschappelijke grenspost op het treinstation van Valga te realiseren. De stad Valka zal in samenwerking met Valga de Estse en Letse ministeries van Buitenlandse Zaken verzoeken de formaliteiten aan de grens te vereenvoudigen. Deze zaken bevestigen wat tijdens één van de interviews naar voren kwam over de ervaring van de Benelux inzake grensoverschrijdende samenwerking. Er werd namelijk aangegeven dat deze ervaring is gebruikt bij het oplossen van problemen in Valka en Valga, bijvoorbeeld bij het ontwikkelen van gezamenlijke infrastructurele projecten en het openen van gemeenschappelijke grensposten.¹⁴

Op basis van de conferentie van februari 2001 en de daaruit voortvloeiende contacten heeft de Baltic Assembly op de plenaire zitting van 31 mei tot 2 juni 2001 een resolutie aangenomen over de grensoverschrijdende samenwerking. De regeringen van Estland, Letland en Litouwen worden hierin opgeroepen om onderling een overeenkomst te sluiten ter bevordering van nauwere grensoverschrijdende samenwerking. Verder wordt gevraagd om coördinatie van het oplossen van wettelijke, administratieve en technische problemen die de grensoverschrijdende samenwerking belemmeren. Een intergouvernementele werkgroep zou belast moeten zijn met deze coördinatie. In de aanbeveling wordt weergegeven dat de

¹⁴ Interview 5.

ervaring van andere EU-lidstaten betreffende grensoverschrijdende samenwerking tussen lokale en regionale overheden het uitgangspunt vormde bij de opstelling hiervan.

Op 12 en 13 september 2002 hield de Baltic Assembly een conferentie over de invloed van wetgeving op de drugsbestrijding. Afgevaardigden van de IPR en de Nordic Council waren hierop aanwezig. De IPR-delegatie lichtte de toenmalige stand van zaken van de Belgische, Nederlandse en Luxemburgse wetgeving toe op deze conferentie. Verder werd verteld hoe de samenwerking inzake drugsbestrijding in de Benelux wordt aangepakt. De conclusies van de conferentie werden opgenomen in een slotverklaring die unaniem werd aangenomen. Op verzoek van de IPR-delegatie werd in deze verklaring opgenomen dat zowel de dealers als hun bazen moeten worden gestraft en dat het witwassen van geld afkomstig uit drughandel bestreden zou moeten worden. Hierop is het beleid van de Benelux ook gericht. Als gevolg van deze conferentie nam de plenaire zitting van de Baltic Assembly van 13 en 14 december 2002 een resolutie 'On Combating the Spread of Narcotic Drugs' aan. Hierin werd de Baltic Council of Ministers opgeroepen om bij wet straffen te regelen voor iedereen die winst haalt uit drugstransport en –verkoop en het witwassen van drugsgeld. Om dit te realiseren zouden nationale, regionale en lokale instellingen in de Baltische staten –overeenkomstig het beleid van de Benelux- meer informatie moeten uitwisselen en gezamenlijke maatregelen moeten nemen.

5.2.6 Klimaatveranderingen en cultuur

In kleinere mate dan grensoverschrijdende samenwerking hebben klimaatveranderingen en cultuuraspecten ook een rol gespeeld in de samenwerking tussen de IPR en de Baltic Assembly. Achtereenvolgens komen deze thema's aan de orde.

Klimaatveranderingen

In april 2001 is een conferentie gehouden door de IPR, de Baltic Assembly en de Nordic Council over klimaatveranderingen. Ter voorbereiding van deze conferentie heeft de plenaire zitting van de IPR van 16 en 17 maart 2001 een aanbeveling aangenomen. In deze aanbeveling werden alle EU-lidstaten opgeroepen om over te gaan tot ratificatie van het Kyoto-protocol. Dit protocol was namelijk in 1997 opgesteld, maar weinig staten maakten haast met de ondertekening van het protocol. De Benelux-regeringen werden in deze aanbeveling gevraagd om maatregelen ter bevordering van de reductie van broeikasgassen te nemen. De reden hiervan was dat de IPR van mening was dat de urgentie hieromtrent hoog is en dat er daarom niet gewacht kon worden op de maatregelen voortvloeiende uit het Kyoto-protocol. Verder werd aanbevolen om de reeds genomen acties voor het realiseren van de verplichtingen uit het Kyoto-protocol, snel uit te werken. De IPR gaf tevens aan overtuigd te zijn dat het broeikasprobleem alleen in samenwerking tussen staten op te lossen is. Daarom zou de uitvoering van het Kyoto-protocol gezamenlijk tot stand moeten worden gebracht. Op deze zitting van de IPR waren de voorzitter en de ondervoorzitters van de Baltic Assembly aanwezig.

Op 27 april 2001 werd een gezamenlijke conferentie gehouden door de IPR, de Baltic Assembly en de Nordic Council over klimaatveranderingen. Drie leden van de Baltic Assembly waren aanwezig. De conferentie ging voornamelijk over de toekomst van het Kyoto-protocol en over de klimaatconferentie van Bonn van juli 2001. Aan het eind van de conferentie werd een gezamenlijke eindverklaring opgesteld. Hierin werden de Europese Commissie en de regeringen van de Benelux-, Baltische en Noorse staten opgeroepen om zo spoedig mogelijk over te gaan tot de ratificatie van het Kyoto-protocol. Opvallend was dat er overeenkomsten waren met de IPR-aanbeveling van maart 2001. Ten eerste werden alle staten

opgeroepen om het Kyoto-protocol te ratificeren. Verder moesten er, om niet te hoeven moeten wachten op internationale verdragen, nu al worden begonnen met het ontwikkelen van een concreet klimaatbeleid. De urgentie is immers hoog. Ook moesten reeds genomen inspanningen betreffende het Kyoto-protocol spoedig concreet worden uitgewerkt.

Op basis van de verklaringen van de IPR en de gezamenlijke conferentie deed de plenaire zitting van de Baltic Assembly van 2 juni 2001 een aanbeveling aan de Baltic Council of Ministers. Aanbevolen werd aandacht te geven aan de klimaatverandering. Verder werd de steun gevraagd voor de eindverklaring van de klimaatconferentie van april 2001.

Cultuur

Op 30 mei 2003 hield de Baltic Assembly een conferentie met als thema 'the protection of ethnic culture and the underwater cultural heritage in the Baltic Sea'. De IPR-delegatie bestond uit de voorzitter, vier leden van de Commissie voor Cultuur, Onderwijs en Volksgezondheid en de secretaris-generaal van de IPR. In de marge van deze vergadering had deze commissie een vergadering met de Commissie voor Onderwijs, Wetenschap en Cultuur van de Baltic Assembly. Op deze vergadering werd van gedachten gewisseld over de werkwijze en de inhoud van beide commissies. Beide commissies hebben een vergelijkbare werkwijze. Aanbevelingen worden opgesteld en besproken in de commissies, waarna ze worden voorgelegd aan de plenaire vergadering. Goedgekeurde aanbevelingen worden respectievelijk naar het Comité van Ministers en de Baltic Council of Ministers gestuurd. De Baltische commissie gaf aan geïnteresseerd te zijn in een vervolgonferentie over grensoverschrijdende samenwerking tussen grenssteden. De conferentie over grensoverschrijdende samenwerking tussen grenssteden van februari 2001 was volgens deze commissie heel leerzaam geweest. Op dit terrein is al grote vooruitgang geboekt in de Baltische staten, maar nog niet alle problemen zijn opgelost.

Op de conferentie zelf is aangegeven dat de Benelux pogingen doet om het cultuurbeleid op elkaar af te stemmen, maar dat het nog geen succes was. Er wordt op verschillende niveaus gewerkt, namelijk op het nationale, gewestelijke, provinciale en gemeentelijke niveau. Aan het eind is geconcludeerd dat de conferentie vooruitgang heeft gebracht in de samenwerking tussen beide parlementen. Op de conferentie werd niet specifiek ingegaan op de ervaring van de Benelux. De IPR-delegatie gaf wel aan dat privé-initiatieven inzake cultuureigendommen belangrijk zijn. Dit werd ook opgenomen in de slotverklaring van de conferentie. Dit werd ook overgenomen in de resolutie 'On the maritime cultural heritage in Estonia, Latvia and Lithuania' die op de plenaire zitting van de Baltic Assembly van 27 tot 29 november 2003. Hierin werd namelijk gesproken over het bevorderen van het zelfbewustzijn van de samenleving inzake cultuureigendommen.

5.2.7 Samenwerking binnen de EU

In 1999, maar met name in 2003, is het onderwerp regionale samenwerking binnen de EU aan de orde geweest tussen de IPR en de Baltic Assembly. In 1999 was het als gevolg van een conferentie op 19 april 1999 tussen de Nordic Council, de Nordic Council of Ministers, de IPR en het Comité van Ministers van de Benelux. Vanaf 2003 wordt over dit thema van gedachten gewisseld op initiatief van de Baltic Assembly. Achtereenvolgens wordt hier aandacht aan besteed.

De conferentie van april 1999 had als thema 'Regional co-operation in an enlarged Europe'. Het presidium van de Baltic Assembly was ook aanwezig. Een Engelstalig rapport is achteraf opgesteld en toegezonden aan de deelnemers van de conferentie. Tijdens de ochtendvergadering werd vooral informatie uitgewisseld over de wijze waarop de

samenwerking tussen de Noordse staten en tussen de Benelux-staten, zowel op ministerieel als op parlementair niveau, verloopt. Over de Benelux spraken de directeur-generaal voor de Europese samenwerking van het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken en de voorzitter van de IPR. De directeur-generaal zei dat de EU de Benelux niet heeft ingehaald. Hij gaf aan op welke wijze de Benelux de politieke samenwerking voorafgaande aan Europese ministerversamelingen vorm heeft gegeven. Op basis van het gemeenschappelijke belang dat grote EU-lidstaten kleine lidstaten niet buiten het spel mogen zetten, speelt deze samenwerking een rol van betekenis. Volgens hem pleit dit ervoor dat ook de Midden- en Oost-Europese staten op politiek terrein samenwerken binnen de EU. De voorzitter van de IPR sloot zich aan bij deze toespraak en benadrukte dat kleine EU-lidstaten voor de keuze staan om samen te werken of alleen op te trekken. Gevolg van dit laatste zou zijn dat ze weinig of niet betrokken worden bij de EU-besluitvorming. De middagvergadering ging over de rol van de regionale organisaties in een uitgebreide EU. Geconcludeerd werd dat binnen de EU vele regionale zaken spelen, waardoor de noodzaak van regionale samenwerking toeneemt.

Op de plenaire vergadering van de IPR van 21 en 22 november 2003 sprak de voorzitter over het nut van de ervaring van de Benelux voor de Baltic Assembly. Deze ervaring is vaak het uitgangspunt geweest voor het aanpakken van problemen in de Baltic Assembly. Op het moment van deze zitting waren de Baltische staten nog geen halfjaar verwijderd van hun toetreding tot de EU. De Baltic Assembly zou in de komende tijd van gedachten willen wisselen met de IPR over de plaats van kleine staten binnen de EU. Volgens deze voorzitter zou het bijvoorbeeld gaan om nauwere economische en grensoverschrijdende samenwerking. De Baltic Assembly heeft samen met de IPR enkele bijeenkomsten georganiseerd over de plaats van kleine staten binnen de EU. Achtereenvolgens komen een plenaire zitting van de Baltic Assembly en een rondetafelgesprek aan de orde.

Op de plenaire zitting van de Baltic Assembly die kort daarop volgende, namelijk van 27 tot 29 november 2003 benadrukte de voorzitter van de IPR het belang van samenwerking tussen kleine staten binnen het grote Europa. De Benelux-staten hebben gezamenlijk immers evenveel stemmen in de Europese Raad als Duitsland en Frankrijk elk hebben. Door nauwe politieke samenwerking zouden de Baltische staten een rol van betekenis kunnen spelen binnen de EU. Het succes hiervan heeft de Benelux, volgens hem, in het verleden meermalen laten blijken.

Van 22 tot 23 januari 2004 hield de Baltic Assembly een rondetafelgesprek over de samenwerking tussen de Baltische staten in de EU. Vanwege hun ervaring waren afgevaardigden van de IPR en de Nordic Council aanwezig. Ter voorbereiding was de Commissie voor Buitenlandse Vraagstukken van de IPR een week voor de bijeenkomst bijeen gekomen. Het doel van deze bijeenkomst was het bepalen van de prioriteiten van de samenwerking tussen de Baltische staten met het oog op de EU-toetreding van 1 mei 2004. Tijdens het rondetafelgesprek werden drie thema's behandeld. Het eerste thema was de samenwerking tussen de kleine staten in de EU. Vanuit de IPR hield de voorzitter een voordracht over het belang van politieke samenwerking binnen de EU, zodat kleine lidstaten niet in een minderheidspositie terechtkomen. Overleg en samenwerking zijn des te meer van belang in een EU van 25 of meer lidstaten. Daarom komen de Benelux-regeringen voor een Europese Raad informeel bijeen, zo zei hij. Hij omschreef precies op welke wijze deze samenwerking gestalte wordt gegeven. Het tweede thema was de bijdrage van de Baltische Staten bij de uitbouw van de Europese instellingen en het uitwerken van het Europees beleid. Vanuit de IPR gaf een van de ondervoorzitters een bijdrage over de positie van nationale

parlementen bij de EU-besluitvorming. Het derde thema was het vormen van samenwerking tussen de Baltische staten in de EU. Namens de IPR hield een lid van de Commissie voor Buitenlandse vraagstukken een toespraak over grensoverschrijdende samenwerking binnen de EU. Hij werkte enkele voorbeelden van grensoverschrijdende samenwerking van de Benelux uit en benadrukte het belang hiervan. De voorbeelden waren de samenwerking tussen havens, tussen politie- en douanediens ten inzake drugbestrijding en tussen ziekenhuizen waardoor patiënten woonachtig in de grensgebieden in spoedgevallen naar het dichtstbijzijnde ziekenhuis kunnen worden gebracht. Hij sloot af met de mededeling dat de IPR altijd klaar staat om de Baltic Assembly tot hulp te zijn.

Naar aanleiding van de voordrachten uit de IPR heeft op deze bijeenkomst en erna een uitgebreide bezinning plaatsgevonden binnen de Baltic Assembly over de plaats van de Baltische staten binnen de EU. De Baltic Assembly heeft nagedacht over de rol van de Baltic Council of Ministers. Zo is het voorstel binnen de Baltic Assembly besproken de Baltic Council of Ministers voor bijeenkomsten van de Europese Raad bijeen te laten komen. Op deze bijeenkomsten zouden standpunten kunnen worden uitgewisseld. Bij overeenkomstige standpunten zou samengewerkt kunnen worden. Mogelijk zou de Baltic Assembly een aanbeveling doen aan de Baltic Council of Ministers.

Een delegatie van de Baltic Assembly was uitgenodigd voor de plenaire zitting van de IPR van 19 en 20 maart 2004, waarop het rondetafelgesprek werd geëvalueerd. Zoals op elke activiteit van de IPR waarvoor de Baltic Assembly is uitgenodigd, wordt gezorgd voor vertaling naar het Russisch en het Engels. Ondanks deze faciliteit was de delegatie van de Baltic Assembly niet aanwezig op de IPR-vergadering van 20 maart 2004. De delegatie had laten weten de stad Brussel, waar de vergadering plaatsvond, te verkennen.

Na de onderzoeksperiode stonden twee conferenties van de Baltic Assembly gepland waarvoor de IPR was uitgenodigd. De eerste conferentie zou gaan over 'Minority Languages and Integration'. Twee aspecten zouden centraal staan, namelijk taal- en religieuze aspecten. De tweede conferentie zou als thema 'Labour market policy and migration in the context of the EU' hebben. Drie onderwerpen zouden hier centraal staan, namelijk structuurfondsen, Schengen en illegale immigratie en werkloosheid binnen bepaalde regio's en leeftijdsgroepen. Op beide conferenties zouden IPR-leden toespraken verzorgen.

5.2.8 Institutionele aspecten

Ten slotte worden institutionele aspecten beschreven. Uit het onderstaande zal duidelijk worden dat de Benelux een rol heeft gespeeld bij het secretariaat en het voorzitterschap van de Baltic Assembly. Bij oprichting van de Baltic Assembly had het geen secretariaat. Op de verschillende nationale parlementen werd het secretariaat gevoerd. Toen de Baltic Assembly in 1994 snel een secretariaat wilde, is aan de IPR gevraagd hoe een dergelijk secretariaat hoort te functioneren. Met betrekking tot de praktische vormgeving, zoals de taken en de werkwijze van zo'n secretariaat, heeft de Baltic Assembly de kennis van de IPR gebruikt.¹⁵ Specifieke gegevens hierover waren niet beschikbaar.

Begin 2002 heeft de projectmanager van de Baltic Assembly, werkzaam op het secretariaat, een stage van twee weken gelopen op het Secretariaat-Generaal van de Benelux. Ze kwam in aanraking met verschillende aspecten van de Benelux, waaronder ook van de IPR. Met deze stage wilde ze zich bekend maken met de organisatie van de Benelux. De projectmanager zag bij de IPR dat een langer durend voorzitterschap de continuïteit van de organisatie ten goede

¹⁵ Interview 7.

komt. Op basis hiervan is binnen de Baltic Assembly een voorzitterschap van twee jaar overwogen. Uiteindelijk heeft het presidium op 9 maart 2002 besloten om de duur van het voorzitterschap te wijzigen in een jaar. Er was niet gekozen voor een tweejarig voorzitterschap, omdat het accent hierdoor bij één nationale delegatie kan komen te liggen. De voorzitter en vice-voorzitters zijn immers ook hoofd van de nationale delegaties. Op de plenaire zitting van de Baltic Assembly van 23 tot 25 maart 2002 werd besloten om het eenjarige voorzitterschap in te voeren. Op de plenaire zitting van 13 en 14 december 2002 is vervolgens besloten om dit eenjarige voorzitterschap in te laten gaan op 1 januari 2003, te beginnen bij Litouwen.

5.3 Benelux en Visegrád Group

5.3.1 Ontstaan van contacten

In het voorjaar van 1990 werd door de Raad van Europa een conferentie georganiseerd in Boedapest. Deze conferentie ging over de economische hervormingen in Centraal- en Oost-Europa. Namens de IPR waren er twee leden en de secretaris-generaal aanwezig. Op deze gelegenheid heeft de IPR-delegatie uitgedragen wat de Benelux inhoudt. Deze delegatie heeft aangeboden kennis en ervaring van de Benelux met anderen te delen. Tijdens de conferentie is ook gesproken met de voorzitter van het Hongaarse Parlement. De Benelux sprak hem zeer aan. Over deze conferentie en de ontmoeting met de voorzitter van het Hongaarse Parlement werd gerapporteerd op de plenaire vergadering van de IPR op 15 en 16 juni 1990. Als resultaat van de ontmoeting met de Hongaarse parlementsvoorzitter waren twee Hongaarse parlementsleden aanwezig op de plenaire zitting van de IPR van 30 november en 1 december 1990.

De IPR sprak op de plenaire zitting van 15 en 16 juni 1990 de wens uit om in contact te komen met de ambassadeurs van Hongarije, Tsjecho-Slowakije en Polen in Brussel. Uiteindelijk hebben op 12 en 15 april 1991 afzonderlijke gesprekken plaatsgevonden met deze ambassadeurs. Van de zijde van de Benelux waren vertegenwoordigers van de IPR en het Secretariaat-Generaal aanwezig. Inmiddels was op 15 februari 1991 de verklaring getekend die een nauwe samenwerking tussen Hongarije, Tsjecho-Slowakije en Polen beoogde. De bijeenkomsten in april 1991 hadden twee gespreksonderwerpen. Ten eerste ging het erom of het wenselijk was om een vergelijkbare internationale organisatie als de Benelux tot stand te brengen tussen Hongarije, Tsjecho-Slowakije en Polen. Ten tweede werd besproken of de ervaring van de Benelux tot nut kan zijn bij de totstandkoming van deze nieuwe internationale organisatie. Alle drie de ambassadeurs gaven aan de hulp van de Benelux bij het opzetten van een samenwerking tussen Hongarije, Tsjecho-Slowakije en Polen gewenst was. Het initiatief van de IPR werd dan ook gewaardeerd. De Benelux kan volgens deze ambassadeurs van dienst zijn bij de overgang van hun staten naar de Europese structuren. Volgens de ambassadeurs is de Benelux een interessant model voor de eigen samenwerking. Op deze bijeenkomst kwam de wijze waarop de Benelux samenwerkt in het algemene termen aan de orde.

Op de plenaire zitting van de IPR van 31 mei en 1 juni 1991 is een aanbeveling betreffende een samenwerkingsbeleid tussen de Benelux en Hongarije, Tsjecho-Slowakije en Polen eenparig aangenomen. Op basis van de door de ambassadeurs geuite wensen, was de IPR zich bewust van de verantwoordelijkheid voor deze staten. Ze gaven aan dat de Benelux een inspiratiebron kan vormen, waardoor de democratie, stabiliteit en economische ontwikkeling van deze drie staten kan worden verstevigd. Door middel van deze aanbeveling verzoekt de

IPR de ministers van Buitenlandse Zaken van de Benelux om te onderzoeken hoe de Benelux deze staten kan helpen. Het Comité van Ministers reageerde hier gematigd op. Het zou te voorbarig zijn om te stellen dat de drie Midden-Europese staten reeds de stap hebben gezet naar een formele samenwerking volgens het model van de Benelux. Wel juicht het Comité een samenwerking tussen de IPR en de nationale parlementen van de drie Midden-Europese staten toe. Tevens wordt een vergaande samenwerking tussen de EG en deze staten toegejuicht.

Van 14 tot 18 juni 1991 vond er een studiebezoek plaats door drie leden van de Commissie Landbouw en Visserij en de adjunct-secretaris-generaal van de IPR aan Tsjecho-Slowakije en Polen. Het doel van het bezoek was het vormen van een juist beeld van de landbouw in Polen en Tsjecho-Slowakije. Op die manier kon onderzocht worden op welke punten en in welke mate de Benelux hulp kan bieden. Het bleek dat degelijke kennis over de landbouw ontbrak. Daarom zou intensieve samenwerking met West-Europese deskundige adviseurs noodzakelijk zijn. De IPR heeft de regeringen van de Benelux aanbevolen deze bijstand te verlenen. Het Comité van Ministers vindt dat de nationale hulpprogramma's van de Benelux die zijn opgesteld voor Midden- en Oost-Europa voldoende zijn. Deze programma's zijn opgesteld op basis van de prioriteiten die de betrokken regeringen in Midden- en Oost-Europa zelf hebben opgesteld.

De ministers van Buitenlandse Zaken van de Benelux en de Visegrád Group hebben elkaar minstens tweemaal ontmoet in de tweede helft van 1991. In september 1991 werd in de marge van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties te New York overeengekomen dat in Brussel regelmatig informatie-uitwisseling zal plaatsvinden tussen de bilaterale ambassades. In december 1991 ontmoetten deze ministers elkaar in de marge van de Noord-Atlantische Samenwerkingsraad¹⁶ in Brussel. Op deze bijeenkomst kwam de Benelux-samenwerking in algemene termen aan de orde.

Uiteindelijk heeft het Comité van Ministers op 16 december 1991 toch besloten om samen te werken met de Visegrád-staten. Dit zal ook hun integratie naar de EG moeten bevorderen. Het Comité beoogt door middel van overdracht van kennis en ervaring te assisteren bij zowel hun onderlinge integratie als bij hun functioneren betreffende EG-integratie. Het Comité heeft gesteld dat assistentie slechts zin heeft in de mate dat er naar wordt gevraagd en er toepassing mogelijk is. Daarnaast mag er geen overlap optreden met andere kanalen van assistentieverlening, zodat verspilling wordt vermeden.

Het Secretariaat-Generaal van de Benelux had van het Comité van Ministers de opdracht gekregen om de samenwerking met de Visegrád Group vorm te geven. Daarop heeft het Secretariaat-Generaal contact gezocht met de Visegrád Group. Om te bepalen in welke mate kennisoverdracht gewenst is, is er een tijdelijke werkgroep ingesteld met ambtenaren van de Benelux en de Visegrád Group. Op 17 januari 1992 vond een vergadering van deze werkgroep plaats, waarop de verkenning van de mogelijkheden om vanuit de Benelux een bijdrage te leveren aan de onderlinge integratie van de Visegrád-staten centraal stond. Op deze vergadering werd duidelijk gemaakt dat de Benelux assistentie zou verlenen op basis van de vraag van de Visegrád Group.

¹⁶ De Noord-Atlantische Samenwerkingsraad is opgericht in 1991. Van deze raad werden de toenmalige zestien NAVO-lidstaten, de voormalige Warschaupactlanden en de opvolgerstaten van de Sovjetunie (de GOS-republieken en de Baltische staten) lid. De samenwerking betreft politieke en veiligheidszaken. De Noord-Atlantische Samenwerkingsraad is in 1997 veranderd in de Euro-Atlantische Partnerschapsraad.

De tweede vergadering van de werkgroep was op 27 februari 1992. Meegedeeld werd dat er inmiddels werd gewerkt aan een ontwerpverdrag voor het vrijhandelsgebied. De vergadering stond vooral in het teken van verkennende gesprekken. Op de vergadering van 19 maart 1992 waren ook de ambassadeurs van Polen en Tsjecho-Slowakije in België aanwezig. Op deze vergadering is meegedeeld dat het Secretariaat-Generaal kennis en ervaring beschikbaar zou stellen voor de Visegrád Group. De Benelux verzocht de Visegrád Group om een overzicht van de domeinen gegeven waarop samenwerking met de Benelux belangrijk wordt geacht. De verschillende nationale vertegenwoordigers van de Visegrád Group kwamen met een lijst van 19 domeinen, waaronder assistentie bij EG-toetreding, douane-unie, grensoverschrijdend verkeer van arbeiders, het aantrekken van investeerders en grensoverschrijdende samenwerking. De Benelux was van mening dat de kennis en ervaring betreffende enkele domeinen beter bij andere internationale organisaties, zoals de EG en de OESO, gevraagd kunnen worden. Omdat de Benelux een capaciteitsgrens heeft, wordt de Visegrád Group verzocht om een notitie te schrijven over de doelstellingen van de Visegrád Group met concrete vragen die aan de Benelux worden gesteld. Op basis van deze vragen zouden concrete stappen worden ondernomen.

De doelstellingen van de Visegrád Group werden vermeld in een document dat op 25 maart 1992 werd opgesteld. Hierin werd ook het volgende vermeld:

“For the implementation of their joint programmes, the three countries intend to rely on support from the European Communities, the World Bank, the European Bank for Reconstruction and Development and the European Bank for Development as well as on the wealth of economic experience achieved by other regional cooperations such as the Benelux Union”.

Op 2 april 1992 stelden de Raad van Ministers van Buitenlandse Zaken van de Visegrád Group een verklaring op waarin tevredenheid werd geuit over de gerealiseerde vooruitgang van de samenwerking met de Benelux. Uitgaande van de Benelux-ervaring wil de Visegrád Group drie zaken bereiken. Ten eerste wil zij zich richten op de instelling van een vrijhandelszone, de handelspolitiek ten overstaan van de EG-lidstaten en andere staten en de oprichting van coördinerende instituties voor dit integratieproces. Ten tweede wil zij zich richten op de oprichting van een douane-unie en een monetaire unie. Ten derde wil zij zich richten op het vrije verkeer van personen, goederen, diensten en kapitaal

Op 6 mei 1992 heeft de Raad van Ministers-presidenten van de Visegrád Group de door de Benelux gevraagde notitie opgesteld. In deze notitie werd verklaard dat het integratieproces van de Benelux een inspiratiebron is voor de regionale samenwerking tussen Hongarije, Polen en Tsjecho-Slowakije. De Visegrád Group zou graag willen profiteren van de Benelux-ervaring ten behoeve van de oprichting van een vrijhandelszone en de opbouw van de Visegrád Group. De Visegrád Group is geïnteresseerd in de volgende vormen van samenwerking met de Benelux:

1. Ontmoetingen tussen de ministers van Buitenlandse Zaken van de zes staten (eens per jaar) die de samenwerking zou moeten overzien en de taken van de expertgroepen vaststelt. Deze ministeriële ontmoetingen moeten de uitwisseling van visies betreffende verscheidene internationale problemen mogelijk maken.
2. De oprichting van een systeem van beraadslagingen tussen de experts van de ministeries van Buitenlandse Zaken. Op de komende ontmoeting zou de situatie in Europa en de toekomstige vorm van de EG kunnen worden bediscussieerd.
3. De ontwikkeling van de samenwerking op het gebied van veiligheid en defensie tussen de Benelux- en de Visegrád-staten.

4. Het delen van de Benelux-ervaring op het gebied van het gemeenschappelijke visum- en immigratiebeleid.
5. De steun bij de overname van het *acquis communautaire* van de EG.
6. De deelname van de Benelux-staten in de stimulering van private investeringen, joint ventures en de vestiging van financiële instellingen in de Visegrád-staten.
7. Regelmatige scholing van economische experts, in het bijzonder zij die zich bezig houden met douaneambtenaren en de oprichting van de vrijhandelszone.
8. De hulp van de Benelux bij de hervormingen van de rijksoverheid.
9. Ontmoetingen van experts omtrent de grensoverschrijdende samenwerking.
10. Hulp bij de modernisering van de transportinfrastructuur, effectief gebruik van energie en milieubescherming.

De Benelux had vastgesteld dat ten aanzien van een aantal van deze voorstellen sprake is van assistentie via andere organisaties. Verder was het noodzakelijk om bepaalde keuzen te maken voor de korte termijn. In de eerste plaats zouden de volgende drie onderwerpen aandacht krijgen:

- Het delen van de Benelux-ervaring op het gebied van het gemeenschappelijke visum- en immigratiebeleid.
- Regelmatige scholing van economische experts, in het bijzonder zij die zich bezig houden met douaneambtenaren en de oprichting van de vrijhandelszone.
- Grensoverschrijdende samenwerking.

De Benelux heeft in overleg met de Visegrád Group besloten om rond deze drie onderwerpen een seminar te organiseren. De reden hiervan was dat de Visegrád Group geen duidelijk beeld van de Benelux bleek te hebben. De Benelux zag een seminar als een noodzakelijke stap, waarna een praktische opzet van de samenwerking preciezer zou kunnen worden vastgesteld. Voor de voorbereiding van het seminar was de werkgroep enkele keren bijeen gekomen. Door middel van geschreven documenten over de eigen internationale organisatie heeft de Visegrád Group bijgedragen aan de voorbereiding van dit seminar. Op 27 en 28 oktober 1992 werd het seminar gehouden onder de titel 'Experience gained by Benelux in the field of regional economic integration'. Tijdens het seminar waren ambtenaren, ambassadeurs en ambassademedewerkers namens de Visegrád Group aanwezig. Tevens waren vertegenwoordigers aanwezig uit de Baltische staten. Aan het eind van de tweede dag is de verdere samenwerking tussen de Benelux en de Visegrád Group besproken. Met betrekking tot het gebruik van kennis van de Benelux werden verschillende formules gedefinieerd. Ten eerste werden zogenaamde 'fact-finding missions', werkbezoeken van ambtenaren uit de Visegrád-staten aan overheidsorganisaties in de Benelux, genoemd. Ten tweede ging het om seminars waarin de resultaten en de rapporten van de fact-finding missions worden uitgediept. De onderwerpen die hiervoor werden voorgesteld, waren de mogelijke invloed van organisaties als de Benelux op het Europese integratieproces, wettelijke aspecten van grensoverschrijdende samenwerking en de gevolgen van grensoverschrijdende arbeid. Ten derde werden opleidingen van ambtenaren genoemd. In het kader van bijvoorbeeld samenwerking op het terrein van douane- en visumbeleid zullen de desbetreffende ambtenaren moeten worden geschoold naar het Benelux-model. Door zowel de Benelux als de Visegrád Group werd de wenselijkheid geuit om de samenwerking via een informele werkgroep te organiseren. Aan Benelux-zijde zou verslag worden uitgebracht over het seminar aan het Comité van Ministers, waarbij de concrete voorstellen voor de verdere samenwerking zullen worden voorgelegd.

Het seminar werd positief geëvalueerd door de IPR en het Comité van Ministers. De IPR heeft op de plenaire zitting van 28 november 1992 een aanbeveling betreffende de samenwerking van de Benelux met de Visegrád- en de Baltische Staten eenparig aangenomen. In deze aanbeveling deed de IPR een oproep aan de regeringen om -binnen de perken van budgettaire redelijkheid- alles in het werk te stellen om deze samenwerking voort te zetten. Verder werd gevraagd om regelmatige verslaglegging aan de IPR over de vorderingen van de samenwerking met de Visegrád Group.

5.3.2 Beëindiging van contacten

Op de vergadering van het Comité van Ministers van 2 december 1992 is besloten een informele werkgroep in te stellen, bestaande uit ambtenaren uit de Benelux-staten, de Visegrád-staten en het Secretariaat-Generaal. De eerste taak van deze werkgroep was het opstellen van een concreet werkplan over de samenwerking. In dit werkplan zou een overzicht moeten komen van de prioriteiten van de samenwerking en een raming van de kosten. Er zal gestreefd worden naar een financiering door PHARE.¹⁷ Op de begroting voor 1993 van het Secretariaat-Generaal zijn middelen vrijgemaakt ter dekking van de kosten voor het maken van een dergelijk werkplan.

De enige vergadering van de nieuwe werkgroep vond plaats op 4 maart 1993. Op deze vergadering bleek dat de Visegrád Group grote waarde hecht aan het ontwikkelen van drie beleidsterreinen. De Visegrád Group wil de samenwerking met de Benelux in de eerste plaats richten op de economische aspecten. Het gaat hier om het handelsbeleid, industriebeleid en de douane-unie. In de tweede plaats gaat het om de grensoverschrijdende samenwerking. In de derde plaats gaat het om een gemeenschappelijke visum- en integratiebeleid. Op de vergadering werden ook afspraken gemaakt over de financiering van de samenwerking tussen de Benelux en de Visegrád Group. De Benelux verzocht de Visegrád Group na te gaan in hoeverre zij bereid is om ten behoeve van de financiering van de samenwerking één of meer projecten in te dienen bij PHARE. De Benelux was van mening dat deze samenwerking viel binnen de doelstellingen van PHARE. Verder vond de Benelux dat de financiering via PHARE erop zou duiden dat de Visegrád Group de eigen integratie en de samenwerking met de Benelux serieus neemt. Op de vergadering reageerde de Visegrád Group teleurgesteld op het verzoek van de Benelux. Tijdens de vergadering is niet specifiek ingegaan op de Benelux-samenwerking.

Bijna twee maanden na deze vergadering ontving het Secretariaat-Generaal van de Benelux een brief van de Slowaakse ambassade in Brussel. In deze brief stond dat Slowakije akkoord ging met de financiering van de samenwerking tussen de Benelux en de Visegrád Group vanuit PHARE. Van de andere Visegrád-staten werd officieel niets vernomen. De Benelux was zich ervan bewust dat de samenwerking in de Visegrád Group moeizaam verliep. Het Comité van Ministers had daarop besloten dat kennisoverdracht aan de Visegrád Group weinig zin heeft als dit de onderlinge integratie binnen deze groep niet zou stimuleren. Eind 1993 besloot het Comité het standpunt betreffende de samenwerking met de Visegrád Group ongewijzigd te laten. Het erkende het belang van de samenwerking tussen de Benelux en de Visegrád Group, maar op dat moment waren er binnen de Benelux onvoldoende financiële middelen voorhanden om deze samenwerking te financieren.

¹⁷ PHARE staat voor Pologne, Hongrie: Aide à la Reconstruction Economique. PHARE is een EU-programma van economische steunverlening ten gunste van kandidaat-lidstaten uit Midden- en Oost-Europa. Oorspronkelijk was het alleen bestemd voor Hongarije en Polen. Vanaf de Europese Raad van Essen in december 1994 is dit programma gericht op meer kandidaat-lidstaten, waaronder ook Tsjechië en Slowakije.

Van 2 tot en met 4 juni 1993 vond er een conferentie plaats over de voortgang van de economische hervormingen in Midden- en Oost-Europa. Deze conferentie was georganiseerd door de Raad van Europa. In de marge van deze conferentie spraken leden van de IPR met parlementsleden uit de Visegrád-staten. De IPR schetste de huidige stand van zaken van de samenwerking tussen de Benelux en de Visegrád Group. De afvaardiging uit de Visegrád-staten bleek niet op de hoogte te zijn van de samenwerking tussen de Benelux en de Visegrád Group. De parlementsleden reageerden wel positief op zo'n samenwerking. Omdat de parlementsleden graag meer informatie wilden ontvangen, verstuurde de Benelux aan deze mensen en de voorzitters van de nationale parlementen een nota over de Benelux.

Na deze conferentie waren vier Hongaarse parlementsleden op uitnodiging van de IPR ingegaan. Ze waren aanwezig op de plenaire zitting van 26 en 27 november 1993. De ondervoorzitter van het Hongaarse parlement hield tijdens deze zitting een toespraak. Hij liet weten de uitnodiging van de IPR te waarderen. Verder hoopte hij dat Hongarije positief zou staan ten opzichte van het EU-lidmaatschap. Buiten de plenaire zitting om waren verschillende ontmoetingen met de Hongaarse delegatie. Deze delegatie benadrukte dat de kennis van de Benelux bruikbaar is voor de Visegrád Group. De delegatie is niet principieel tegen de financiering van de samenwerking tussen de Benelux en de Visegrád Group via PHARE. Wel had ze liever dat vanuit PHARE directe investeringen in concrete projecten worden gedaan. Ze is namelijk al van mening dat er teveel PHARE-gelden vloeien naar organisaties uit de EU. Overigens pleitte de delegatie wel voor voortzetting van de veelbelovende samenwerking op basis van de notitie van de Raad van Ministers-presidenten van 6 mei 1992. Tijdens de plenaire zitting bleek de IPR van mening dat samenwerking alleen zin heeft als dit de samenwerking binnen de Visegrád Group stimuleert. Aangezien de nationale parlementen van de Visegrád-staten nauwelijks geïnformeerd zijn over de contacten tussen de Benelux en de Visegrád Group, is besloten om een brief te sturen naar deze parlementen. In deze brief werd de moeizame samenwerking met de Benelux aangehaald in de hoop dat dit een positieve effect heeft op deze samenwerking.

Begin oktober 1993 ontmoette de Luxemburgse minister van Buitenlandse Zaken de ministers van Buitenlandse Zaken van Hongarije, Polen en Slowakije en de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken van Tsjechië in New York. Tijdens deze ontmoeting werd van de zijde van de Visegrád Group de wens geuit de samenwerking met de Benelux voort te zetten. De Luxemburgse minister heeft gezegd dat de Benelux openstaat voor deze samenwerking. In lijn van deze positieve waardering pleitte het Poolse parlement begin 1994 in een brief aan de IPR voor de voortzetting van de samenwerking. Verder werd in deze brief gepleit voor een uitwisseling van parlementsdelegaties vanuit beide landengroepen.

Het resultaat van deze brief, verstuurd door de IPR na de plenaire zitting van 2 tot en met 4 juni 1993, was dat een delegatie van het Tsjechische parlement op 23 februari 1994 op bezoek was bij de Commissie voor Buitenlandse Vraagstukken van de IPR. Tijdens deze ontmoetingen gaf de Tsjechische delegatie aan dat Tsjechië weigert om PHARE-gelden in te zetten voor de samenwerking tussen de Benelux en de Visegrád Group. Tsjechië wil deze gelden namelijk gebruiken voor belangrijkere projecten. Tevens werd meegedeeld dat Tsjechië niet geïnteresseerd is in een nauwere samenwerking binnen de Visegrád Group. Daarom heeft de Commissie voor Buitenlandse Vraagstukken na deze ontmoeting geconcludeerd dat de samenwerking met de Visegrád Group voorlopig geen zin heeft. Desondanks heeft de IPR daarna altijd aangedrongen op goede contacten tussen de Benelux en de Visegrád Group.

Uit twee interviews bleek dat achter de kwestie van de PHARE-gelden andere redenen zaten.¹⁸ De belangrijkste reden was dat de doelen van de regeringen van de Visegrád-staten uiteen liepen. Zoals beschreven in paragraaf 3.4.1 kreeg Tsjecho-Slowakije in juli 1992 een liberaal-conservatieve regering die sceptisch stond ten opzichte van de Europese integratie. Deze regering verwierp de Visegrád Group, omdat deze organisatie streeft naar Europese integratie. Tot de regeringswisseling van 1997 dacht Tsjechië dat het meer kans maakte op de EU-toetreding als het afzonderlijk van de andere Visegrád-staten zou opereren. De andere Visegrád-staten wilden de Visegrád Group niet voortzetten zonder Tsjechië, omdat Tsjechië als een wezenlijk onderdeel van de samenwerking werd gezien. Daarnaast had Hongarije moeilijke contacten met Slowakije vanwege de Hongaarse minderheid in Slowakije. In diverse Visegrád-staten werd meer nadruk gelegd op nationale belangen. Dit deed de Visegrád Group geen goed. De PHARE-gelden werden dan ook liever besteed aan zaken die de Visegrád Group niet betroffen.

Tot 2001 hebben er geen belangrijke contacten meer plaatsgevonden tussen de Benelux en de Visegrád Group. Vanaf 2001 heeft de Visegrád Group bijeenkomsten met de Benelux in de agenda opgenomen. Tevens zijn verslagen van deze ontmoetingen opgesteld en openbaar gemaakt via jaarverslagen en de website van de Visegrád Group. Doordat de Visegrád-staten vooral bezig waren met de eigen EU-toetreding was er minder aandacht voor de Visegrád Group. Hiermee verwaterden de contacten met de Benelux. Twee van de vier nationale coördinatoren die geïnterviewd zijn, hadden kennis over de contacten in het begin van de jaren '90 van de 20e eeuw. Deze contacten bleken nuttig te zijn geweest voor de Visegrád Group.¹⁹ De ervaring van de Benelux was gebruikt bij het opzetten van samenwerking inzake economie en handel. In het bijzonder betrof het hier het opheffen van barrières betreffende het vrije verkeer van goederen en diensten. De ervaring van de Benelux hielp bij het nemen van goede besluiten.²⁰ Een centrale ondersteuning overeenkomstig het Secretariaat-Generaal van de Benelux is overwogen door de Visegrád Group, maar dit werd niet geschikt bevonden. De Visegrád Group heeft namelijk besloten om -met uitzondering van het IVF- geen centrale administratie op te zetten. Hierdoor zou het intergouvernementele karakter meer tot uitdrukking komen. Verder zou de kracht van de samenwerking moeten liggen bij de nationale ministeries.

5.3.3 Hernieuwde contacten

Tussen de regeringen van de Benelux- en de Visegrád-staten hebben wel steeds bilaterale contacten plaatsgevonden. Zo had Nederland in 1999 besloten de banden met de Visegrád-staten te versterken. Dit heeft onder meer vorm gekregen door wederzijdse thematische werkbezoeken. In 2000 zijn in dit kader seminars georganiseerd rond de thema's milieu, justitie, verkeer en waterstaat voor Hongarije, Slowakije en Tsjechië. Sinds maart 1999 hebben 12 zogenaamde Utrechtconferenties plaatsgevonden tussen Nederland en Polen. Deze conferenties zijn het gevolg van de ontmoeting tussen de ministers van Buitenlandse Zaken van deze twee staten in februari 1999. De conferenties staan in het teken van hoe de expertise van Nederland als ervaren EU-lidstaat voor Polen van nut kan zijn voor Polen bij de overname van het *acquis communautaire*. De conferenties vonden niet in Benelux-verband plaats.

De Belgische minister-president stelde begin 2001 aan de Visegrád Group voor om de mogelijkheden van de samenwerking tussen de Benelux en de Visegrád Group te

¹⁸ Interview 2 en 3.

¹⁹ Interview 1 en 3.

²⁰ Interview 1.

onderzoeken. Aan het eind van de vergadering van de Raad van Ministers-presidenten van 1 juni 2001 werd een verklaring opgesteld. Met betrekking tot de Benelux werd hierin verklaard dat de aanstaande samenwerking met de Benelux een impuls zou geven aan de Visegrád Group. Voorafgaande aan de Europese Raad van Laken van 14 en 15 december 2001 vond op 5 december 2001 een informele ontmoeting plaats in Luxemburg tussen de ministers-presidenten en de ministers van Buitenlandse Zaken van de Benelux en de Visegrád Group. Het hoofdthema van deze bijeenkomst was de toekomst van Europa, waarop grote overeenstemming werd bereikt. Ten eerste werd de noodzaak onderstreept om de Visegrád-staten volledig te betrekken bij het debat over de toekomst van Europa en bij de werkzaamheden van Europese Conventie. Ten tweede werd gehecht aan de waarden die ten grondslag liggen aan de Europese eenwording. Ten derde werd de vergroting van de betrokkenheid van de burgers bij de EU een prioriteit voor de toekomst genoemd. Ten vierde werd de voorkeur uitgesproken om de onderhandelingen betreffende de EU-toetreding voor het einde van 2002 af te ronden. Ten vijfde werd met betrekking tot de samenwerking tussen de Benelux en de Visegrád Group besloten op informele basis regelmatig van gedachten te wisselen over EU-gerelateerde onderwerpen. Daarnaast zouden de terreinen waarop nauwere samenwerking tussen de Benelux en de Visegrád Group mogelijk is in 2002 worden vastgesteld.

De tweede informele bijeenkomst tussen de ministers-presidenten en de ministers van Buitenlandse Zaken vond te Trenčín in Slowakije plaats op 24 en 25 mei 2002. Ook deze bijeenkomst stond in het teken van actuele Europese thema's. Met betrekking tot de uitbreiding van de EU werd herhaald dat de EU-toetredingsonderhandelingen voor het einde van 2002 afgerond moesten zijn. Verder is er gesproken over de nieuwe uitdagingen inzake veiligheid, waaronder terrorismebestrijding en illegale immigratie. De economische samenwerking en ontwikkeling zijn hierin belangrijk, omdat dit de basis legt voor stabiliteit en veiligheid. Alle vertegenwoordigers waren het erover eens dat de samenwerking tussen de Benelux en de Visegrád Group zou moeten bijdragen aan de verspreiding van economische stabiliteit en versterkte veiligheid op het Europese continent. De regeringsvertegenwoordigers uit de Benelux hebben hun zorgen omtrent de nieuwe buitengrenzen van de EU geuit. Hierbij werd de samenwerking op het terrein van justitie en binnenlandse zaken binnen de EU benadrukt. Ten behoeve van de implementatie van het Schengen-acquis zou de ervaring van de Benelux-staten bruikbaar zijn voor de Visegrád-staten. Concrete kennisoverdracht vond hierover niet plaats, omdat het Akkoord van Schengen inmiddels was overgegaan naar de EU. Met betrekking tot de samenwerking tussen de Benelux en de Visegrád Group werd afgesproken regelmatige vergaderingen op verschillende niveaus te beleggen. Zo zullen de vertegenwoordigers van de Benelux en de Visegrád Group bij de Europese Conventie regelmatige ontmoetingen beleggen. De regeringsvertegenwoordigers waren ervan overtuigd dat de uitwisseling van standpunten in dit verband een bijdrage kan leveren aan de consensus in deze conventie. Tevens werd afgesproken dat de politieke dialoog en samenwerking tussen de Benelux en de Visegrád Group moet worden voortgezet. Op deze manier kunnen kleine en middelgrote staten hun gezamenlijke belangen verdedigen op Europees niveau. In het slotcommuniqué werd aangegeven dat de kern van de samenwerking tussen de Benelux en de Visegrád Group de coördinatie van gemeenschappelijke standpunten op Europees niveau is. Uit de gesprekken tijdens vergadering bleek dat beide partijen het grotendeels eens zijn over de besproken onderwerpen.

De Raad van Ministers-presidenten legde op de eerste vergadering na de informele bijeenkomst in Trenčín een verklaring af. In deze verklaring werd de tevredenheid geuit over

de veelbelovende samenwerking met de Benelux. De raad is ervan overtuigd dat deze samenwerking een bijdrage zal leveren aan de EU.

Op 16 oktober 2003 vond in de marge van de Europese Raad in Brussel een vergadering plaats met de staatssecretarissen van Europese Zaken van de Benelux- en de Visegrád-staten. In het kader van deze Europese Raad werd getracht om de posities nader tot elkaar te brengen. Met betrekking tot de samenstelling van de Europese Commissie liepen de standpunten uiteen. Op andere onderwerpen was er wel ruimte voor toenadering. Het betrof hier het voorzitterschap van vakraden, de eerlijke toegang tot het voorzitterschap van de Europese Raad en de rol van het Europees Parlement bij de keuze van de voorzitter van de Europese Commissie. Besloten was om voorafgaand aan de slotsessie van deze Europese Raad een vergadering tussen de ministers-presidenten van de Benelux en de Visegrád Group te organiseren. Zover is het niet gekomen, omdat de agenda's niet op elkaar afgestemd konden worden.

Op 25 en 26 maart 2004 kwam de Europese Raad in Brussel bijeen. Op de eerste dag van deze top kwamen de ministers-presidenten en de ministers van Buitenlandse Zaken van de Benelux en de Visegrád Group voor de derde keer bijeen. Op deze bijeenkomst werd de hoop uitgesproken dat overeenstemming over de Grondwet voor Europa zou kunnen worden bereikt voor de Europese verkiezingen, gehouden van 10 tot 13 juni 2004. Verder werd verklaard dat een Europese Commissie waarin niet iedere lidstaat een vertegenwoordiger heeft, wordt geaccepteerd. De voorwaarde is wel dat er een gelijke behandeling en roulatie plaatsvindt, zodat grote lidstaten de Europese Commissie niet zullen domineren. De regeringsvertegenwoordigers zijn voor de versterking van de strijd tegen het terrorisme op Europees niveau. De persoonlijke vrijheid en de mensenrechten moeten echter gerespecteerd worden. Met betrekking tot de Europese coördinator voor de bestrijding van terrorisme werd de Nederlander Gijs de Vries door de zeven regeringsleiders gesteund. De Benelux en Visegrád Group stellen voor om de strategie van het Proces van Lissabon meer bindend te maken. Met betrekking tot de stemverhouding in de Europese Raad kon er geen overeenstemming worden bereikt. Polen wilde vasthouden aan de verdeling in het Verdrag van Nice (2000), waarin Polen verhoudingsgewijs meer stemmen werd toebedeeld. Tijdens de bijeenkomst vond een eerste uitwisseling van meningen plaats over de financiële perspectieven 2007-2013 voor de EU.

De informele bijeenkomsten tussen de ministers-presidenten en de ministers van Buitenlandse Zaken heeft de Visegrád Group tot het inzicht gebracht dat politieke samenwerking tussen de Visegrád-staten binnen de EU van belang is.²¹ De Benelux laat zien dat politieke samenwerking effect heeft op de EU. Hongarije, Tsjechië en Slowakije willen daarom meer politieke samenwerking tussen de eigen staten. Hiertegenover staat dat Polen zich meer op de nationale belangen lijkt te richten binnen de EU. Tijdens de vergadering tussen de staatssecretarissen van Europese Zaken van 16 oktober 2003 liet de Benelux zien elkaars standpunten dichterbij elkaar te brengen.²² Ook de andere informele bijeenkomsten zetten de Visegrád Group aan het denken. De Visegrád Group zou de Benelux moeten volgen door politieke samenwerking binnen de EU te laten beginnen bij de raadpleging van de standpunten van de verschillende staten. Op basis van deze raadpleging kan mogelijk coördinatie plaatsvinden. Nu vindt een harmonisatie van de verschillende standpunten

²¹ Interviews 1-4.

²² Interview 4.

nauwelijks plaats.²³ De informele bijeenkomsten hebben erin geresulteerd dat er meer politiek begrip is gekomen tussen de ministers-presidenten van de Visegrád Group.²⁴

Namens de Visegrád Group heeft het ministerie van Buitenlandse Zaken van Tsjechië op 20 november 2003 een brief gestuurd naar het Secretariaat-Generaal van de Benelux. Tsjechië vervulde op dat moment het voorzitterschap van de Visegrád Group. In deze brief werd verzocht om met deskundige afgevaardigden van de Benelux te vergaderen teneinde deze deskundigheid te gebruiken bij de ontwikkeling van de Visegrád Group. In de brief wordt gevraagd om een vergadering over het werk van regionale groepen binnen de EU en de mogelijkheden van diepgaande contacten tussen de Benelux en de Visegrád Group. Al in het programma van het laatste Tsjechische voorzitterschap (1 juli 2003-30 juni 2004) werd een ontmoeting tussen de nationale coördinatoren en deskundigen van de Benelux en/of de Nordic Council als doel gesteld.

Als resultaat van dit verzoek werd op 23 maart 2004 een vergadering gehouden. Op deze vergadering waren ambtenaren van het Secretariaat-Generaal van de Benelux aanwezig. Van de zijde van de Visegrád Group waren nationale coördinatoren met hun assistenten en ambassadepersoneel aanwezig. Op deze vergadering werd de geschiedenis van de Benelux geschetst. De Benelux liet weten dat de bereidheid er is om informatie over de organisatie aan te leveren. De Benelux voelde zich verantwoordelijk voor deze steun. Van de zijde van de Visegrád Group werd toegelicht dat de uitvoering van de samenwerkingsverklaring van 1991 –vanwege de NAVO- en EU-toetreding- is voltooid. Dit creëert een nieuwe situatie. Toch zou de Visegrád Group worden voortgezet, maar de precieze vorm moet nog nader bepaald worden. Verder bleek dat de Visegrád Group zich onvoldoende ontwikkeld vond om een rol van betekenis te spelen binnen de EU. De Visegrád-staten waren van mening dat de onderlinge samenwerking van meerwaarde moet zijn. De Visegrád Group is dan ook benieuwd naar de Benelux, omdat de Benelux-staten al vroeg betrokken waren bij de Europese integratie. Om deze reden zou de Visegrád Group graag leren hoe de Benelux samenwerkt binnen de EU. Het gaat hierbij ook om de toekomst van regionale samenwerking binnen de EU. Dit betekent overigens niet dat de Visegrád Group de Benelux wil imiteren. De Visegrád Group wil wel ideeën opdoen ten behoeve van de eigen samenwerking.

De Benelux stelde voor om een kleine werkgroep op te richten. Deze werkgroep zou moeten bestaan uit medewerkers van het Secretariaat-Generaal en competente ambtenaren uit de Visegrád-staten. De leiding van deze werkgroep werd bij de Benelux gelegd. De werkgroep zou in 2004 enkele keren bijeen komen. Aan het eind van 2004 zou er een evaluatie worden gehouden en besluiten worden genomen met betrekking tot de toekomst. Overeengekomen werd dat de werkgroep op korte termijn een lijst met prioritaire aandachtsvelden op moest stellen. De vertegenwoordigers van de Visegrád Group waren verrast door dit aanbod. Tijdens de ontmoetingen van de ministers-presidenten en de ministers van Buitenlandse Zaken worden belangrijke EU-onderwerpen op abstracte wijze besproken, terwijl dit voorstel heel concreet was. De nationale coördinatoren van de Visegrád Group waren enkele weken voor deze vergadering ook op bezoek geweest bij de Nordic Council of Ministers. Deze raad bleek niet zo welwillend te zijn, zoals de Benelux. De ervaring van de Nordic Council of Ministers is minder passend voor de Visegrád Group, omdat niet alle staten van deze raad lid zijn van zowel de EU als de NAVO. Verder is de geografische spreiding van deze staten niet vergelijkbaar met de Visegrád-staten.²⁵

²³ Interview 3.

²⁴ Interview 4.

²⁵ Interview 3 en 4.

Op 23 juni 2004 kwam de werkgroep, die op 23 maart 2004 werd voorgesteld, voor het eerst bijeen. Van deze vergadering is een Engelstalig verslag gemaakt. Het doel van deze bijeenkomst was het vaststellen van de terreinen waarop de Benelux van dienst kan zijn voor de Visegrád Group. Vooraf werd bepaald dat een pragmatische benadering het meest bruikbaar is. Ter voorbereiding van deze vergadering had de Visegrád Group een inventarisatie van mogelijke terreinen van samenwerking opgesteld. De volgende terreinen werden genoemd: Schengen, Europese structuurfondsen, ruimtelijke ordening, milieubescherming, investeringsbeleid, toerisme, sociaal en arbeidsbeleid en grensarbeiders. Vanuit de Visegrád Group werd het belang van Schengen benadrukt. Hierover zou de Benelux, vanwege zijn betrokkenheid bij van het Akkoord van Schengen vanaf het ontstaan hiervan, gedetailleerde informatie geven. De Benelux wees erop dat verschillende aspecten van Schengen onderdeel kunnen zijn van de informatie- en gedachte-uitwisseling. Genoemd werden de evaluatie van Schengen, het Schengen Informatie Systeem, de implementatie van het Schengen-acquis, de strijd tegen illegale immigratie, de uitwisseling van persoonlijke gegevens, de samenwerking inzake visabeleid en politiesamenwerking. Op deze terreinen zouden ontmoetingen moeten worden georganiseerd met de desbetreffende ambtenaren van het Secretariaat-Generaal van de Benelux, de ministeries uit de Benelux-staten en de Visegrád Group. Ten behoeve van deze ontmoetingen zouden beide delegaties een lijst van mogelijke contactpersonen opstellen. Tevens zou de Visegrád Group een uitgebreide inventarisatie maken van onderwerpen die betrekking hebben op de eerdergenoemde thema's. Deze inventarisatie zou op de volgende bijeenkomst worden besproken. De Benelux stelde ten slotte drie andere thema's voor die interessant zijn voor de informatie- en gedachte-uitwisseling. Ten eerste werd een werkbezoek aan het Merkenbureau en het Bureau voor Tekeningen of Modellen voorgesteld. Ten tweede werden parlementariërs uit de Visegrád Group uitgenodigd voor de volgende plenaire zitting van de IPR. Ten derde zou meer informatie worden gestuurd over Euro Contról Route.²⁶

5.4 Analyse

In deze paragraaf zullen de onderzoeksgegevens uit de vorige paragrafen systematisch worden geanalyseerd. Bij de operationalisering van het begrip 'voorbeeld' in paragraaf 4.2 zijn drie dimensies van voorbeeldwerking geformuleerd. Het gaat respectievelijk over de aard van de contacten, de kennisoverdracht in de contacten en het gebruik van deze kennis. In de vorige paragrafen van dit hoofdstuk blijkt dat er vele contacten zijn geweest van de Benelux met de Baltic Assembly en de Visegrád Group. Dit onderzoek wil uiteindelijk vaststellen of er in deze contacten sprake is geweest van kennisoverdracht. Daarom zal de analyse voornamelijk zijn gericht op de contacten waarin bekend is dat kennisoverdracht heeft plaatsgevonden. Daarna zal er worden vastgesteld of deze kennis is gebruikt. Eerst zullen de gegevens over de contacten tussen de Benelux en de Baltic Assembly worden geanalyseerd. Daarna zal dit worden gedaan met betrekking tot de contacten tussen de Benelux en de Visegrád Group. Deze paragraaf vormt zodoende de basis voor het formuleren van de conclusies in het volgende hoofdstuk.

²⁶ Euro Contról Route houdt zich bezig met de samenwerking bij de controle van wegvervoer. Aandachtspunten zijn bijvoorbeeld de vakbekwaamheid van de chauffeur, rij- en rusttijden en voertuignormen. Deze samenwerking bestaat uit België, Nederland, Luxemburg, Duitsland, Frankrijk, Ierland, Spanje en Verenigd Koninkrijk. Het Secretariaat-Generaal van de Benelux verzorgt het secretariaat van deze samenwerking.

5.4.1 Benelux en Baltic Assembly

Voor het ontstaan van de Baltic Assembly waren er al contacten tussen de IPR en parlementsleden uit de Baltische staten. Omdat alleen contacten tussen de Benelux en de Baltic Assembly worden onderzocht, worden deze eerste contacten niet geanalyseerd. Daarom worden de contacten vanaf de IPR-conferentie van november 1994 geanalyseerd. Vele malen hebben delegaties van de IPR en de Baltic Assembly plenaire zittingen van de andere organisatie bezocht. Welke kennis er tijdens deze bezoeken is overgedragen, was niet gemakkelijk vast te stellen, met name in het begin. In de onderstaande tabel zijn contacten vanaf november 1994 opgenomen. Deze contacten zijn gebaseerd op de gemeenschappelijke verklaring van de IPR en de Baltic Assembly van november 1994. In deze verklaring werd de uitwisseling van ervaringen met betrekking tot parlementaire werkzaamheden expliciet omschreven.

Tabel 5.1

Thema's	Contacten	Kennisoverdracht vanuit de Benelux	Kennis gebruikt door de Baltic Assembly
Samenwerking binnen de EU	Benelux-conferentie (november 1994)	Over werkwijze Benelux binnen het grotere Europa en de noodzaak voor samenwerking in de toekomst	Onbekend
	Conferentie over regionale samenwerking georganiseerd door de Benelux en de Nordic Council (april 1999)	Hoe de Benelux op politiek, ministerieel en parlementair niveau samenwerkt.	Onbekend
	Plenaire zitting van de Baltic Assembly (november 2003)	Over hoe de Benelux een rol van betekenis speelt door nauwe politieke samenwerking.	Onbekend
	Rondetafelgesprek over de samenwerking van de Baltische staten in de EU georganiseerd door de Baltic Assembly (januari 2004)	De politieke en grensoverschrijdende samenwerking werd toegelicht en benadrukt.	De Baltic Assembly heeft uitgebreid nagedacht over nauwe politieke samenwerking tussen de Baltische staten.
Infrastructuur	Bezoek Commissie Communicatie van Baltic Assembly aan havens in de Benelux (september 1995)	Havenwetgeving en systemen van havenbeheer	Baltische staten zouden optimaal gebruik moeten maken van hun ligging. Havens, weg- en railvervoer zouden speerpunten van het beleid moeten zijn.
	Bezoek Commissie voor Ruimtelijke Ordening en Infrastructuur van de IPR aan de Baltische staten (maart 1996)	Hoe compromissen gesloten moeten worden in geval van tegenstrijdige belangen	De Baltic Assembly verklaarde dat havens belang hebben bij onderlinge samenwerking. Concrete aanbevelingen werden niet gedaan. Verder werd verklaard dat veel Baltische problemen een gezamenlijke aanpak vergen.
Akkoord van Schengen	Conferentie over het Akkoord van Schengen georganiseerd door de Benelux (december 1995)	Samenwerking tussen Schengen-staten en de werking van het Akkoord van Schengen	De Baltic Assembly verwees in een resolutie naar deze conferentie en de voordelen van het Akkoord van Schengen (april 1997).

Vervolg tabel 5.1

Thema's	Contacten	Kennisoverdracht vanuit de Benelux	Kennis gebruikt door de Baltic Assembly
Grensoverschrijdende samenwerking	Brief van het Secretariaat-Generaal van de Benelux (april 1997)	Over de mogelijke probleemgebieden binnen de Benelux	De ervaring van de Benelux werd in een resolutie overwogen (november 1997). De Baltic Council of Ministers zou een wettelijke basis moeten creëren voor grensoverschrijdende samenwerking.
	Diverse contacten (1997)	Samenwerking op het gebied van onderwijs, werkgelegenheid, infrastructuur en milieubescherming	
	Conferentie over grensoverschrijdende samenwerking georganiseerd door de Baltic Assembly (november 1999)	Op welke manier de Benelux grensoverschrijdende problemen aanpakt	<ul style="list-style-type: none"> • De ervaring van de Benelux werd in een resolutie overwogen. De conferentie zette de Baltic Assembly tot nadenken over de rol in de toekomst (december 1999). • Op een conferentie van de Baltic Assembly (februari 2001) werd de werkwijze betreffende het definiëren van problemen alvorens de oplossingen worden bepaald overgenomen.
	Studiedag over ambulancevervoer in de grensstreek georganiseerd door de Benelux (oktober 2000)	Over hoe de Benelux grensoverschrijdende problemen aanpakt	Grensoverschrijdend ambulancevervoer was nodig in de Baltische staten, maar niet realiseerbaar, omdat de samenwerking niet voldoende is ontwikkeld.
	Conferentie over grensoverschrijdende samenwerking tussen grenssteden georganiseerd door de Baltic Assembly (februari 2001)	Juridische grondslag voor grensoverschrijdende samenwerking op nationaal niveau en over hoe de Benelux via het verminderen van grensformaliteiten economische integratie realiseerde.	<ul style="list-style-type: none"> • Kennis is gebruikt bij het oplossen van problemen in Valka en Valga, onder andere bij gemeenschappelijke infrastructurale projecten en grensposten. • In een resolutie werden de Baltische regeringen gevraagd grensoverschrijdende samenwerking vast te leggen in een overeenkomst en te coördineren.
	Conferentie over de invloed van wetgeving op de drugsbestrijding georganiseerd door de Baltic Assembly (september 2002)	Hoe de samenwerking inzake drugsbestrijding in de Benelux wordt aangepakt	Overeenkomstig Benelux-beleid werd in een resolutie van de Baltic Assembly gesteld dat iedereen die verdient aan drugshandel gestraft moet worden (december 2002).
Klimaatveranderingen	Plenaire zitting van de IPR waarop een delegatie van de Baltic Assembly aanwezig was (april 2001)	Via een aanbeveling riep de IPR op tot ratificatie van het Kyoto-protocol en aanvullende maatregelen	Onder andere op basis van deze aanbeveling heeft de Baltic Assembly een resolutie aangenomen waarin de Baltic Council of Ministers werd opgeroepen aandacht te geven aan klimaatveranderingen (juni 2001)
Cultuur	Conferentie over cultuur georganiseerd door de Baltic Assembly (mei 2003)	<ul style="list-style-type: none"> • Hoe de commissies voor Onderwijs, Wetenschap en Cultuur werkt • Dat het moeilijk is om het cultuurbeleid in de Benelux af te stemmen. Privé-initiatieven vindt de Benelux belangrijk. 	In een resolutie werd aangesloten bij de omvatting over de privé-initiatieven (november 2003).

Vervolg tabel 5.1

Thema's	Contacten	Kennisoverdracht vanuit de Benelux	Kennis gebruikt door de Baltic Assembly
Institutionele aspecten	Diverse contacten (1994)	Het secretariaat van de IPR gaf informatie over de praktische vormgeving van het eigen secretariaat.	De Baltic Assembly heeft deze kennis overwogen bij het opzetten van het secretariaat.
	Stage van de projectmanager bij de Benelux (begin 2002)	Tijdens de stage werden de voordelen van het tweejarig voorzitterschap van de IPR ervaren.	Een tweejarig voorzitterschap is overwogen, maar er is gekozen voor eenjarig voorzitterschap.

5.4.2 Benelux en Visegrád Group

Voor het ontstaan van de Visegrád Group op 15 februari 1991 waren er al contacten geweest tussen de Benelux en de parlementsleden van de Visegrád-staten. Omdat alleen de contacten tussen de Benelux en de Visegrád Group in ogeschouw worden genomen, worden de contacten met deze parlementsleden niet geanalyseerd. Zodoende start de analyse bij de gesprekken van 12 en 15 april 1991 met de ambassadeurs van de Visegrád-staten. In onderstaande tabel staan contacten vanaf dat moment. Uit deze tabel blijkt dat de contacten, in vergelijking tot de contacten tussen de Benelux en de Baltic Assembly, beperkt zijn gebleven. In de contacten die er zijn geweest, is meerdere malen gesproken over hoe kennisoverdracht vormgegeven moest worden. De Visegrád Group wenste kennisoverdracht op vele terreinen, terwijl de Benelux terughoudend was.

Tabel 5.2

Thema's	Contacten	Kennisoverdracht vanuit de Benelux	Kennis gebruikt door de Visegrád Group
Nut van de samenwerking tussen de Benelux en de Visegrád Group	Afzonderlijke gesprekken met de ambassadeurs van de Visegrád-staten (april 1991)	In algemene termen	Onbekend
Overeenkomst regelmatige informatie-uitwisseling	Contacten tussen de ministers van Buitenlandse Zaken (2 ^e tweede helft van 1991)	In algemene termen	Onbekend
Vaststellen van domeinen waar kennisoverdracht vanuit de Benelux gewenst was	Bijeenkomsten van de tijdelijke werkgroep (januari-oktober 1992)	Over de Benelux in het algemeen	<ul style="list-style-type: none"> • Over economie en handel, met name het vrije verkeer van goederen en diensten • Centrale ondersteuning overeenkomstig het Secretariaat-Generaal is overwogen.
Gemeenschappelijke visum- en immigratiebeleid, vrijhandelszone en grensoverschrijdende samenwerking	Seminar (oktober 1992)	Over hoe de Benelux samenwerkt in het kader van de genoemde thema's	
Opstellen van een concreet werkplan	Informeel werkgroep (maart 1993)	Geen	Geen

Vervolg tabel 5.2

Thema's	Contacten	Kennisoverdracht vanuit de Benelux	Kennis gebruikt door de Visegrád Group
Europese zaken, zoals de informele samenwerking tussen de Benelux en de Visegrád Group, toekomst van Europa, Europese eenwording, veiligheid, terrorisme, illegale immigratie, Grondwet voor Europa, samenstelling van de Europese Commissie en het voorzitterschap van de Europese Raad	3 informele ontmoetingen tussen ministers-presidenten en ministers van Buitenlandse Zaken (december 2001, mei 2002 en maart 2004)	Wijze politieke samenwerking binnen de EU	De Visegrád Group is van mening dat ze de Benelux zou moeten volgen door op politiek vlak meer samen te werken. Binnen de Visegrád Group is meer begrip ontstaan voor de standpunten van de verschillende partijen.
	Bijeenkomst tussen staatssecretarissen van Europese Zaken (oktober 2003)		
Mogelijkheden van diepgaande contacten tussen de Benelux en de Visegrád Group	Vergadering tussen Benelux-ambtenaren en nationale Visegrád-coördinatoren (maart 2004)	Geschiedenis van de Benelux	Nog onbekend
Vaststellen van prioritaire aandachtsvelden kennisoverdracht, waaronder Schengen, ruimtelijke ordening en grensarbeiders	1 ^e vergadering werkgroep (juni 2004)	Algemeen overzicht	Nog onbekend

De contacten vanaf 2001 tussen de ministers-presidenten, ministers van Buitenlandse Zaken en de staatssecretarissen van Europese Zaken zijn gericht op het bespreken van EU-gerelateerde onderwerpen. Alle andere contacten uit de bovenstaande tabel zijn gericht op kennisoverdracht. In het begin van de jaren '90 van de 20^e eeuw bleek dit uit de vraag van de Visegrád-ambassadeurs en de ministers van Buitenlandse Zaken van de Visegrád Group. De tijdelijke werkgroep, het seminar en de informele werkgroep waren gericht op kennisoverdracht en het bepalen van terreinen waarop kennisoverdracht gewenst was. Het bepalen van deze terreinen was ook het belangrijkste vergaderpunt in 2004 tijdens de vergadering met de nationale Visegrád-coördinatoren en de vergadering van de werkgroep.

6 Conclusies en aanbevelingen

6.1 Inleiding

Ter afsluiting van dit onderzoek zullen in dit hoofdstuk conclusies worden getrokken. Achtereenvolgens wordt de probleemstelling beantwoord, worden de hypothese en de voorspellingen beoordeeld en worden aanbevelingen geformuleerd.

6.2 Beantwoording probleemstelling

In deze paragraaf zullen de belangrijkste bevindingen uit dit onderzoek worden gepresenteerd. Om antwoord te kunnen geven op de centrale vraag, zullen de zes deelvragen, die in paragraaf 1.2 zijn opgesteld, achtereenvolgens worden beantwoord. De eerste drie deelvragen creëerden de basis van dit onderzoek. Deze vragen zijn in de hoofdstukken 2 en 3 beantwoord. De laatste drie deelvragen betroffen de empirische gegevens van dit onderzoek. Bij de beantwoording van deze vragen zal voortgeborduurd worden op de analyse van paragraaf 5.4.

1. Welk antwoord kan op basis van bestaande theoretische kennis worden gegeven op de centrale vraag?

Deze vraag was opgesteld in het kader van de theorie toetsende doelstelling van dit onderzoek. Het antwoord op deze vraag is de hypothese die in paragraaf 2.6 werd geformuleerd. Deze hypothese luidt: De Benelux is niet tot voorbeeld geweest voor de Baltic Assembly en de Visegrád Group. De volgende drie voorspellingen zijn op basis van deze hypothese geformuleerd:

1. De contacten van de Benelux met de Baltic Assembly en de Visegrád Group zijn niet gericht op kennisoverdracht.
2. In de contacten van de Benelux met de Baltic Assembly en de Visegrád Group heeft geen kennisoverdracht plaatsgevonden.
3. De Baltic Assembly en de Visegrád Group hebben geen kennis van de Benelux gebruikt.

In paragraaf 6.4 zullen deze hypothese en voorspellingen worden beoordeeld.

2. Hoe wordt het begrip ‘voorbeeld’ gedefinieerd en geoperationaliseerd?

Het belangrijkste begrip in de centrale vraag is ‘voorbeeld’. Dit begrip in paragraaf 2.7 gedefinieerd en in paragraaf 4.2 geoperationaliseerd. Een voorbeeld werd gedefinieerd als een zaak die met haar eigenschappen richting geeft aan het ontstaan of de verandering van een andere zaak. Dit betekent dat als een zaak tot voorbeeld is, dat een andere zaak bepaald gedrag vertoont op basis van deze zaak. Er is gekozen voor deze definitie, zodat er een direct verband kan worden gelegd tussen de bron en het gedrag. Bij de operationalisering zijn drie dimensies opgesteld. Bij elke dimensie zijn enkele indicatoren opgesteld. De drie dimensies zijn respectievelijk de aard van de contacten, de kennisoverdracht in de contacten en het gebruik van deze kennis.

3. Op welke manier zijn de Benelux, de Baltic Assembly en de Visegrád Group georganiseerd?

Voorafgaande aan de beschrijving van de onderzoeksresultaten, zijn de drie internationale organisaties die in dit onderzoek centraal stonden beschreven. In hoofdstuk 3 is deze deelvraag beantwoord.

De Benelux is een intergouvernementele samenwerking tussen België, Nederland en Luxemburg. De Benelux richt zich op politieke samenwerking, de interne markt en grensoverschrijdende samenwerking. Het centrale orgaan is het Comité van Ministers dat besluiten neemt op basis van unanimititeit. De Benelux bestaat uit een uitvoerend, adviserend en justitieel niveau. Het adviserende niveau omvat onder andere de Raadgevende Interparlementaire Beneluxraad (IPR), een samenwerking tussen de parlementen uit de Benelux-staten.

De Baltic Assembly is een samenwerking tussen de parlementen van Estland, Letland en Litouwen. De Baltic Assembly houdt zich voornamelijk bezig met het adviseren van de regeringen van de Baltische staten. De belangrijkste thema's hierbij zijn economische zaken, grensoverschrijdende samenwerking, milieubescherming, veiligheid en buitenlandse zaken. Besluitvorming vindt plaats door middel van stemming tijdens de plenaire zitting. Een document is aangenomen als de meerderheid van iedere nationale delegatie ten gunste van het document heeft gestemd.

De Visegrád Group is een intergouvernementele samenwerking tussen Hongarije, Polen, Slowakije en Tsjechië. De belangrijkste organen zijn de Raden van Ministers-presidenten, Ministers van Buitenlandse Zaken, Staatssecretarissen van Buitenlandse Zaken en Nationale Coördinatoren. De meeste coördinatie van de samenwerking vindt plaats op de nationale ministeries. Het International Visegrád Fund, gericht op de bevordering en ontwikkeling van grensoverschrijdende samenwerking, is het enige centrale secretariaat.

4. Welke contacten hebben plaatsgevonden tussen de Benelux aan de ene kant en de Baltic Assembly en aan de andere kant de Visegrád Group?

De contacten die hebben plaatsgevonden vormde het uitgangspunt van dit onderzoek. Deze vraag is beantwoord in hoofdstuk 5. In dat hoofdstuk bleek dat de contacten tussen de Benelux en de Baltic Assembly en de contacten tussen de Benelux en de Visegrád Group verschillend zijn.

Tussen de Benelux en de Baltic Assembly zijn vanaf 1994 vele contacten geweest. De contacten tussen de Benelux en de Baltic Assembly waren gericht op kennisoverdracht. Dit blijkt uit de gemeenschappelijke verklaring tussen de IPR en de Baltic Assembly van november 1994. In deze verklaring werd namelijk de uitwisseling van ervaringen met betrekking tot de parlementaire werkzaamheden vermeld. De contacten, gebaseerd op deze overeenkomst, vonden plaats tussen presidia, commissies, leden en secretariaten van de IPR en de Baltic Assembly. Enkele keren is het Secretariaat-Generaal van de Benelux hierbij betrokken geweest. Deze contacten waren gericht op kennisoverdracht. Dit blijkt uit de verzoeken van de Baltic Assembly en de gezamenlijke bijeenkomsten.

De contacten met de Visegrád Group vonden plaats tussen 1991 en 1993 en vanaf 2001. De contacten waren gericht op kennisoverdracht. In 1991 werd namelijk overeengekomen om regelmatige informatie-uitwisseling tot stand te brengen tussen de Benelux en de Visegrád Group. Als uitwerking van dit besluit hebben in 1992 enkele bijeenkomsten van een tijdelijke werkgroep plaatsgevonden. Deze werkgroep had als taak het vaststellen van de domeinen waar kennisoverdracht gewenst was. Tevens heeft in 1992 een seminar plaatsgevonden. In 1993 is een informele werkgroep eenmaal bijeen gekomen. Deze werkgroep had als doel het vaststellen van terreinen waarop kennisoverdracht gewenst is. Uiteindelijk zijn de contacten beëindigd vanwege het uiteenlopen van doelen van de regeringen van de Visegrád-staten. Vanaf 2001 vindt er een informele samenwerking plaats tussen de ministers-presidenten, ministers van Buitenlandse Zaken en staatssecretarissen van Europese zaken van de Benelux en de Visegrád Group. Deze contacten zijn gericht op het uitwisselen van meningen betreffende de EU. Bij de beantwoording van de vijfde deelvraag zal blijken dat hierbij ook kennis van de Benelux is overgedragen. Vanaf maart 2004 zijn er contacten tussen het

Secretariaat-Generaal van de Benelux en de Raad van Nationale Coördinatoren. Deze contacten zijn gericht op het informeren van de Visegrád Group over de wijze waarop de Benelux samenwerkt. Hiervoor is een werkgroep opgericht. Deze werkgroep heeft zich tot juni 2004 bezig gehouden met het vaststellen van terreinen waarop kennisoverdracht van de Benelux gewenst is.

5. Heeft er in deze contacten kennisoverdracht vanuit de Benelux plaatsgevonden?

Bij de beantwoording van de vorige deelvraag is al aangegeven dat bepaalde contacten gericht waren op kennisoverdracht. In de tabellen 5.1 en 5.2 is overzichtelijk weergegeven op welke thema's er in deze contacten kennisoverdracht heeft plaatsgevonden.

Uit tabel 5.1 blijkt dat er in de contacten tussen de Benelux en de Baltic Assembly verschillende thema's zijn te onderscheiden. Deze betreffen de politieke samenwerking tussen enkele staten binnen de EU, het Akkoord van Schengen, grensoverschrijdende samenwerking, klimaatveranderingen, cultuur en institutionele aspecten. Uit de tabel blijkt dat de contacten waarin kennisoverdracht heeft plaatsgevonden ongeveer gelijkmatig over de tijd zijn verdeeld. Alleen voor 1998 waren er geen contacten vast te stellen.

Uit tabel 5.2 blijkt dat er in de contacten tussen de Benelux en de Visegrád Group zowel in 1992 als in 2004 algemene informatie over de Benelux is overgedragen. In 1992 is kennis overgedragen betreffende het visum- en immigratiebeleid, de vrijhandelszone en de grensoverschrijdende samenwerking van de Benelux. Tussen 2001 en 2004 heeft er tussen de regeringen van de Benelux- en de Visegrád-staten kennisoverdracht plaatsgevonden inzake de politieke samenwerking van de Benelux.

6. Hebben de Baltic Assembly en de Visegrád Group van deze kennis gebruik gemaakt?

In de tabellen 5.1 en 5.2 is ook opgenomen welke overgedragen kennis is gebruikt door de Baltic Assembly en de Visegrád Group. Hierbij dient opgemerkt te worden dat niet altijd was vast te stellen of sprake was van het gebruik van kennis. Op basis van de onderzoeksresultaten wordt hieronder weergegeven welke kennis is gebruikt.

Bij de beantwoording van de vorige deelvraag is aangegeven op welke thema's de Benelux kennis heeft overgedragen aan de Baltic Assembly. Op al deze terreinen heeft de Baltic Assembly kennis gebruikt. Met betrekking tot de kennis over het Akkoord van Schengen, grensoverschrijdende samenwerking, klimaatveranderingen en cultuur werd in verschillende resoluties van de Baltic Assembly verwezen naar de Benelux. Met betrekking tot de infrastructuur en grensoverschrijdende samenwerking hebben een of meerdere leden van de Baltic Assembly aangegeven dat de werkwijze van de Benelux toegepast zou moeten worden in de Baltische staten. Verder is de kennis van de Benelux overwogen bij het oplossen van de grensoverschrijdende problemen in Valka en Valga. Naar aanleiding van de kennisoverdracht over de politieke samenwerking tussen enkele staten binnen de EU heeft de Baltic Assembly uitgebreid nagedacht over de politieke samenwerking van de Benelux. Met betrekking tot de institutionele aspecten heeft de Baltic Assembly de ervaring van de Benelux overwogen bij het opzetten van het secretariaat en het wijzigen van het voorzitterschap.

De Visegrád Group heeft de kennis van de Benelux inzake het visum- en immigratiebeleid, de vrijhandelszone en grensoverschrijdende samenwerking gebruikt bij het opzetten van samenwerking op het terrein van economie en handel. Op welke wijze deze kennis was gebruikt, was niet vast te stellen in het onderzoek. Verder is een centrale ondersteuning overeenkomstig het Secretariaat-Generaal van de Benelux overwogen door de Visegrád Group. Naar aanleiding van de contacten tussen de regeringen van de Benelux- en de Visegrád-staten heeft de Visegrád Group verklaard op politiek vlak meer te moeten samenwerken.

Na de beantwoording van de deelvragen, kan een antwoord worden gegeven op de centrale vraag van dit onderzoek. De centrale vraag luidt:

Is de Benelux tot voorbeeld geweest voor de Baltic Assembly en de Visegrád Group?

Zonder uitgebreid te herhalen wat bij de beantwoording van de deelvragen al aan de orde is geweest, kan worden gesteld dat de Benelux tot voorbeeld is geweest voor zowel de Baltic Assembly als de Visegrád Group. Echter, tussen de Baltic Assembly en de Visegrád Group bestaan in dezen verschillen.

In paragraaf 4.2 is het begrip ‘voorbeeld’ in drie dimensies geoperationaliseerd. Deze drie dimensies zijn respectievelijk terug te vinden in de laatste drie deelvragen. Het betreffen de aard van de contacten, de kennisoverdracht in de contacten en het gebruik van deze kennis. Op basis van de beantwoording van deelvraag 4 kan gesteld worden dat de daar beschreven contacten gericht waren op kennisoverdracht. Naar aanleiding van de beantwoording van deelvraag 5 kan bepaald worden dat er in bepaalde contacten daadwerkelijk sprake was van kennisoverdracht.

De Baltic Assembly heeft –zover vast te stellen was- gebruik gemaakt van deze kennis. Dit betreft de periode 1994 tot 2004. Het betreft de thema’s politieke samenwerking tussen enkele staten binnen de EU, het Akkoord van Schengen, grensoverschrijdende samenwerking, klimaatveranderingen, cultuur en institutionele aspecten. Er is gebruik gemaakt van overgedragen kennis, omdat kennis op deze terreinen is overwogen en uitgebreid overdacht. Verder was dit vast te stellen op basis van verklaringen dat de werkwijze van de Benelux toegepast zou moeten worden in de Baltische staten. De meeste kennis is gebruikt bij het opstellen van resoluties in de Baltic Assembly.

De Visegrád Group heeft slechts in 1992 en vanaf 2001 tot 2004 gebruik gemaakt van de kennis van de Benelux. Het betreft hier de thema’s visum- en immigratiebeleid, de vrijhandelszone, grensoverschrijdende samenwerking, de centrale ondersteuning overeenkomstig het Secretariaat-Generaal en politieke samenwerking. Geconcludeerd kan worden dat de Baltic Assembly over een langere periode en op meer terreinen gebruikt heeft gemaakt van de overgedragen kennis van de Benelux dan de Visegrád Group.

6.3 Beoordeling hypothese en voorspellingen

In paragraaf 1.2 zijn twee doelstellingen voor dit onderzoek geformuleerd. De eerste doelstelling was het verkrijgen van inzicht in de voorbeeldwerking vanuit de Benelux op andere internationale organisaties, met name de Baltic Assembly en de Visegrád Group. Aan deze doelstelling is met de beantwoording van de centrale vraag en de deelvragen in de vorige paragraaf voldaan. De tweede doelstelling was het toetsen van de hypothese die in paragraaf 2.6 is opgesteld. De hypothese luidt als volgt:

De Benelux is niet tot voorbeeld geweest voor de Baltic Assembly en de Visegrád Group.

Deze hypothese zal in deze paragraaf worden vergeleken met de onderzoeksbevindingen. Dit zal worden gedaan aan de hand van de drie voorspellingen die op basis van deze hypothese zijn geformuleerd (zie paragraaf 2.8). Bij het toetsen van deze voorspellingen kan gebruik worden gemaakt van de beantwoording van de laatste drie deelvragen, omdat deze deelvragen

op basis van deze voorspellingen zijn geformuleerd (zie paragraaf 1.2). Hieronder zullen de drie voorspellingen worden getoetst.

1. De contacten van de Benelux met de Baltic Assembly en de Visegrád Group zijn niet gericht op kennisoverdracht.

Uit de beantwoording van de vierde deelvraag blijkt dat de contacten van de Benelux met zowel de Baltic Assembly als de Visegrád Group gericht waren op kennisoverdracht. Dit blijkt uit de gemeenschappelijke verklaring tussen de IPR en de Baltic Assembly. Verder blijkt dit uit de overeenkomst tussen de Benelux en de Visegrád Group inzake regelmatige informatie-uitwisseling en de ontmoeting van de Raad van Nationale Coördinatoren met ambtenaren van het Secretariaat-Generaal van de Benelux. De hieruit voortvloeiende contacten geven eveneens blijk van de gerichtheid op kennisoverdracht. Uit deze bewijzen wordt duidelijk dat deze voorspelling onjuist is.

2. In de contacten van de Benelux met de Baltic Assembly en de Visegrád Group heeft geen kennisoverdracht plaatsgevonden.

Bij de beantwoording van de vijfde deelvraag is aangegeven met betrekking tot welke thema's kennisoverdracht heeft plaatsgevonden. Bij de Baltic Assembly betreft dit de politieke samenwerking tussen enkele staten binnen de EU, het Akkoord van Schengen, grensoverschrijdende samenwerking, klimaatveranderingen, cultuur en institutionele aspecten. Betreffende de Visegrád Group gaat het over het visum- en immigratiebeleid, de vrijhandelszone en grensoverschrijdende samenwerking van de Benelux. Op basis van deze bewijzen kan gesteld worden dat deze voorspelling onjuist is.

3. De Baltic Assembly en de Visegrád Group hebben geen kennis van de Benelux gebruikt.

Uit de beantwoording van de zesde deelvraag blijkt dat de Baltic Assembly en de Visegrád Group betreffende de hiervoor genoemde thema's gebruik hebben gemaakt van de kennis van de Benelux. Op welke wijze dit is gebruikt, is in het kort aangegeven bij de beantwoording van de zesde deelvraag. Door middel van deze bewijslast is deze deelvraag onjuist verklaard.

In paragraaf 4.5 is gesteld dat de hypothese wordt aanvaard zolang een of meerdere voorspellingen niet zijn gefalsificeerd. De hypothese is vooraf opgesteld als mogelijk antwoord op de centrale vraag van dit onderzoek. Op basis van de onderzoeksresultaten moet echter geconcludeerd worden dat de hypothese in termen van waarschijnlijkheid wordt gefalsificeerd.

6.4 Aanbevelingen

Nu de probleemstelling is beantwoord en de hypothese is beoordeeld, zullen ter afsluiting van deze scriptie enkele aanbevelingen worden geformuleerd. Achtereenvolgens zullen bestuurskundige en maatschappelijke aanbevelingen aan de orde komen. In deze aanbevelingen zal tegelijkertijd terug worden gekeken op de probleemstelling, het theoretisch kader en de methodologie.

Bestuurskundige aanbevelingen

In de vorige paragraaf is de hypothese op basis van de onderzoeksresultaten gefalsificeerd. Dit heeft directe consequenties voor het theoretisch kader van dit onderzoek. Tegelijkertijd moet gesteld worden dat de hypothese is gefalsificeerd op basis van waarschijnlijkheid. De reden hiervan is dat dit onderzoek slechts gebaseerd was op drie internationale organisaties.

Met betrekking tot het onderwerp van dit onderzoek kan wel het één en ander gemeld worden met betrekking tot de hypothese, omdat de hypothese geformuleerd was op basis van bestaande theoretische kennis, namelijk het realisme. Bij de keuze van een theoretische stroming was als criterium gesteld dat een theoretische stroming gekozen moest worden die een mogelijk antwoord zou kunnen geven op de centrale onderzoeksvraag (zie paragraaf 2.4). Het liberalisme en het realisme bleken te voldoen aan dit criterium. Nu gebleken is dat de wijze waarop het realisme is vertaald naar voorbeeldwerking niet overeenkomt met de onderzoeksresultaten, is het de moeite waard om in een vervolgonderzoek de hypothese te formuleren op basis van het liberalisme.

Bij de formulering van de hypothese in paragraaf 2.6 is vanuit het realisme gesteld dat voorbeeldwerking vanuit een internationale organisatie op andere internationale organisaties niet mogelijk is, omdat structureel vertrouwen tussen internationale organisaties onmogelijk is. In de onderzoeksresultaten is niets te vinden over een tekort aan vertrouwen tussen internationale organisaties dat tot gevolg zou hebben dat de Benelux niet tot voorbeeld was. Het waren vooral de omstandigheden waarin de andere internationale organisaties zich in bevonden die de voorbeeldwerking bepaalden. Bij een vervolgonderzoek zou minder of geen nadruk op een tekort aan vertrouwen tussen internationale organisaties gerechtvaardigd zijn. Met betrekking tot de omstandigheden zou zo'n onderzoek meer gericht kunnen worden op de waarde van het eigenbelang van internationale organisaties inzake voorbeeldwerking. Bij de beëindiging van de contacten tussen de Benelux en de Visegrád Group in 1993 bleek namelijk dat de uiteenlopende doelen tussen de diverse regeringen van de Visegrád Group een belangrijke rol speelden.

Dit onderzoek heeft enige helderheid geschapen over de daadwerkelijke voorbeeldwerking vanuit de Benelux. Echter dit onderzoek moest vanwege beperkte tijd en middelen op verschillende punten worden afgebakend. Dit heeft tot gevolg gehad dat bepaalde interessante aspecten onbelicht bleven. Er zullen enkele van deze aspecten worden genoemd. Deze aspecten laten zien dat het interessant is om nader onderzoek te doen.

Ten eerste is het begrip 'voorbeeld' geoperationaliseerd aan de hand van de contacten die waren geweest tussen de Benelux en de Baltic Assembly en tussen de Benelux en de Visegrád Group (zie paragraaf 4.2). Hiermee waren andere kanalen van eventuele voorbeeldwerking uitgesloten. Mogelijk zijn er feitelijk ook andere kanalen van belang geweest. Dit zou directe gevolgen hebben voor de probleemstelling en de voorspellingen, omdat de deelvragen en de voorspellingen waren geformuleerd uitgaande van de contacten.

Ten tweede blijkt uit dit onderzoek dat de Visegrád Group, als gevolg van de informele contacten met de Benelux, van mening was dat ze de Benelux zou moeten volgen door op politiek vlak meer samen te werken. Het zou daarom interessant zijn om ministers-presidenten, ministers van Buitenlandse Zaken of staatssecretarissen van Buitenlandse Zaken van de Visegrád Group in een vervolgonderzoek te interviewen over de precieze toedracht hiervan.

Ten derde heeft dit onderzoek aangetoond dat overgedragen kennis is gebruikt door de Baltic Assembly en de Visegrád Group. Uit dit onderzoek is slechts in beperkte mate duidelijk geworden wat de precieze impact is geweest van het gebruik van deze kennis. Er kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de beweegreden omtrent het gebruik van deze kennis. Voor een vervolgonderzoek zou het daarom aanbevelenswaardig zijn om na te gaan wat deze impact is geweest.

Maatschappelijke aanbevelingen

- In paragraaf 1.3 is aangegeven dat dit onderzoek maatschappelijk relevant is, omdat de Benelux enigszins miskend wordt door de eigen bevolking. Doordat dit onderzoek kennis heeft opgeleverd over de rol van de Benelux ten opzichte van andere internationale organisaties, is het aanbevelenswaardig om deze bevolking hiervan op de hoogte te stellen. Een miskening van de Benelux zou hierdoor enigszins kunnen worden omgezet in erkenning.
- Een gevaar van het overdragen van veel kennis tegelijk is dat de andere internationale organisatie het overzicht van de Benelux verliest. Daarom is het goed om niet teveel kennis tegelijk over te dragen. Verder is het in geval van toekomstige kennisoverdracht aanbevelenswaardig om te streven naar concrete doelen. Hierdoor zal geen overbodige kennis worden overgedragen. Ook zal hierdoor worden voorkomen dat grote doelen niet worden bereikt. Als concrete doelen worden bereikt, kan dit de aanleiding zijn om andere kennis over te dragen.
- De ministers-presidenten, ministers van Buitenlandse Zaken en staatssecretarissen van Europese zaken van de Benelux en de Visegrád Group hebben vanaf 2001 informele bijeenkomsten. In paragraaf 1.1 is vastgesteld dat de Benelux dergelijke contacten niet heeft met de Baltic Council of Ministers, een gouvernementele samenwerking tussen Estland, Letland en Litouwen. Wel heeft de IPR vanaf 1994 contact met de Baltic Assembly. Uit dit onderzoek bleek dat de Baltic Assembly, naar aanleiding van het rondetafelgesprek over de samenwerking tussen de Baltische staten in de EU (januari 2004), zich uitgebreid heeft bezonnen op een politieke samenwerking tussen de Baltische staten binnen de EU. Het Comité van Ministers van de Benelux zou hierop in kunnen spelen door op politiek terrein samen te werken met de Baltic Council of Ministers. Indien hiervoor belangstelling is bij de Baltic Council of Ministers zouden de Benelux-ministers, net als met de Visegrád Group, informele bijeenkomsten kunnen beleggen met de Baltische ministers ter voorbereiding van bijeenkomsten van de Europese Raad. Hierdoor bundelen nog meer kleine EU-lidstaten de krachten teneinde sterker te staan ten opzichte van grote EU-lidstaten.
- In 1993 had de Benelux grote aandacht voor de financiering van de samenwerking met de Visegrád Group. De Benelux had ingezet op financiering via PHARE. Er was minder aandacht voor de veranderde situatie in de Visegrád-staten. Het is daarom belangrijk dat, in geval van samenwerking, de context van andere internationale organisaties in acht wordt genomen.
- In paragraaf 5.2.3 is beschreven dat elf leden van de Baltic Assembly aanwezig waren op de havenconferentie van de Benelux van 23 en 24 april 2004. Van deze elf leden namen enkelen actief deel aan de conferentie. Het is aan te bevelen om de doelen van dergelijke bezoeken scherp voor ogen te hebben. Het is in dat kader de vraag of een grote afvaardiging wel zo efficiënt is. Eenzelfde kennisoverdracht zou namelijk bereikt kunnen worden als er binnen de Baltic Assembly goed wordt gerapporteerd over de bezoeken die door enkele leden worden afgelegd.

Nawoord

Tijdens mijn stage heb ik de Benelux van binnenuit leren kennen. Op basis van deze ervaring zal in dit nawoord worden ingegaan op de waarde van de Benelux. Mijn ervaring is dat de waarde van de Benelux wordt miskend. Aan de ene kant is dit begrijpelijk, want de Benelux wordt veelal geassocieerd met open grenzen. Deze open grenzen zijn inmiddels in de gehele EU gerealiseerd. Het vrije verkeer van personen van de Benelux werd onderdeel van het Akkoord van Schengen, dat in 1999 is overgegaan naar de EU. Daarnaast is het vrije verkeer van goederen en diensten onderdeel van interne markt van de EU. Aan de andere kant blijkt hieruit dat er weinig kennis is over de huidige taken van de Benelux. In dit nawoord zal worden betoogd dat de Benelux toekomst heeft. De voorwaarde hiervan is dat de Benelux wel bereid moet zijn om te veranderen. Dit nawoord kan worden gezien als toegift, omdat dit onderzoek primair ging over de voorbeeldwerking vanuit de Benelux. Om deze reden zal deze beschrijving niet uitputtend zijn.

De Benelux is jaren een pionier geweest voor de EU. In paragraaf 1.1 zijn twee voorbeelden genoemd waaruit blijkt dat de Benelux deze rol heeft vervuld. Ten eerste ging het om het vrije verkeer van personen, goederen en kapitaal dat gaandeweg van de Benelux werd overgenomen door de EG en later de EU. Ten tweede ging het om het vrije personenverkeer dat via het Akkoord van Schengen in 1999 overgegaan is naar de EU. De Benelux kan in de toekomst ook gebruikt worden als voorloper van de EU (Hennekam, 2004, p. 46-47). Uit de conclusie van dit onderzoek blijkt dat de Benelux ook tot voorbeeld is geweest voor de Baltic Assembly en de Visegrád Group. Om beide redenen zou het jammer zijn om deze ervaring verloren te laten gaan. Aan de andere kant moet een internationale organisatie in staat zijn om zich aan te passen aan de veranderende omgeving. De Benelux moet niet krampachtig aan het verleden vasthouden, maar klaar staan om nieuwe wegen in te slaan.

Achtereenvolgens zal in worden gegaan op het Benelux-Unieverdrag, de politieke samenwerking, de interne markt en grensoverschrijdende samenwerking en culturele verschillen. Er zal betoogd worden dat de Benelux toekomst heeft als meerwaarde wordt voortgebracht. Deze meerwaarde kan worden gerealiseerd als het Benelux-Unieverdrag wordt geactualiseerd. Verder moet politieke samenwerking minder vrijblijvend zijn dan dat zij nu is. Ook zal ieder Benelux-staat meer afstand moeten nemen van de grote EU-lidstaten. Tevens moet de interne markt en grensoverschrijdende samenwerking gericht zijn op het oplossen van problemen. Ten slotte bewijzen de verschillen tussen de Benelux-staten, bij het bereiken van overeenstemming, de kracht van de Benelux.

Benelux-Unieverdrag

Vanaf de inwerkingtreding van het Benelux-Unieverdrag in 1960 heeft de Benelux gaandeweg nieuwe verantwoordelijkheden gekregen. De Benelux zou zich kunnen bezinnen op een wijziging van dit verdrag, maar dit is politiek gevoelig. Bij wijziging van het verdrag, zouden ook andere issues aan de orde kunnen komen, die de toekomstige samenwerking tussen de Benelux-staten op het spel kan zetten. Vanaf de federalisering in 1993 bestaat België uit drie zelfstandige gewesten, namelijk uit het Vlaamse Gewest, het Waalse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Bij verandering van het Benelux-Unieverdrag is het denkbaar dat deze gewesten meer invloed willen hebben in de Benelux. Omdat de federale overheid minder bevoegdheden heeft, willen de gewesten meer te zeggen hebben. Het is niet ondenkbaar dat de gewestregeringen permanente zitting willen nemen in het Comité van

Ministers. Dit zou op bezwaren kunnen stuiten bij de nationale regeringen van Nederland en Luxemburg.

Tegelijkertijd is zichtbaar dat de Nederlandse decentrale overheden in toenemende mate samenwerken over de grens heen. Gemeenten en provincies opereren steeds meer over de grens heen. Om grensoverschrijdende samenwerking tussen decentrale overheden te bevorderen is hiervoor op Benelux-niveau een wettelijke grondslag gecreëerd. De Benelux wil met betrekking tot deze samenwerkingsvorm dienstbaar zijn. In geval van onenigheid tussen verschillende decentrale overheden kan de Benelux als onpartijdige instelling adviezen geven.

In de praktijk wordt ook al rekening gehouden met de realiteit van het gefederaliseerde België. De Belgische leden van de IPR zijn zowel afkomstig uit het Federaal Parlement als uit de Gewest- en Gemeenschapsparlementen. Verder zijn de vertegenwoordigers van de drie Belgische gewesten aanwezig op de vergaderingen van het Comité van Ministers (Staatscourant, 2002, p. 1). Omdat er in de praktijk al rekening wordt gehouden met de realiteit, hoeft er rationeel gezien niet veel tegen de wijziging van het Benelux-Unieverdrag te zijn. In het nieuwe verdrag zou rekening moeten worden gehouden met de realiteit van het gefederaliseerde België. Verder dient rekening te worden gehouden met de nieuwe verantwoordelijkheden van de Benelux. Het Benelux-Unieverdrag is in 1958 afgesloten en in 1960 in werking getreden voor een tijdperiode van 50 jaar. Vervolgens blijft het verdrag voor achtereenvolgende tijdvakken van 10 jaar van kracht, tenzij één van de verdragsluitende partijen minimaal één jaar voor afloop van het lopende tijdvak haar voornemen van beëindiging bekend maakt (Verdrag van instelling van de Benelux Economische Unie, artikel 99). De juristen van de Benelux zijn van mening dat het verdrag afloopt in 1960. Dit moment kan aangegrepen worden om het Benelux-Unieverdrag te actualiseren.

Politieke samenwerking

Als de Benelux-staten op politiek terrein samenwerken, kunnen ze van betekenis zijn binnen de EU van 25 of meer lidstaten. Echter, de politieke samenwerking binnen de Benelux heeft flinke deuken opgelopen.

In het Verdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa, ondertekend door de Europese regeringsleiders op 29 oktober 2004, is een nieuwe stemverdeling voor de Europese Raad overeengekomen. Volgens dit verdrag heeft België 12, Nederland 12 en Luxemburg 6 stemmen tot de inwerkingtreding van de Grondwet voor Europa. Na de inwerkingtreding heeft België 12, Nederland 13 en Luxemburg 4 stemmen. Dit betekent dat de Benelux-staten respectievelijk 30 van de 317 stemmen en 29 van de 321 stemmen hebben (Treaty establishing a Constitution for Europe, Protocol On the transitional provisions relating to the institutions and bodies of the union). Dit laatste is evenveel stemmen als Duitsland, Frankrijk, Italië en Verenigd Koninkrijk elk hebben. Het stemmenaantal geeft de Benelux waarde. Echter, de meerwaarde van politieke samenwerking heeft de Benelux teveel laten liggen.

Van Peel noemt zes redenen waarom de politieke samenwerking mis liep (2004, p. 2). Ten eerste is er uiteenlopende historische oriëntatie. Nederland is maritiem en Atlantisch gericht, terwijl België en Luxemburg zich meer verbonden voelen met Duitsland en Frankrijk. Ten tweede is er een verschillende psychologische toestand. Nederland wil aanschuiven bij grote - staten, omdat het zich een middelgroot land vindt. België en Luxemburg aanvaarden dat ze kleine staten zijn. Nederland stapt dus liever over België en Luxemburg heen. Ten derde verschilt de economische visie. Nederland is gericht op vrijhandel en liberalisering. België

wordt bepaald door marktbescherming en machtige vakbonden. Luxemburg richt zich op een specifieke sector, namelijk de financiële sector. Ten vierde zijn er bilaterale fricties, met name tussen Nederland en Vlaanderen. Dit is onder andere te zien bij de ontwikkeling van de IJzeren Rijn. Ten vijfde zijn er fricties als gevolg van de federalisering van België in 1993. De Franstalige Belgen zien de Benelux als een organisatie van de Nederlandstaligen. Ten zesde zijn er culturele verschillen. Nederland fungeerde in de jaren zeventig van de twintigste eeuw als gidslid, een internationaal moreel leiderschap dat meestal leidde tot politiek isolement. België vervulde de afgelopen vijf jaar deze rol. In beide gevallen leidde het ertoe dat toppolitici uit deze staten niet werden benoemd voor internationale functies.

Er zijn vele voorbeelden te noemen waaruit falende samenwerking blijkt. Vijf voorbeelden worden genoemd.

Ten eerste wil België de IJzeren Rijn, de spoorlijn tussen Antwerpen en Duitsland die voor een deel over Nederlands grondgebied loopt, heropenen. Inspanningen om te komen tot een oplossing van deze kwestie hebben tot op heden weinig opgeleverd. Aanvankelijk was Nederland geen voorstander van de heropening, omdat dit de concurrentiepositie van de haven van Antwerpen vermoedelijk zou versterken (Hennekam, 2004, p. 48).

Ten tweede werd de uitdieping van de Westerschelde decennialang vertraagd. De uitdieping is van belang voor de Antwerpse haven, terwijl Nederland het belang van de Rotterdamse haven op het oog heeft. Hiervoor gebruikt Nederland overigens argumenten betreffende milieubescherming. Het leek erop dat de rechter moest oordelen over de uitdieping, maar in november 2004 hebben Nederland en Vlaanderen een akkoord bereikt. Hierdoor kan de uitdieping in 2007 van start gaan.

Ten derde was er in 1994 een ruzie tussen Nederland en België over de nieuwe voorzitter van de Europese Commissie. Voor deze functie waren zowel de Nederlandse premier Ruud Lubbers als de Belgische premier Jean-Luc Dehaene kandidaat. Uiteindelijk werd de Luxemburgse Jacques Santer gekozen.

Ten vierde wilde Nederland op de Top van Nice in 2000 een extra stem hebben in de Europese Raad ten opzichte van België. Nederland vond dit redelijk gezien de bevolkingsaantallen. Uiteindelijk kreeg Nederland deze extra stem. De Nederlandse politiek was tevreden met het resultaat, maar het is de vraag of deze wijze van optreden politieke winst heeft opgeleverd. Tijdens de Europese Raad van Amsterdam in 1997 was er ook al onenigheid tussen Nederland en België over de stemverhoudingen.

Ten vijfde wilde Nederland de Europese Commissie steunen omtrent het Groei- en Stabiliteitspact. Onder andere Duitsland en Frankrijk hadden een financieringstekort boven de gestelde grens van 3 procent uit het Groei- en Stabiliteitspact. De Europese Commissie daagde de Europese Raad voor het Hof van Justitie. Nederland wilde de Europese Commissie hierin steunen, terwijl België de Europese Raad wilde steunen.

De Nederlandse Minister van Buitenlandse Zaken Jozias van Aartsen (1998-2002) vond dat Nederland niet automatisch vast moest houden aan de traditionele bondgenootschappen. Allianties moesten worden aangegaan met die staten waar het meeste voordeel uitgehaald kan worden (Corthouts, 2004, p. 13). Volgens de huidige Nederlandse Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, Atzo Nicolaï, moet Nederland binnen de EU per dossier een coalitie van medestanders vinden. Volgens hem zou het juist interessant zijn om vooral met Frankrijk samen te werken, omdat Frankrijk vaak het verst van het Nederlandse standpunt afstaat. Als Nederland met een belangrijke lidstaat als Frankrijk in het vooroverleg overeenstemming weet te bereiken, heeft het succes. Ook de relaties met de belangrijke lidstaten Duitsland en het Verenigd Koninkrijk blijven van belang voor Nederland (Van Houdt & Van der Kooij, 2004, p. 30).

Mijns inziens moet een dergelijke samenwerking van wisselende coalities niet ten koste gaan van de samenwerking binnen de Benelux. Dit zal worden toegelicht aan de hand van het Verdrag van Rome en het Verdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa. Binnen de EU heeft de Benelux een exclusieve positie. Deze positie heeft Nederland vanaf het Verdrag van Rome, ondertekend in 1957. In artikel 233 van dit verdrag staat:

“The provisions of this Treaty shall not preclude the existence or completion of regional unions between Belgium and Luxembourg, or between Belgium, Luxembourg and the Netherlands, to the extent that the objectives of these regional unions are not attained by application of this Treaty” (europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/selected/livre257.html, 28-10-2004).

Deze bijzondere positie heeft de Benelux kunnen behouden. In het Verdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa is dit artikel inhoudelijk niet veranderd (Treaty establishing a Constitution for Europe, article IV-441).

Andere internationale organisaties, zoals de Visegrád Group, worden niet genoemd in dit verdrag. Ook ten opzichte van andere internationale organisaties heeft de Benelux dus een bijzondere positie. Het is aan de Benelux om hiervan gebruik te maken. Als de Benelux-staten afzonderlijk optreden zal marginalisering van elke Benelux-staat het gevolg zijn. Jacques Delors voorziet dat de grote EU-lidstaten in de toekomst minder zullen samenwerken. Als gevolg van de aanwezigheid van meerdere grote EU-lidstaten is samenwerking tussen deze staten minder vanzelfsprekend (The Economist, 2004, p. 34). De kleinere lidstaten hebben juist belang bij onderling overleg om in het krachtenspel binnen de EU sterker te staan. De Benelux heeft in het verleden bewezen een voorloper van EU-integratie te kunnen zijn. Ook binnen de EU van 25 of meer lidstaten kan de Benelux de rol van aanjager vervullen. Bij overeenkomst tussen staten met dergelijke verschillende politieke oriëntatie bewijst de Benelux een krachtige instelling te zijn. Daarom moeten de wisselende coalities niet het uitgangspunt zijn, maar de kracht van de Benelux.

Om de kracht van de Benelux te bewijzen moeten de Benelux-staten meer afstand nemen van de grote EU-lidstaten. Daarnaast moet de politieke samenwerking minder vrijblijvend zijn dan dat zij nu is. De politieke samenwerking binnen de Benelux is nu te vrijblijvend, omdat de Benelux-staten zich het recht voorbehouden om hun eigen standpunt vast te houden in plaats van het overeengekomen standpunt (Oosterkamp, 2002, p. 240). Het gevaar van deze wijze van samenwerking is dat wordt bevorderd dat de politieke samenwerking incidenteel plaatsvindt. Dit levert de Benelux een zwakke positie op. Juist binnen de EU van 25 of meer lidstaten wordt de samenwerking tussen kleinere lidstaten van groter belang.

De Europese Conventie geeft ruimte aan EU-lidstaten om nauwer samen te werken, de zogenaamde ‘enhanced cooperation’. Betreffende niet-exclusieve bevoegdheden van de EU, kunnen lidstaten in de toekomst onderling nauwere samenwerking aangaan (Treaty establishing a Constitution for Europe, article III/416-423). Vanwege de jarenlange ervaring met onderling nauwe samenwerking, kan de Benelux hierin een belangrijke rol spelen. De Benelux kan mogelijk zelfs een voortrekkersfunctie vervullen.

Interne markt en grensoverschrijdende samenwerking

Op het terrein van de interne markt zijn vele doelen van de Benelux in EU-verband bereikt. Dit betekent niet dat de rol van de Benelux op dit terrein is uitgespeeld. Het speelveld op de economische terreinen is versmald, maar niet verdwenen. Op basis van specifieke problemen

waarmee het bedrijfsleven in de Benelux te maken heeft, is de Benelux een ideale instelling. De Benelux vervult bijvoorbeeld een rol op de terreinen van de bescherming van het intellectuele eigendom, de sociale en fiscale wetgeving, de vestigingswetgeving, regels betreffende beroepskwalificatie en het regionaal economisch beleid. Het betreffen hier nationale aangelegenheden, die een grensoverschrijdend karakter hebben. Op deze terreinen is harmonisatie nodig en is een rol weggelegd voor de Benelux, omdat in Benelux-verband sneller resultaten kunnen worden geboekt dan in EU-verband.

Met betrekking tot de grensoverschrijdende samenwerking moet de Benelux ook gericht zijn op het oplossen van problemen. Soms kunnen zaken beter op Euregionaal niveau worden aangepakt. Euregio's zijn namelijk ook gericht op de opbouw en de versterking van grensoverschrijdende structuren. In dit kader kan gedacht worden aan het lokale jeugdbeleid en grensoverschrijdend openbaar vervoer per bus. Echter, waar het nationale regelingen betreffen, is de Benelux beter van toepassing, omdat Benelux-beschikkingen effect hebben op de nationale regelgeving.

Culturele verschillen

De culturele verschillen kwamen eerder al kort aan de orde. België, Nederland en Luxemburg zijn bij elkaar nog geen 80.000 km² groot. Echter, wat betreft de cultuur liggen zijn er belangrijke verschillen. Cultureel liggen België en Luxemburg dicht bij elkaar, terwijl er tussen Nederland en België grotere cultuurverschillen bestaan. Het Belgische nationale gevoel is diffuus. Eppink beschrijft dit als volgt: "De Belg is eerst Vlaming, Waal, Brusselaar of Duitstalig, want het regionalisme is er veel sterker geworteld dan het statelijk nationalisme" (2003, p. 280). Deze cultuurverschillen moeten niet negatief worden gewaardeerd. In Nederland is er juist centrale trots. Terwijl het grotere Nederland het kleinere België waardeert, zijn er in België gevoelige snaren, die Nederlanders niet beseffen (Eppink, 2003, p. 287). Het uitzonderlijke van de Benelux-staten is dat drie politiek verschillend georiënteerde staten met elkaar samenwerken. Dit maakt het juist interessant om tot gezamenlijke standpunten te komen (Oosterkamp, 2002, p. 240). Binnen de Benelux zal niet alleen moeten worden gekeken naar de gemeenschappelijke problemen en standpunten. Er bestaan ook verschillen tussen de staten van de Benelux. In een goede samenwerking wordt er niet alleen gekeken naar wat elkaar bindt, maar ook de problemen en standpunten van de anderen vragen aandacht. Er moet ruimte zijn om deze eigen zaken duidelijk te maken. Pas als de verschillen worden gekend en benoemd, gaat het pas goed en worden staten vanzelf minder vreemde burens (Eppink, 2003, p. 288). De basis van samenwerking wordt gevonden in de raadpleging van de standpunten. Na deze raadpleging kunnen de standpunten mogelijk worden gecoördineerd. Indien er geen ruimte is voor de raadpleging van elkaars standpunten, dan is de samenwerking gedoemd te mislukken. Het zijn niet de tegenstellingen die moeten zegevieren. Binnen de EU van 25 of meer lidstaten zouden de Benelux-staten er goed aan doen om de politieke samenwerking te intensifiëren. Bij het bereiken van overeenstemming, is de kans groot dat veel andere EU-lidstaten zich kunnen vinden in het Benelux-standpunt, omdat de verschillende politieke oriëntatie van de Benelux-staten eraan ten grondslag ligt.

Bibliografie

Literatuur

- Corthouts, J. (6 september 2004). Drielandenorganisatie viert zestigste verjaardag in mineur. *De Morgen*, p. 13.
- Daňková, H. (2003) *Regional cooperation in the European Union –Benelux and Visegrad*. www.visegrad.info, 26 april 2004.
- Dunne, T. (1999). Realism. In J. Baylis & S. Smith (Reds.) *The globalization of world politics. An introduction to international relations*. (p. 109-124). New York: Oxford University Press.
- Dunne, T. & Schmidt, B.C. (2001). Realism. In J. Baylis & S. Smith (Reds.) *The globalization of world politics. An introduction to international relations* (2nd ed.). (p. 141-161). New York: Oxford University Press.
- Eppink, D.J. (2003). *Vreemde buren. Over politiek in Nederland en België* (6^e druk). Amsterdam: Uitgeverij Contact.
- European Convention (2003). *Draft Treaty establishing a Constitution for Europe. Submitted to the President of the European Council in Rome*. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities.
- European Council (2004). *Treaty establishing a Constitution for Europe*. europa.eu.int/constitution, 28 oktober 2004.
- Evans, G. & Newnham, J. (1990). *The dictionary of world politics. A reference guide to concept, ideas and institutions*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Grosbois, T. (1994). De onderhandelingen van Londen voor een Benelux Douane-unie (1941-1944). In A. Postma, H. Balthazar, L.J. Brinkhorst, M. Dumoulin & N. von Kunitzki (Red.), *Benelux in de kijker: 50 jaar samenwerking* (p. 39-69). Tiel: Lannoo.
- Hakvoort, J.L.M. (1996). *Methoden en techniek van bestuurskundig onderzoek*. Delft: Eburon, 2^e druk.
- Hakvoort, J.L.M. (1998). *Handleiding voor het schrijven van een scriptie*, 2^e editie. (Verkrijgbaar bij Erasmus Universiteit Rotterdam, vakgroep Bestuurskunde, Burgemeester Oudlaan 50, 3062 PA Rotterdam).
- Harry, A. G. van (1992). Tussen voorbeeld en schrikbeeld: de doorwerking van Beneluxervaringen in de Europese integratie. In E.S.A. Bloemen (red.), *Het Benelux effect. België, Nederland en Luxemburg en de Europese integratie* (p. 169-191). Amsterdam: NEHA.
- Henekam, B.M.J. (2004). Benelux kan voorbeeldfunctie voor EU blijven vervullen. In F. Kok, P. Kramer & T. van der Maas (red.), *Het Brussels labyrint: Hoe Nederlanders lobbyen in Brussel* (p. 45-50). Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.
- Houdt, K. van & Kooij, M. van der (2004). 'Koehandel, daarin schieten we nog wel eens tekort', Atzo Nicolai over de Nederlandse invloed in Europa. *Binnenlands Bestuur*, jrg. 25, nr. 23, p. 29-31.
- Jackson, R. & Sørensen, G. (2003). *Introduction to International Relations. Theories and approaches*. Oxford: Oxford University Press.
- Jeszenszky, G. (2002). *The "Visegrád Idea": A Model for Cooperation*. www.csis.org, 30 maart 2004.
- Joustra, A. *Het hof van Brussel. Of hoe Europa Nederland overneemt* (2^e druk). Amsterdam: Prometheus.
- Kapustans, J. (1998). *Cooperation and Integration Among the Baltic States*. www.nato.int/acad/fellow/96-98, 2 maart 2004.

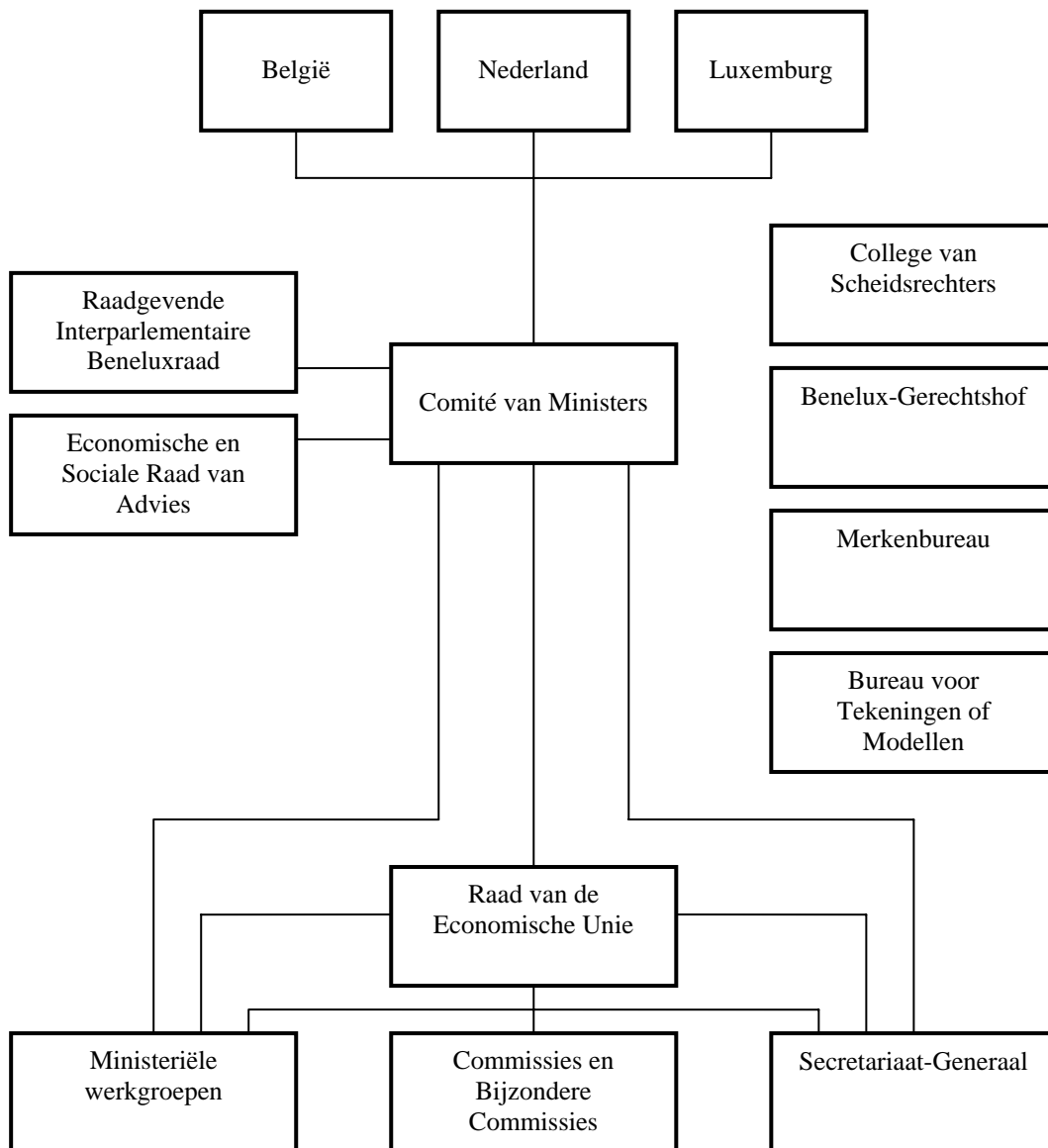
- Koningsveld, H. (1976). *Het verschijnsel wetenschap: een inleiding tot de wetenschapsfilosofie*. Meppel: Boom.
- Kopecek, M. (2003). *From Kundera to Visegrád: Central Europe between Culture and Politics*. www.europaeum.org, 30 maart 2004.
- Laizāne, M. (2001). The Baltic Assembly –a Parliamentary Forum of the Republic of Estonia, the Republic of Latvia and the Republic of Lithuania. In A. Lūce, A. Ozoliņš & G. Caune (Eds.), *Balti Assamblee, Baltijas Assambleja, Baltijos Assambleja* (p. 31-332). Riga: Baltic Assembly.
- Lejins, A. (1997). The Quest for Baltic Unity: Chimera or Reality? In A. Lejins & Z. Ozoline (Eds.), *Small States in a Turbulent Environment: The Baltic Perspective* (p. 147-183). Riga: Latvian Institute of International Affairs.
- Liegis, I. (1997). *Benilukss – sadarbības paraugs Baltijas valstīm* [Benelux – an example of cooperation for the Baltic countries]. Riga: Latvian Institute of International Affairs.
- Lukáč, P. (2001). Visegrád Co-operation –Ideas, Developments and Prospects. *Slovak Foreign Policy Affairs*, jrg. 2, nr. 1, p. 6-23.
- Neuman, W.L. (2000). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Applications*. Boston : Allyn and Bacon, 4^e druk.
- Nickolson, M. (2002). *Internationale Relations. A concise Introduction* (2nd ed.). New York: Palgrave Macmillan.
- Oosterkamp, J.S. van den (2002). Is er naast de Europese Unie nog toekomst voor de Benelux? *Tijdschrift voor Europees en economisch recht*, jrg. 50, nr. 6 (juni 2002), p. 237-240.
- Oostra, M. (1999). Traditionele volken, transnationale conflicten: natuurlijke hulpbronnen en Indiaans verzet in Amazonia. In P. Hoebink, D. Haude & F. van der Velden (red.) *Doorlopers en breuklijnen van globalisering, emancipatie en verzet*. (p. 256-273). Assen: Van Gorcum.
- Ozoliņa, Z. (1999). The Impact of the European Union on Baltic Co-operation. *COPRI Working Papers*, nr. 3. www.copri.dk/publications/WP/WP%201999/3-1999.doc, 22 april 2004.
- Patton, M.Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods* (2nd ed.). Newbury Park: Sage.
- Peel, G. van (19 juli 2004). Nieuwe koers voor Benelux. *De Tijd*, p. 2.
- Raad voor het openbaar bestuur (2002). *Presteren door leren, benchmarken in het binnenlands bestuur*. Den Haag.
- Redactie (10 januari 2002). Twijfel aan zin Benelux-verdrag. *Staatscourant*, p. 1.
- Redactie (maart 2003). Benelux. *Tijdschrift van de Belgische Senaat*, p. 32-33.
- Redactie (14 februari 2004). Charlemagne. The return of Jacques Delors. *The Economist*, p. 34.
- Rosenthal, U., Ringeling, A.B., Bovens, M.A.P., Hart, P. 't, Twist, M.J.W. van (1996). *Openbaar bestuur. beleid, organisatie en politiek* (5^e druk). Alphen aan den Rijn: Samsom H.D. Tjeenk Willink.
- Rusnák, U. (2003). *Is there any future for Visegrád cooperation within EU?* www.europaeum.org, 30 maart 2004.
- Šajda, P. (2001). Globalization and regional identity. How can the Nordic region enrich the Visegrad Four? *Mozaik*, 8, p. 19-21.
- Schendelen, M.P.C.M. van (2003). *Machiavelli in Brussels: The Art of Lobbying the EU*. Amsterdam University Press.
- Schermers, H.G. & Blokker, N.M. (1995). *International institutional law* (3rd ed.). Den Haag: Kluwer Law International.

- Secretariaat-Generaal van de Benelux Economische Unie (1985). *De Benelux Economische Unie: wetenswaardigheden*. (Verkrijgbaar bij Secretariaat-Generaal van de Benelux Economische Unie, regentschapsstraat 39, 1000 Brussel).
- Secretariaat-Generaal van de Benelux Economische Unie (1998). *Benelux informatie*. (Verkrijgbaar bij Secretariaat-Generaal van de Benelux Economische Unie, regentschapsstraat 39, 1000 Brussel).
- Verdrag van instelling van de Benelux Economische Unie (1958).
- Verschuren, P.J.M. (1986). *De probleemstelling voor een onderzoek*. Utrecht: Het Spectrum.
- Vilpišauskas, R. (1999). The Impact of the European Union on Intra-Baltic Economic Cooperation. *Lithuanian Foreign Policy Review*, 3, p. 97-124.
- Vlist, R. van der (1991) *Leiderschap in organisaties*. Utrecht: Lemma Uitgeverij.
- Voorhoeve, J.J.C. (7 maart 1992). Een mooie opdracht voor de Benelux. *Elsevier*, p. 41-42.
- Yin, R.K. (1989). *Case Study research: Design and Methods* (2nd ed.). Beverly Hills: Sage.
- Waltz, K.N. (1979). *Theory of international politics*. Londen: Addison-Wesley.

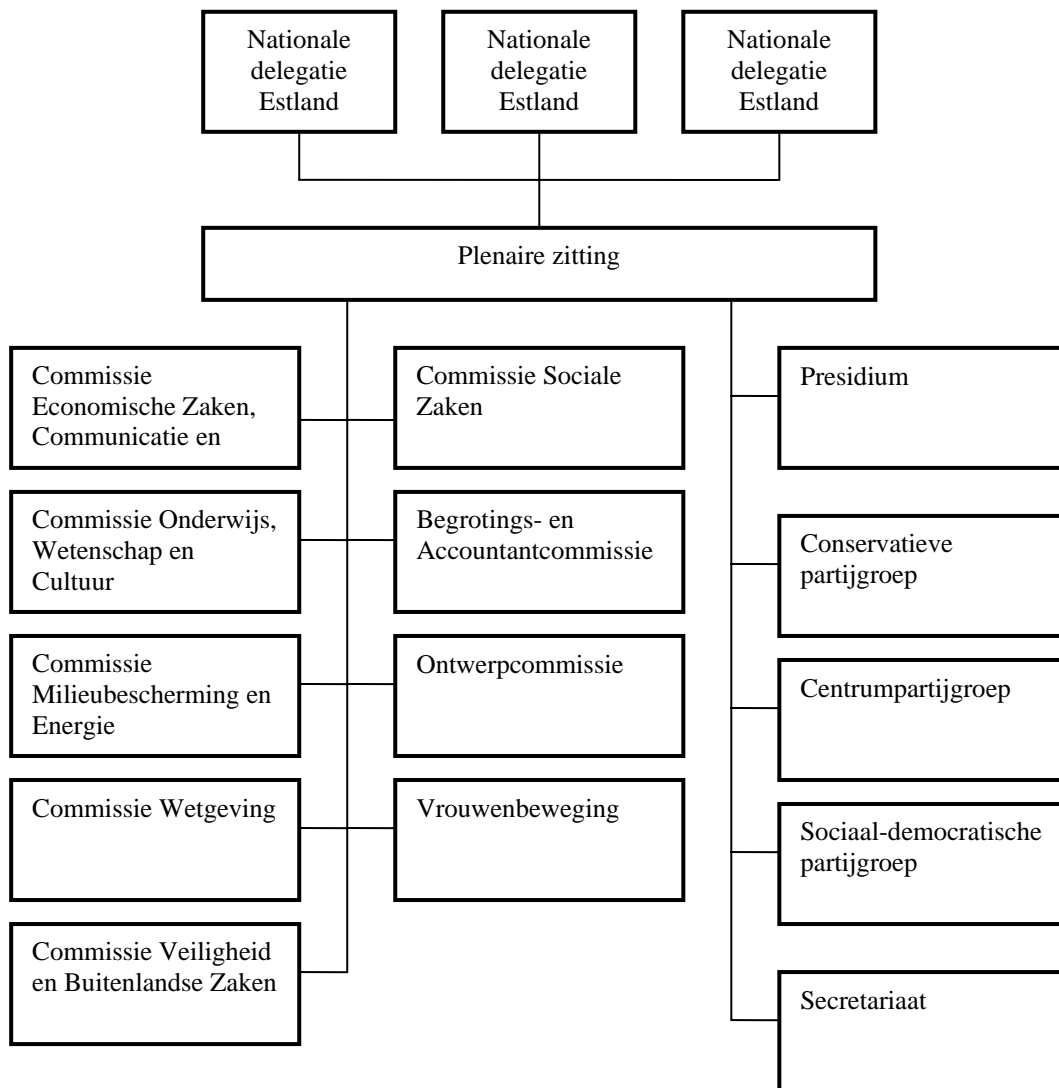
Internetbronnen

europa.eu.int	Europese Unie
www.baltasam.org	Baltic Assembly
www.cefta.org	Central European Free Trade Agreement
www.estemb.lt	Estonian Embassy in Vilnius
www.urm.lt	Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Lithuania
www.visegradgroup.org	Visegrád Group
www.visegradfund.org	International Visegrád Fund

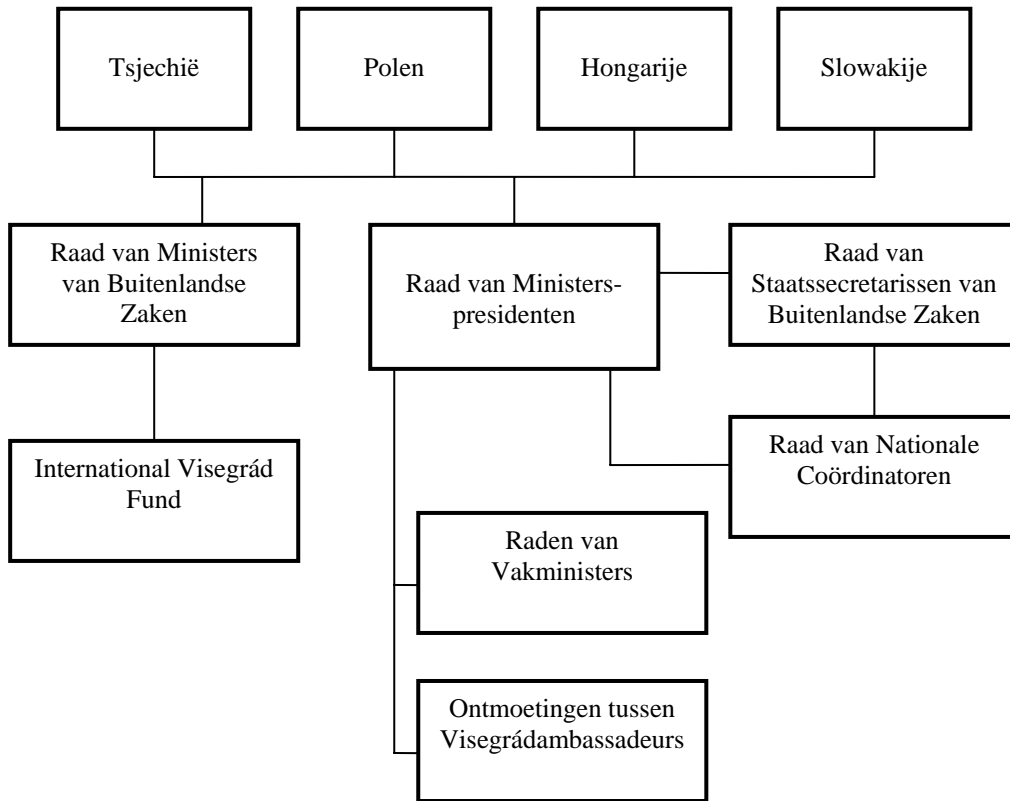
Bijlage 1 Organogram van de Benelux

Bijlage 2 Organogram van de Baltic Assembly

Bijlage 3 Organogram van de Visegrád Group

Bijlage 4 Interviewguide

Inleiding	
Aanleiding interview	<ul style="list-style-type: none"> - Introductie: Aart Dekkers - Stageplaats: Secretariaat-Generaal Benelux Economische Unie - Onderzoeksvraag: Is de Benelux tot voorbeeld geweest voor de Baltic Assembly en Visegrád Group? - Definitie 'voorbeeld': een zaak die met haar eigenschappen richting geeft aan het ontstaan of verandering van een andere zaak. - Onderzoek richt zich vanaf het moment dat er contacten zijn tussen de Benelux en de Baltic Assembly/Visegrád Group.
Structuur interview	<ul style="list-style-type: none"> - Contacten - Kennisoverdracht - Gebruik van overgedragen kennis - Afsluiting
Functie	<ul style="list-style-type: none"> - Wat houdt uw functie in? - Hoelang vervult u deze functie al? - Heeft u dezelfde of een soortgelijke functie eerder vervuld?

Contacten	
Beschrijving	<ul style="list-style-type: none"> - Wijze totstandkoming contacten - Voortgang van contacten - Beschrijving contacten die zijn geweest - Langdurige contacten
Inhoud	<ul style="list-style-type: none"> - Doel van deze contacten - Karakter van contacten - Belang van contacten
Andere internationale organisaties	<ul style="list-style-type: none"> - Ook contacten met andere internationale organisaties - Sprake van voorbeeldwerking

Kennisoverdracht	
Soort kennis	<ul style="list-style-type: none"> - Soorten kennisoverdracht - Beleidsmatige of institutionele kennis
Wenselijk en feitelijk	<ul style="list-style-type: none"> - Gewenste kennis - Feitelijke kennisoverdracht
Waarover	<ul style="list-style-type: none"> - Over Benelux of andere zaken

Gebruik van overgedragen kennis	
Bruikbaarheid	<ul style="list-style-type: none"> - Terreinen waarop kennis van de Benelux is gebruikt - Terreinen waarop kennis van de Benelux niet is gebruikt - Redenen van wel/niet gebruik van overgedragen kennis - Vereenvoudiging van eigen besluitvorming
Factoren van invloed	<ul style="list-style-type: none"> - Invloed van verschil ten opzichte van Benelux - Positie van Benelux
Gebruik kennis	<ul style="list-style-type: none"> - Manier van kennisgebruik - Invloed op agenda - Vereenvoudiging eigen besluitvorming - Voorbeelden van gebruik kennis

Afsluiting	<ul style="list-style-type: none"> - Samenvatten - Vragen? - Bedanken
-------------------	--

Bijlage 5 Lijst van geïnterviewde personen

Respondent	Organisatie	Functie	Datum interview
Jozef Adamec	Ministerie van Buitenlandse Zaken van Slowakije	Nationale coördinator Visegrád Group	20 april 2004
Toomas Alatalu	Baltic Assembly	Parlementslid (vice-voorzitter Commissie Veiligheid en Buitenlandse Zaken, lid van de Estse delegatie en lid van de centumpartijgroep)	21 april 2004
Jerzy Chmielewski	Ministerie van Buitenlandse Zaken van Polen	Nationale coördinator Visegrád Group	23 maart 2004
Ance Karnupa	Baltic Assembly	Hoofd van het secretariaat (1994-1997)	22 april 2004
Marika Laizāne	Baltic Assembly	Plaatsvervangend hoofd van het secretariaat	18 maart 2004
Vytautas Landsbergis	Baltic Assembly	Parlementslid (vice-voorzitter commissie Veiligheid en Buitenlandse Zaken, lid van de Litouwse delegatie en lid van de conservatieve partijgroep)	27 april 2004
Jaromír Plíšek	Ministerie van Buitenlandse Zaken van Tsjechië	Nationale coördinator Visegrád Group	24 maart 2004
Giedrė Purvaneckienė	Baltic Assembly	Parlementslid (vice-voorzitter, lid van het presidium, voorzitter van de Litouwse delegatie en lid van de sociaal-democratische partijgroep)	19 maart 2004
Árpád Rónay	Ministerie van Buitenlandse Zaken van Hongarije	Nationale coördinator Visegrád Group	24 maart 2004
Andres Taimla	Baltic Assembly	Parlementslid (vice-voorzitter, lid van het presidium, voorzitter van de Estse delegatie en lid van de conservatieve partijgroep)	20 maart 2004
Trivimi Velliste	Baltic Assembly	Parlementslid (lid van het presidium, vice-voorzitter van de Estse delegatie en lid van de conservatieve partijgroep)	25 april 2004